

C.R.s.

KUNGL. MAJ:TS NEDRE
JUSTITIERVERSION.
BOKSAMLINGEN.

Civil rätt

c. Associations rätt

Högsta domstolens bibliotek

2 6120 012 519

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

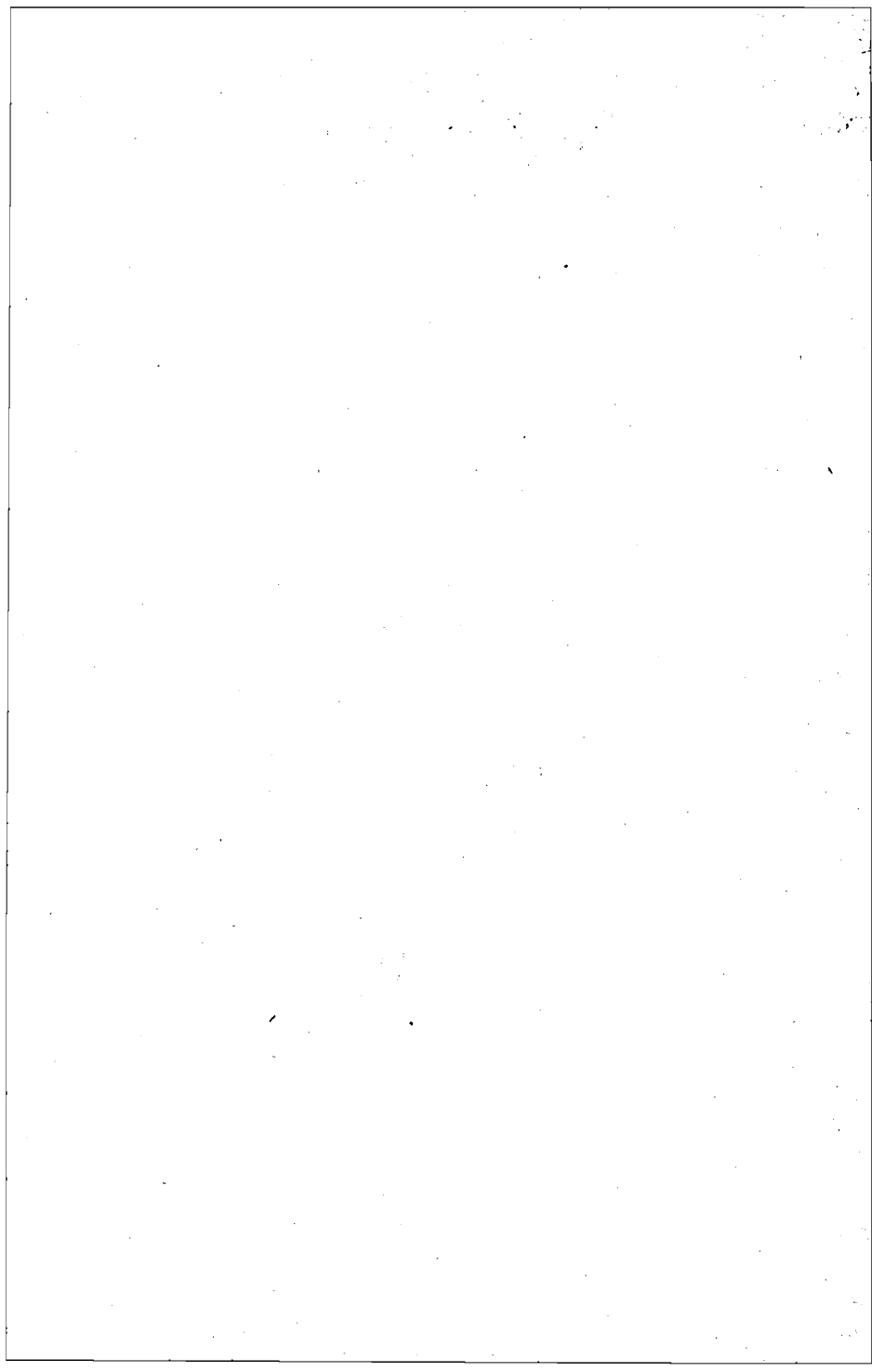
- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

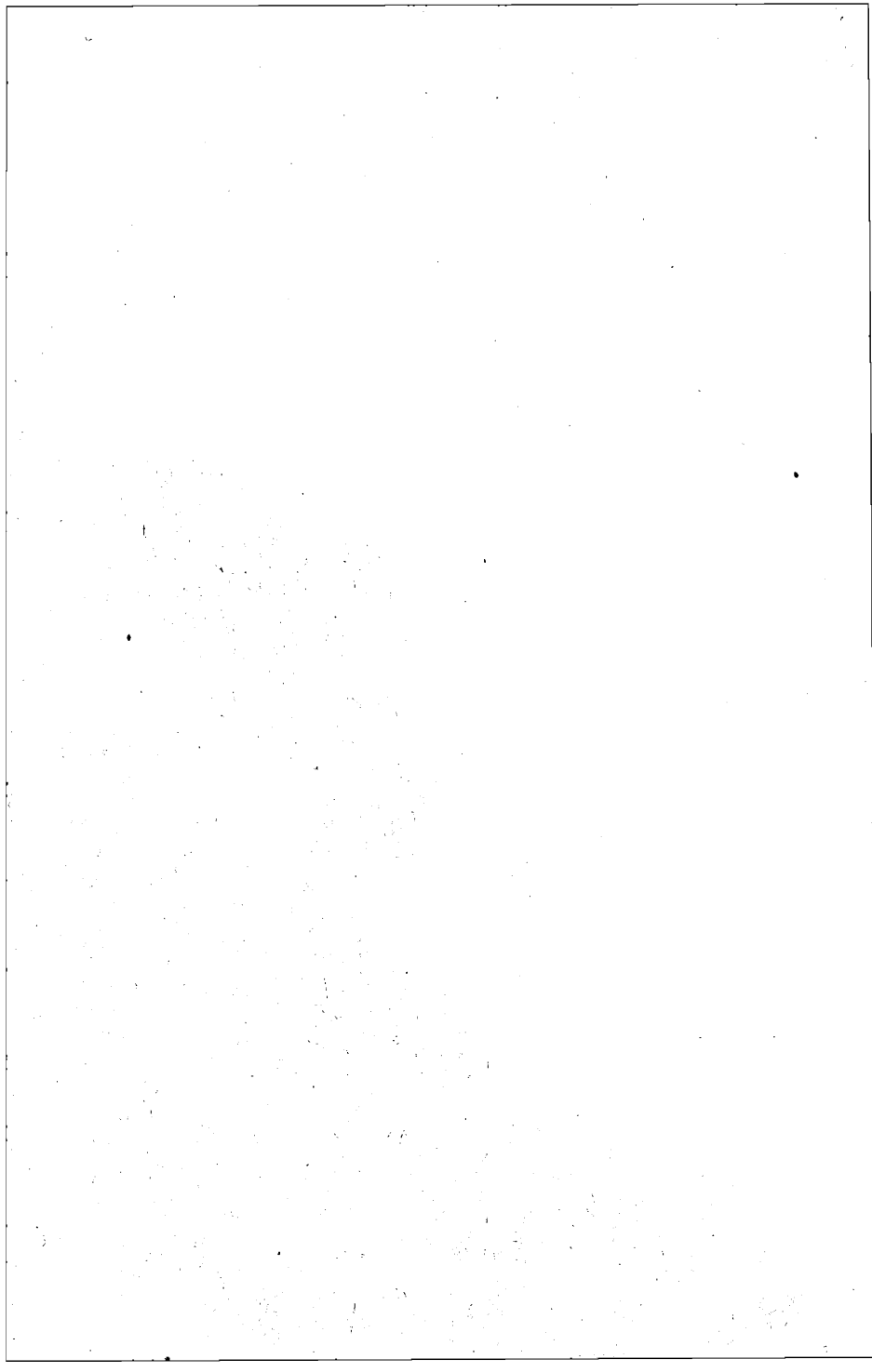
Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

OM STIFTELSEURKUND

OCH

AKTIETECKNING

VID BILDANDE AV AKTIEBOLAG

ENLIGT SVENSK RÄTT

AV

HJALMAR KARLGREN

KUNGL. MAJ:TS NEDRE
JUSTITIEREVISION.
BOKSAMLINGEN.

LUND - C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

Innehåll.

	Sid.
Inledning	3
FÖRSTA KAPITLET.	
Om upprättandet av stiftelseurkunden. Dess innehåll.....	5
ANDRA KAPITLET.	
Om stiftarnas rättsställning gentemot enskilda aktietecknare...	41
TREDJE KAPITLET.	
Om aktietecknings form	54
FJÄRDE KAPITLET.	
Om aktietecknings ogiltighet	68
Litteratur	95

INLEDNING.

Enligt lagen om aktiebolag den 12 augusti 1910¹ föresiggår bildandet av ett aktiebolag i sex etapper: 1) upprättande och undertecknande av stiftelseurkunden (5—7 §§), vilken sedermera kungöres i tidningarna och uppvisas inför offentlig myndighet (8—9 §§); 2) teckning av aktier i bolaget (10—13 §§); 3) bolagets »bildande» (i inskränkt bemärkelse) genom beslut å konstituerande stämma (14, 15, 19 och 20 §§); 4) antagande av bolagsordning och val av styrelse och revisorer (16—18 §§); 5) viss inbetalning av tecknat belopp (21 §); 6) bolagets registrering (22—23 §§).

Det viktigaste ledet i denna bildningsprocedur är teckningen av aktier i bolaget. Liksom bolag och föreningar i allmänhet kan aktiebolaget sägas vara en på *avtal* grundad sammanslutning mellan flera personer för vinnande av ett gemensamt ändamål,² och det är aktieteckningarna, som i sin sammanfattning utgöra det emellan bolagets ursprungliga delägare ingångna bolagsavtalet. Upprättandet av stiftelseurkunden³ är i förhållande härtill en blott förberedande akt, varigenom det tillämnade bolagsavtalets innehåll i vissa delar fastställs. Detta avtal är nu villkorligt så till vida, som tecknarna ha bundit sig till delaktighet i bolaget alle-

¹ I den följande framställningen avses icke, där ej sådant uttryckligen säges, de särskilda typer av aktiebolag, som regleras av annan lagstiftning än 1910 års aktiebolagslag.

² Jämför *Äldre bolagskommittén* sid. 76.

³ I detta uttryck inbegripes här och i det följande, för korthetens skull, även stiftelseurkundens *undertecknande*.

nast under förutsättning, att före utgången av viss tid (12 § AL) å stämman med tecknarna (konstituerande stämman) beslut fattas om bolagets bildande. Att detta beslut är bindande även för tecknare, som icke deltagit å stämman eller som vid omröstningen motsatt sig bolagsbildningens fullföljande, beror alltså på att bolagsavtalet kommit till stånd redan tidigare, nämligen i och med de gjorda aktieteckningarna. Enligt samma avtal ha också tecknarna underkastat sig, att de bestämmelser, som skola för framtiden reglera delägarnas rättsförhållanden på grund av bolagsgemenskapen (bolagsordningen), må i andra ämnen än sådana, som avses i stiftelseurkunden, fastställas medelst majoritetsbeslut och sålunda eventuellt i strid mot enskilda tecknares vilja. Bolagsordningens antagande sker med andra ord i kraft av det förut slutna bolagsavtalet och åstadkommer ett fullständigt innehåll. Genom registreringen slutligen förvärvar bolaget — som, på sätt nu antytts, föreligger såsom ett *villkorligt* rättsförhållande i och med vederbörande aktieteckningar och såsom ett mera *definitivt* rättsförhållande från och med beslutet om bolagets bildande — egenskapen av juridisk person.

FÖRSTA KAPITLET.

Om upprättandet av stiftelseurkunden.

Dess innehåll.

Enligt 5 § AL måste stiftarna, för att bolaget skall kunna bildas, upprätta en stiftelseurkund, i vilken, på sätt i lagrummet närmare föreskrives, uppgifter skola inflyta om föremålet för bolagets verksamhet, om aktiekapitalet och akties belopp, om styrelsens sammansättning och beslutförmåga samt orten, där den skall hava sitt säte, och om kallelser till bolagsstämma och andra meddelanden till aktieägarna. I 6 och 7 §§ angivas ytterligare vissa bestämmelser, som icke behöva förekomma men som, om det avses att de skola bli gällande för bolaget, principiellt måste intagas redan i stiftelseurkunden.⁴

Såsom nyss nämnades, innebär upprättandet av stiftelseurkunden icke, att det bolagsavtal, på grund varav bolaget bildas, då kommer till stånd, utan allenast att innehållet uti det blivande bolagsavtalet i vissa hänseenden på förhand fastställles. Att det för ett avtals giltighet kräves, att vissa delar av detsamma skola bli föremål för fastställelse genom en särskild tidigare akt, är tydligen något ganska egenartat. Den svenska rätten har också jämförelsevis sent kommit fram till ett fullt konsekvent genomförande av denna åtskillnad mellan fixerandet av bolagsavtalets innehåll och själva ingåendet av avtalet.

Även i 1895 års aktiebolagslag fanns visserligen föreskrift

⁴ Skarstedt sid. 9.

om upprättande av stiftelseurkund, men dennas betydelse var här, under vissa omständigheter, på sätt och vis en annan. Detta sammanhänge med de olika regler rörande förfarandet vid bolagets bildande, som nämnda lag, efter mönster närmast av den *tyska* aktiebolagsrätten, uppställt för å ena sidan det fall då stiftarna själva »övertogo» samtliga aktier (simultanbildning), och å andra sidan det fall då stiftarna inbjödo utomstående personer att förena sig med dem och genom aktieteckning ingå som delägare i bolaget (successivbildning). I senare fallet utfärdade stiftarna inbjudning till aktieteckning, innefattande avskrift av stiftelseurkunden med påskrift om dess uppvisande inför offentlig myndighet, och bolaget bildades sedermera, liksom enligt gällande rätt, efter beslut å konstituerande sammanträde med tecknarna (12—17 §§). I förra fallet däremot var bolaget redan genom avtalet mellan stiftarna om alla aktiers övertagande bildat (11 §). Väl kunde detta avtal (bolagsavtalet) icke med laga verkan slutas, innan i stiftelseurkunden huvudgrunderna för bolagsföretaget fastställts (8 §); aktiebolagslagen ville alltså även för stiftarnas vidkommande förebygga grundläggande av delägarskap i ett bolag, vars författning ej på alla de ifrågavarande punkterna bestämts.⁵ Men det vanliga var, att stiftelseurkundens upprättande och övertagandet av aktierna i bolaget skedde vid ett och samma tillfälle; i regel sammanfördes till och med urkunden och överenskommelsen om aktieövertagandet i en enda handling.⁶ Upprättandet av stiftelseurkunden utgjorde då icke en från bolagsavtalets ingående skarpt av-

⁵ Däremot gick man icke så långt, att man i enlighet med den tyska förebilden krävde, att stiftarna måste vara överens om hela bolagsordningens innehåll för att ett giltigt övertagande av aktier å deras sida skulle kunna ske (209 art. i äldre H.G.B. av år 1861, i dess lydelse efter aktienovellerna 1870 och 1884; jämför 182 § i nu gällande H.G.B. av år 1897).

⁶ Jämför 19 § (»där ej denna är i avtalet intagen»), *Hamilton*, Bolagslagarna och firmalagen, 5 uppl., 1909, sid. 210, och *Söderström*, Gällande lagar om aktiebolag, 1906, sid. 70.

skild akt, inrymmande blott så att säga en abstrakt fastställelse av avtalets innehåll. Praktiskt sett var fastmera läget vid simultanbildning ungefär detsamma som om lagen medgivit, att bolagsavtalet omedelbart finge ingås, men fordrat att det för att vara giltigt skulle innehålla bestämmelser i vissa angivna ämnen.⁷ — Med 1910 års aktiebolagslag förändrades situationen i nu berörda avseende genom den nya principen, att samma formaliteter skola iakttagas vid både simultan- och successivbildning, och särskilt att även stiftarnas delaktighet i bolaget alltid måste grundläggas genom *aktieteckning* i härför föreskriven form. Även stiftarna skola följaktligen, jämväl när de övertaga alla aktier, tillgodonjuta det skydd, som lagstiftaren ansett ligga däri, att det icke är möjligt att *genast* ingå som delägare i bolaget (även om dess författning är i detalj reglerad) utan först sedan ett »program»⁸ eller »prospekt» över företaget underkastats publicitet genom kungörande i tidningarna

⁷ Att dock rent *begreppsmässigt* sett stiftarnas upprättande av stiftelseurkunden och deras övertagande av aktier i bolaget kunde sägas utgöra två skilda, om än tätt på varandra följande akter, skall naturligen ej förnekas. Härjämte är att märka, att i varje fall den *möjligheten* förefanns, ehuru den sällan torde ha begagnats, att uppskjuta aktieövertagandet till ett senare tillfälle än det då stiftelseurkunden upprättades. En motsvarande möjlighet förelåg däremot icke utan vidare i den tyska lagstiftning, som tjänade som mönster för 1895 års aktiebolagslag. Där sammanknippades nämligen fastställandet av bolagets författning med stiftarnas övertagande av aktier på det sätt, att bådadera skulle försiggå i samma »gerichtliche oder notarielle Verhandlung», dock att det var till fyllest att stiftarna i den förhandling, där bolagets författning reglerades, förklarade sig övertaga en del av aktierna, medan i en senare förhandling — och sålunda alltjämt i närvaro av samtliga stiftare — övertogs återstoden (209 d art. äldre H.G.B.; jämför 188 § i nya H.G.B.). Då det nu icke gärna kunde ifrågakomma att i den svenska rätten införa ett dylikt formkrav, blev följden den, att stiftelseurkundens upprättande som nämnts *kunde* utgöra en akt, vilken till tiden icke alls sammanföll med aktiernas övertagande. I sådana undantagsfall bildades bolaget strängt taget icke »simultant».

⁸ Jämför *Äldre bolagskommittén* sid. 112.

och uppvisande inför offentlig myndighet. Med detta extrema genomförande av det s. k. prospektsystemet⁹ har stiftelseurkundens upprättande kommit att icke ens vid simultanbildning vara direkt förbundet med avslutandet av själva bolagsavtalet.

Den av aktiebolagslagen sålunda intagna principståndpunkten, att stiftelseurkunden blott har till uppgift att skapa en grundval för det sedermera genom aktieteckningarna ingångna bolagsavtalet, har emellertid icke drivits ända därhän, att det skulle vara medgivet att stiftelseurkunden upprättas även av personer, som icke skola bliva delägare i bolaget¹⁰. Fastmera stadgas i 10 § sista stycket AL, att varje stiftare skall teckna minst en aktie. Lagen fäster till och med sådan vikt vid stiftarnas aktieteckning, att den kräver att densamma skall *föregå* de övriga tecknarnas anslutning till bolaget och att de senare vid sin teckning skola genom teckningslistan erhålla kännedom om det antal aktier en var av stiftarna tecknat (10 § tredje stycket). Dessa tecknare inträda sålunda som delägare icke blott på basis av vissa projekterade huvudgrunder för bolaget utan även med utgångspunkt från att anslutning till bolagsavtalet vunnits av en *del* av de kontrahenter, som måste för avtalets tillkomst vara förhanden; det försiggår med andra ord en *utvidgning* av den trängre krets av blivande delägare i bolaget, som förefinnes i och med att stiftarna på grundval av stiftelseurkunden genom teckning övertagit aktier.

Om alltså stiftelseurkundens upprättande icke innefattar ingåendet av det bolagsavtal, genom vilket aktiebolaget kommer till stånd, är naturligen för den skull icke uteslutet, att stiftarna i samband med bolagsbildandet kunna på an-

⁹ Se *Lehmann* I sid. 331 f.

¹⁰ I sin egenskap av *prospekt* skulle ju stiftelseurkunden kunna uppgöras även av utomstående; jämför *Lehmann* I sid. 317 f. och *Fischer* sid. 81 och 93. Men det är dock ganska naturligt, att krav uppställes på att prospektet över ett bolagsföretag författas av sådana personer, som ha ett eget intresse, såsom blivande delägare, i företaget.

nan grund stå i rättsförhållande till varandra. Sålunda är det möjligt, att stiftarna före och oberoende av stiftelseurkundens upprättande träffat avtal, vari de inbördes förbundit sig att, på sätt i avtalet föreskrives, samverka för bolagets bildande (s. k. stiftarekonsortier).¹¹ Nu skulle man måhända kunna göra gällande, att dylika avtal över huvud icke äro giltiga, i den mån därmed avses att skapa ett tvång att iakttaga de för bolagsbildandet nödvändiga formaliteterna — icke ens i den meningen, att om en stiftare vägrar att infria sina utfästelser han skulle ådraga sig skadeståndsskyldighet.¹² Tänkbart vore ju, att rättsordningen i sin strävan att förhindra uppkomsten av mindervärdiga aktiebolag velat förbehålla en var stiftare full handlingsfrihet, när det gäller att företaga de särskilda för bolagets bildande erforderliga åtgärderna, så att han vid varje ifrågakommande tillfälle kunde utan någon för honom menlig påföljd underlåta att lämna sin medverkan. Men tillräckliga skäl för en så vittgående och ur praktisk synpunkt knappast tilltalande inskränkning i den möjlighet, som eljest principiellt står öppen att genom avtal åtaga sig obligatoriskt verkande förpliktelser, torde ej föreligga. Man kan icke ur lagen eller dess förarbeten utläsa någon antydning om att till garantierna mot bildandet av osunda bolagsföretag skulle höra, att den enskilde stiftaren äger att fullständigt obunden av mellan stiftarna förefintliga rättsförhållanden pröva — vid varje tillfälle en åtgärd skall vidtagas — huruvida bolagsbildandet enligt hans mening är önskvärt och därför bör fullföljas

¹¹ I sådana avtal kunna ett flertal ämnen regleras: rätt och skyldighet att teckna aktier i bolaget, rätt att för tecknade aktier tillskjuta annan egendom än penningar, rätt att eljest till bolaget överlåta sådan egendom, fördelning av styrelseuppdrag eller andra befattningar i bolaget, skyldighet att bestrida vissa av bolagsbildandet föranledda kostnader m. m.

¹² Frågan, huruvida de övriga stiftarna kunna efter stämning till domstol yrka åläggande att fullgöra avtalet enligt dess primära innehåll, lär sakna praktisk betydelse och lämnas därför här åsido.

eller icke. Ej heller kan det väl sägas, att syftet att försvåra uppkomsten av dylika företag motverkas i väsentlig grad, om en stiftare saknar sådan frihet och alltså kan utsätta sig för skadeståndspåföljd, därest han i strid mot föregående utfästelser och utan hänsyn till de andra stiftarnas intressen förhindrar ett planerat eller påbörjat bolagsbildande. Det riktiga lärer därför vara, att det på angivna grund kan uppstå för stiftarna bindande rättsförhållanden.¹³ Dessa torde in dubio vara att bedöma med ledning av de regler, som gälla om enkla bolag.¹⁴ I ett avseende äro emellertid, såsom redan antytts och närmare skall beröras i annat sammanhang, stiftarna principiellt icke bundna av ifrågavarande slags avtal,¹⁵ nämligen såvitt desamma statuera förpliktelse

¹³ I ett rättsfall, Regeringsrättens årsbok 1913 sid. 259, har regeringsrätten ansett vederbörande Konungens befallningshavande rätteligen förhindrad att jämlikt 9 § AL mottaga en av fem personer upprättad stiftelseurkund, sedan tre av dessa, *innan åtgärd med urkunden vidtagits*, hos befallningshavanden anmält sig icke vilja stå som stiftare. Av rättsfallet kan man icke sluta sig till mera, än att regeringsrätten funnit en av vissa stiftare återkallad ansökan icke kunna läggas till grund för handläggning av ett ärende i enlighet med nyssnämnda paragraf. Huruvida ifrågavarande stiftare genom sin återkallelse åsidosatte sina förpliktelser i förhållande till de andra stiftarna, behövde icke bli föremål för bedömande.

¹⁴ Med tillämpning av dessa regler och av allmänna rättsgrundsatser får det sålunda avgöras, *i vilka fall* en stiftare opåttalt kan undandraga sig att medverka till bolagets bildande. Under vissa betingelser kan han naturligtvis äga fog för sitt handlingssätt (jämför 27 och 52 §§ i 1895 års lag om handelsbolag och enkla bolag: »om skäl därtill är»), såsom då han blivit vilseledd av de övriga stiftarna beträffande för bolagets uppkomst viktiga omständigheter, eller då helt förändrade förhållanden inträda, som han icke bort taga i beräkning.

¹⁵ Även på en annan punkt finnes anledning till tveksamhet: kunna stiftare (eller aktietecknare över huvud) bli ersättningsskyldiga, om de på *konstituerande stämman*, i strid med obligationsrättsliga åtaganden, rösta *mot* förslaget om bolagets bildande? Behandlingen av detta spörsmål faller utom ramen för förevarande framställning.

att efter teckning övertaga aktier i bolaget.¹⁶ — Är det sagda hållbart, kan man möjligen gå ett steg längre och antaga, att redan undertecknandet av stiftelseurkunden medför vissa förpliktelser för vederbörande. Den som åtagit sig att fungera som stiftare synes böra rättsligt behandlas så, som om han utfäst sig i förhållande till de övriga stiftarna att medverka till att bolagsbildandet fullföljes och sålunda till att de åtgärder vidtagas, som enligt lagen ankomma på en stiftare (utfärdande av teckningslistor, utlysande av konstituerande stämma, avgivande av berättelse som omförmäles i 14 § AL etc.).¹⁷

*

*

*

¹⁶ Detta är en följd av den för aktieteckning uppställda fordran å viss *form* (10 § AL) och det syfte, som densamma i första hand skall tillgodose. Här rör det sig sålunda icke om blott allmänna överväganden: att stiftarna skulle vara tillförsäkrade handlingsfrihet därför att vår aktiebolagsrätt av hänsyn till eventuella bolagsborgenärer, aktietecknare och aktieköpare söker på olika sätt motverka uppkomsten av suspekta bolagsföretag. Utan man har ett bestämt lagbud att anknyta till, som bygger på den tanken, att alla som reflektera på att genom aktieteckning ansluta sig till bolaget, stiftarna däri inbegripna, skola beredas tillfälle att överväga konsekvenserna av sin teckning. Alltså: en stiftare kan vara obligationsrättsligt bunden, när det gäller medverkan till åtgärder, som äro en förutsättning för hela bolagsföretagets uppkomst. Men när fråga är om hans *egen* anslutning till bolaget, skall han åtnjuta samma rättsskydd som övriga tecknare och allenast på grundval av en offentliggjord stiftelseurkund m. m. kunna förbinda sig till delaktighet i bolaget. — Måhända bör dock från regeln, att stiftarna icke äro bundna av dylika avtal om framtida aktieteckning, göras undantag så till vida, att en stiftare antages vara vid äventyr av skadeståndsansvar pliktig att — för att icke hela bolagsbildandet skall på grund av stadgandet i 10 § sista stycket AL gå om intet — teckna en aktie, under förutsättning att han på ett eller annat sätt garanteras befrielse från den ekonomiska risk han med sin teckning ikläder sig (t. ex. genom att aktien köpes av de övriga stiftarna eller av utomstående).

¹⁷ Jämför *Lehmann* I sid. 322. — Angående spörsmålet, om stiftarna även äro, vid risk av skadeståndspåföljd, skyldiga att göra den i

Med stiftelseurkundens tillkomst är omedelbart avgjort, vilka som äro bolagets stiftare. Såsom stiftare anses nämligen allenast de som undertecknat stiftelseurkunden (5 § andra stycket AL). Denna bestämning av stiftarebegreppet är vida snävare än den som i allmänhet tillämpas i utländsk rätt.¹⁸

Med egenskapen av stiftare äro åtskilliga viktiga rättsverkningar förknippade. Stiftarna äro ju (vid successivbildning) de som *först* ansluta sig till bolaget och de som tagit initiativet till dess bildande; såsom förut framhållits är det genom en utvidgning av denna trängre krets delägare, som bolaget kommer till stånd. Härav följer då — bortsett från stiftarnas makt att bestämma huvudgrunderna för bolagets författning — att de under bolagsbildandets tidigaste stadium nödiga åtgärderna måste ombesörjas av stiftarna. Särskilt är det dessa, som, själva eller genom annan, ha att mottaga och omhänderhava aktieteckningarna och därmed, på sätt nedan skall beröras, fungera såsom mellanhänder eller förmedlare mellan övriga tecknare. I viss utsträckning faller det vidare inom stiftarnas befogenhet att i det speciella fallet avgöra, *vilka* personer som jämte dem skola bliva delägare i bolaget. I nu nämnda avseenden kunna stiftarna, om man så vill, sägas vara »organ» för det under bildning varande bolaget. De bestämmelser, som aktiebolagslagen meddelar om civilrättslig och straffrättslig ansvarighet på grund av förfaranden under bolagets bild-

10 § sista stycket omnämnda *aktieteckning*, hänvisas till vad i nästföregående not yttrats.

¹⁸ I *engelsk* rätt betraktas såsom stiftare (»promoters») alla som i realiteten äro verksamma som initiativtagare till bolagets bildande, även om de icke utåt framträda i sådan egenskap (*Buckley* sid. 188 f. och *Egli* sid. 135 f.). På i stort sett samma ståndpunkt står den *franska* rätten (*Pic* II nr 825 ff.). Se vidare för *tysk* rätt H. G. B. 187 § (stiftare äro, förutom de som fastställt bolagsordningen, de som för tecknade aktier tillskjuta annat än penningar), för *norsk* rätt 4, 6 och 19 §§ i aktiebolagslagen den 19 juli 1910 och *Augdahl* sid. 70 och 93 f., för *dansk* rätt 4 § i aktiebolagslagen den 15 april 1930.

ningsstadium, avse ock företrädesvis stiftare (se 24 § och 132 § första mom.).

Enligt 4 § aktiebolagslagen skola stiftarna vara minst fem till antalet. Det närmaste syftet med detta stadgande är dock i själva verket att bestämma minimiantalet icke av *stiftare* utan av *delägare* i bolaget. Stadgandet måste nämligen läsas i sammanhang med den förut berörda, i 10 § sista stycket AL upptagna regeln, att varje stiftare måste teckna minst en aktie.¹⁹ Genom att bolaget bildas med icke alltför få delägare skall bolagsförmögenheten tydligt utskiljas från delägarnas enskilda tillgångar och uppkomsten av en juridisk person, över vars egendom i realiteten en enda person disponerar, förhindras.²⁰ Anmärkningsvärt är

¹⁹ Motiveringen till motsvarande föreskrift i 1895 års lag lyder: »Av aktiebolagets uppgift och konstruktion följer, att delägarnes antal ej får vara alltför ringa. Av sådan anledning har i förslaget inryckts bestämmelsen, att stiftarne, d. v. s. de som underskriva bolagets urkund, skola vara till antalet minst fem, i överensstämmelse varmed i § 45» (97 § i 1910 års lag) »meddelats föreskrifter åsyftande att förhindra, att under bolagets bestånd delägarnes antal nedgår under denna siffra». (*Äldre bolagskommittén* sid. 111).

²⁰ Jämför den kungl. propositionen nr 27 till 1886 års riksdag med förslag till förordning angående bankaktiebolag. Med en bestämmelse om visst minimiantal delägare (3 §) ville man låta klart »framstå det förhållande, som väsentligen bör känneteckna ett bankbolag, att nämligen dess grundkapital skall vara tillskjutet av ett större antal personer, så att icke den oegentlighet uppkommer, att en eller ett par personer genom att på aktier grunda en bankiraffär skulle kunna undandra sig skyldighet att med sina övriga tillgångar ansvara för de förbindelser, de för en sådan rörelses bedrivande ingått» (sid. 34). — Syftet att motarbeta »one-man companies» (jämför *Buckley* sid. 6 och *Egli* sid. 45) eluderas som bekant ofta därigenom, att personer endast nominellt framträda som stiftare och tecknare (»dummy members»). Att så skall ske är ock naturligt. Såsom före tillkomsten av 1910 års aktiebolagslag framhölls från bl. a. Sveriges advokatsamfunds sida (se *Förhandlingarna* vid dess årsmöte 1907, Stockholm 1908, sid. 106), användes i praktiken aktiebolagsformen för två skilda ändamål: att från många olika håll hopsamla medel till ett företag och att »sätta på aktier» en redan befintlig rättighetsmassa. Ett av de vanligaste fall

emellertid, att lagen för uppnående härav går den omvägen att reglera antalet av blott *de* delägare, som tillika äro stiftare, och icke nöjer sig med att fastslå, att delägarnas antal *över huvud* skall uppgå till minst fem.²¹ Att därvid skulle ha medverkat hänsynen till att med ett större antal stiftare effektiviteten av stiftarnas civilrättsliga och straffrättsliga ansvarighet skulle komma att förhöjas, torde man icke ha något belägg för; vid tillkomsten av 1895 års aktiebolagslag, som saknade alla bestämmelser om stiftares ansvarighet, har denna synpunkt säkerligen icke spelat någon roll, och sannolikt övergick ifrågavarande stadgande till nu gällande aktiebolagslag utan att man närmare övervägde grunderna för detsamma.²²

då det praktiska behovet av aktiebolagsbildning för det senare ändamålet gör sig gällande är sedan långa tider tillbaka just det, då en enskild näringsidkare önskar utsöndra de tillgångar, varmed rörelsen bedrivs, från sin övriga förmögenhet men icke dess mindre vill i fortsättningen ha dispositionsrätten över desamma i behåll.

²¹ Stadgandet om ett minimiantal stiftare hämtades från den tyska aktiebolagslagstiftningen, som på förevarande punkt synes ha tagit den engelska rätten till förebild (minst sju stiftare, vilket antal dock under senare tid för s. k. »private companies» nedsatts till två; *Buckley* sid. 5 och 279, *Egli* sid. 9 f. och 13 samt *Behrend*, *Lehrbuch des Handelsrechts*, I: 2, 1896, sid. 718 not 7). Enligt den engelska rättens förutsättningar var det fullt konsekvent att reglera stiftarnas och icke delägarnas antal. Även vid successivbildning kan nämligen bolaget redan efter stiftarnas upprättande av stiftelseurkunden och samtida övertagande av minst en aktie var, i förening med iakttagandet av några mindre betydande formaliteter, förvärva rättspersonlighet (låt vara att densamma i åtskilliga fall tills vidare är begränsad) — sålunda utan att dessförinnan det återstående aktiekapitalet uppbringats; detta sker då senare genom aktieteckningar i form av avtal mellan bolaget som sådant och de enskilda tecknarna (*Buckley* sid. 8, 26 ff., 46 f., 56 ff., *Bergelmer* hos Aktiebolagskommittén sid. 75 f. och *Egli* sid. 15, 45, 70 och 111 f.). Skall alltså bolaget redan vid sitt framträdande som särskilt rättssubjekt vara tillförsäkrat visst minimiantal delägare, måste lagens bestämmelse anknyta till stiftarna.

²² För vissa speciella typer av aktiebolag torde ytterligare ett motiv till ett dylikt stadgande komma i betraktande: att stiftarna icke äro

Av vad nu anförts följer, att man icke kan kräva, att det skall finnas minst fem personer, vilka eventuellt skulle kunna hållas *straffrättsligt* ansvariga såsom stiftare enligt 132 § första mom. AL. Det räcker att de förmögenheter, som må kunna tagas i anspråk för förpliktelser på grund av aktieteckning, uppgå till nämnda antal. Sålunda kan t. ex. en juridisk person med en styrelse bestående av blott *en* ledamot uppträda som stiftare samtidigt med styrelseledamoten för dennes egen räkning. Mera tveksamt är, om i ett äktenskap, vari makarnas ekonomiska förhållanden äro att bedöma efter äldre giftermålsbalken och där det ej föreligger boskillnad eller hemskillnad, mannen och hustrun såsom delägare i det samfällda boet kunna anses utgöra *två* stiftare. Detta lär icke böra antagas.²³

I utländsk rätt förekomma i allmänhet icke några krav på att stiftare skola uppfylla vissa kvalifikationser. Den svenska aktiebolagsrätten fordrar åter, till en början, att stiftarna skola vara svenska undersåtar. Bestämmelsen, som var en nyhet för 1910 års aktiebolagslag, motiverades med en hänvisning till stiftarnas ansvarighet för sina åtgärder vid bolagets bildande;²⁴ det förutsattes uppenbarligen, att ett utländskt medborgarskap skulle kunna försvåra utkrävandet av sådan ansvarighet. Ytterligare måste enligt samma lagrum stiftarna vara här i riket bosatta (i mantalsskrivningshänseende), något som ansetts nödigt för vinnande av verksam kontroll å sättet för bolagsbildandets genomförande.²⁵ Däremot erfordras icke, att stiftarna skola äga råda över sig och sin egendom eller eljest enligt nä-

för få till antalet, tolkas såsom bevis för att ett mera allmänt behov av bolagsföretaget i fråga gjort sig gällande. Så vid bankaktiebolag (3 § i lagen om bankrörelse den 22 juni 1911; jämför motiven till 1892 års sparbankslag i N.J.A. II 1893 n:r 1 sid. 15).

²³ Se N.J.A. 1909 sid. 288; jämför *Augdahl* sid. 75. — Å registreringsmyndighetens sida torde dock i regel icke undersökas, huruvida stiftarnas antal av förevarande orsak är lägre än det i lagen stadgade.

²⁴ *Aktiebolagskommittén* sid. 10.

²⁵ Se den kungl. propositionen n:r 6 till 1895 års riksdag sid. 199.

ringsfrihetsförordningen ha rätt att idka handel. Även en omyndig kan, vederbörligen företrädd, stifta aktiebolag.

Rörande formen för stiftelseurkundens upprättande stadgas i 5 § AL, att urkunden skall *egenhändigt* undertecknas av stiftarna. Stiftare kunna sålunda icke representeras av vanliga fullmäktige,²⁶ men väl av legala ställföreträdare eller, beträffande juridiska personer, av dessas »organ». Än vidare föreskrives i nämnda lagbud, att stiftarnas namnunderskrifter skola vara av vittnen styrkta. Även i åtskilliga andra fall ställer sig för övrigt aktiebolagslagen på den standpunkten, att så snart egenhändig namnunderskrift erfordras, äktheten av densamma skall styrkas genom vittnen (se 23, 65 och 121 §§).

*

*

*

Vad därefter stiftelseurkundens *inhåll* beträffar, gäller, såsom förut antytts, att i densamma skola upptagas de huvudgrunder, varigenom det under bildning varande bolaget skall skilja sig från andra aktiebolag. Av de bestämmelser, som stiftelseurkunden måste inrymma, framgår däremot ganska ofullständigt, vad som utmärker aktiebolag till skillnad från andra former av personsammanslutningar. Icke heller det inledande stadgandet i 1 § AL, där ett försök göres att ange de för aktiebolag karakteristiska dragen, är i sådant hänseende utfömligt.²⁷

²⁶ Även en prokurist lär sakna behörighet att underteckna stiftelseurkunden å sin huvudmans vägnar (jämför N.J.A. 1919 sid. 326). En enskild näringsidkare kan underskriva med sin firma, då ju denna är det (vederbörligen offentliggjorda) namn, varunder han driver sin rörelse (jämför *Eberstein*, Immaterialt rättsskydd, 1927, sid. 116 f. och beträffande motsvarande spörsmål i tysk rätt *Staub-Pinner* 182 § 8 anm.).

²⁷ I lagrummet upptagas följande bestämmingar: 1) ett bolag; 2) ett av delägarna tillskjutet kapital; 3) detta kapitals fördelning i ett antal lotter eller aktier; 4) frånvaron av personlig ansvarighet för bolagets förbindelser. Däremot saknas följande: 1) en självständig, från

Enligt 5 § AL skall stiftelseurkunden angiva:

1) Föremålet för bolagets verksamhet. — Uppgiften härom bör vara mera specificerad än den uppgift, som enligt 17 och 18 §§ firmalagen skall lämnas vid enskild näringsidkares eller handels- eller kommanditbolags anmälan till handelsregistret (»rörelsens allmänna beskaffenhet»). Att en skillnad i detta avseende föreligger, styrkes ock av

delägarnas enskilda tillgångar utsöndrad bolagsförmögenhet (22 §; i viss mån kan dock detta kännetecken sägas vara angivet under 4) här ovan); 2) delägarnas i princip oinskränkta befogenhet att, vanligen med stöd av särskilda urkunder, fritt förfoga över sina andelar i bolaget (52 § sista stycket) — något som är av genomgripande betydelse för aktiebolagsinstitutets utformning, måhända väl så viktigt som frånvaron av personlig ansvarighet (jämför *Fischer* sid. 16 ff., 43 ff., 56 ff. och 70 ff.); 3) bolagsverksamhetens utövande genom styrelse eller därmed jämförligt organ, icke av delägarna personligen, vilka fastmera i regel blott genom beslut å bolagsstämma äga deltaga i handhavandet av bolagets angelägenheter (57, 76 m. fl. §§). Detta för aktiebolaget karakteristiska drag framhävdes riktigt i flera äldre lagar och författningar; se t. ex. 8 och 16 §§ firmalagen i dennas ursprungliga lydelse (»med särskild styrelse försett bolag») samt kungörelser angående enskilda banker m. m. den ²⁰/₅ 1864 och den ¹²/₆ 1874 (»genom en vald styrelse»); 4) frånvaron av skyldighet att, sedan för aktie full betalning blivit erlagd, ytterligare tillskjuta något till bolaget (48 §). — Dessutom kan mot avfattningen av 1 § anmärkas, att aktiebolaget karakteriseras icke så mycket därav, att det av delägarna tillskjutna kapitalet är fördelat i lotter, utan fastmera därav, att detta kapital utgör ett »aktiekapital» i den speciella bemärkelse, vari ordet sedermera ofta användes i lagen och varom någon antydning icke lämnas i förevarande paragraf. — Lydelsen av 1 § i 1895 års aktiebolagslag var så till vida riktigare, som den uttryckte att delägarna icke ens i förhållande till bolaget äro förpliktade att, på grund av förekomsten av bolagsförbindelser, prestera mera än vederbörande aktiebelopp (en ännu bättre formulering återfanns redan i Code de Commerce art. 33: »Les associés ne sont passibles que de la perte du montant de leur intérêt dans la société»). Försämringen på denna punkt lär ha vidtagits därför, att man, något doktrinärt, ville framhålla, att medan den enskilde delägaren *icke alls* häftar för bolagsförbindelserna, svarar bolaget som sådant med *hela* sin förmögenhet, ej enbart med de gjorda tillskotten. Man ställde sig alltså icke, såsom enligt den äldre avfattningen, konsekvent på de enskilda delägarnas ståndpunkt.

förarbetena till fimalagen.²⁸ Enligt stadgad registreringspraxis godtages likväl även för aktiebolag exempelvis en sådan uppgift som att bolagets verksamhet är att driva handel.²⁹ Lagen säger icke, att det *ändamål*, som med bolagsverksamheten fullföljes — i den mening detta uttryck toges i 1 § i 1911 års lag om ekonomiska föreningar — skall nämnas i stiftelseurkunden, uppenbarligen därför att ändamålet i de ojämförligt flesta fall är förvärv av vinst åt delägarna. Skulle ett aktiebolag undantagsvis bildas för annat ändamål, vilket ju är tillåtet, bör dock förhållandet rätteligen framgå av stiftelseurkunden (resp. bolagsordningen); vad påföljden blir, om så ej är fallet, synes emellertid vara ganska oklart.

2) Aktiekapitalet, eller, där aktiekapitalet skall kunna, utan ändring av bolagsordningen, bestämmas till lägre eller högre belopp, minimikapitalet och maximikapitalet. — Enligt 1 § AL utgör aktiekapitalet det av delägarna i bolaget tillskjutna kapitalet, eventuellt föreliggande i form av fordringar mot dessa på grund av aktieteckningarna.³⁰ Aktiekapitalet är sålunda här liktydigt med den vid bolagets bildande förhandenvarande bolagsförmögenheten, med de däri ingående konkreta tillgångarna. (Det bortses då från att denna förmögenhet kan ha undergått minskning genom sedvanliga kostnader för bolagets bildande eller i vissa fall genom tillämpning av 7 § AL). Men redan vid emission av aktier till överkurs betyder aktiekapitalet något annat, nämligen den *del* av det tillskjutna kapitalet (och av bolags-

²⁸ N.J.A. II 1887 n:r 3 sid. 48 f.

²⁹ Samma utveckling i tysk rätt (*Staub-Pinner* 182 § 18 anm.) I engelsk rättspraxis hävdas åter med en viss stränghet, att föremålet för bolagets verksamhet skall vara specificerat (*Buckley* sid. 8, *Egli* sid. 23).

³⁰ I överensstämmelse härmed minskas aktiekapitalet, i den mån tillskottsskyldighet upphör till följd av att aktierättigheter förklaras förverkade (34 § AL). Och vad beträffar s. k. övertecknade aktier, uppkommer över huvud icke någon tillskottsskyldighet, varför dessa aktiers belopp icke kan ingå i aktiekapitalet.

förmögenheten), som utgöres av summan av aktiernas nominella belopp.³¹ Och under bolagets bestånd övergår som bekant aktiekapitalet från att vara ett reellt kapital till att bli en i högre eller lägre grad »fiktiv siffra»,³² beroende på att lagen, framför allt i syfte att skydda bolagsborgenärerna, kräver, att aktiekapitalet skall — intill dess i viss ordning ökning eller nedsättning av detsamma ägt rum — bibehållas oförändrat trots förmögenhetens av bolagsverksamheten föranledda förkovran eller minskning (56 § 6 mom. AL).³³ I aktiebolagslagen användes begreppet aktiekapital än i en bemärkelse, än i en annan.³⁴ En skillnad mellan aktiekapital och bolagsförmögenhet kan ock uppkomma sålunda, att genom aktieteckning vid *nyemission* omedelbart med teckningarna grundlägges tillskottsskyldighet gentemot bolaget, under det att, till följd av den särskilda bestämmelsen i 45 § sista stycket AL, aktiekapitalet höjes först vid en senare tidpunkt (efter registrering). Tveksamt är emellertid, om lagen, genom att på detta sätt åvägabringa en viss skillnad mellan aktiekapital och bolagsförmögenhet redan när det gäller

³¹ Jämför *Staub-Pinner* 178 § 19 och 20 anm. — I 21 § AL talas om »tecknat belopp», som alltså icke (även om hänsyn ej toges till förverkande av aktierättigheter och övertäckning) behöver sammanfalla med det belopp, som på grund av teckningarna åligger delägarna att tillskjuta.

³² Se närmare *Staub-Pinner* p. a. st. och den intressanta framställningen hos *Nial* sid. 141 ff. (not 509).

³³ Ordet »aktie» åter begagnas i bemärkelsen andel i bolagsförmögenheten icke blott så länge denna förmögenhet till storleken sammanfaller med det ursprungliga tecknade beloppet (jämför 1 § AL) utan även sedan densamma, genom överpariemission eller i anledning av den fortgående bolagsverksamheten, blivit större eller mindre än nämnda belopp.

³⁴ T. o. m. i en och samma rubrik i aktiebolagslagen förekommer uttrycket aktiekapital i dubbel bemärkelse: »Om inbetalning, ökning och nedsättning av aktiekapitalet». Se i övrigt 25 §, 45 § sista stycket, 47 § sjätte stycket, 50 § och 97 § (ett aktiekapital i betydelsen av ett principiellt oföränderligt, fiktivt kapital kan aldrig »gå förlorat»; jämför *Augdahl* sid. 164).

tillskott av delägare, kan anses ha utgått ifrån att tecknarna äga före registreringen — såsom i praktiken understundom sker — utöva aktieägarers rättigheter;³⁵ i alla händelser lärers knappast kunna antagas, att om registrering ej kan utverkas och tecknarnas tillskott sålunda icke komma att ingå i aktiekapitalet, aktieteckningarna fortfarande skulle vara för tecknarna bindande, så att dessa behövde kvarstå i bolaget.

Att aktiekapitalet kan, utan ändring av bolagsordningen, bestämmas till lägre eller högre belopp, är något som den svenska aktiebolagsrätten — både den äldre och den nu gällande — har gemensamt med *engelsk* rätt.³⁶ Orsaken till att 1895 års lagstiftare icke i detta liksom i de flesta

³⁵ Sådan befogenhet tillerkännes tecknarna av *Nial* p. a. st.; an-norlunda *Köersner* sid. 45. — Såsom huvudregel gäller utan tvivel, icke blott att aktiekapitalet ej får överstiga sammanlagda värdet av de av tecknarna presterade tillskotten, utan också — med den modifikation som föranledes av överpariemission — att just summan av de belopp, vartill tecknarnas tillskott uppgå, och icke vilket godtyckligt belopp som helst skall utgöra aktiekapital (se 21 § AL). Även vad nyemission beträffar har lagstiftaren säkerligen eftersträvat, att det på grund av aktieteckningarna tillskjutna kapitalet skall erhålla motsvarighet i aktiekapitalet (så att en förhöjning av detsamma äger rum), och fråga är, om detta lagens syfte kan effektivt upprätthållas, därest de nytilkomna tecknarna äga utöva aktierättigheter före registreringen. Den av *Nial* p. a. st. (jämför även sid. 97 f.) — med utgångspunkt från allmänna reflexioner om aktiekapitalets natur — förfäktade åsikten, att spörs-målet om tiden för aktierättigheternas uppkomst bör behandlas fullt självständigt, utan hänsyn till *när* (och *om?*) aktiekapitalet ökas, in-nebär väl därför någon överdrift.

³⁶ I stiftelseurkunden måste visserligen ett bestämt kapital angivas (»the nominal capital»), men det belopp, som utbjudes till teckning (eller övertages), kan utgöra blott en del av detta kapital, för övrigt så liten som helst; genom nyemissioner må sedermera, utan ändring i bolagets författning och i mycket enkel ordning »the issued capital» höjas inom ramen för »the nominal capital». Vad som av »the issued capital» genast skall av aktieägarna inbetalas kallas »the paid-up capital», i motsats till »the uncalled capital». (*Buckley* sid. 135 f., *Bergelmer* hos Aktiebolagskommittén sid. 79 ff. och 84 ff., samt *Egli* sid. 27 f.). Enligt *tysk* rätt måste däremot aktiekapitalet vara fixt (H.G.B. 182 §; se ock äldre H.G.B. 209 art.).

andra avseenden tog till förebild den *tyska* handelslagen, enligt vilken aktiekapitalet måste vara till siffran bestämt, var huvudsakligen den, att man ville undvika att bryta med en redan vid ifrågavarande tid i vårt land allmänt utbildad praxis att fastställa minimi- och maximikapital.³⁷ Faran för att uppgiften om aktiekapitalets storlek icke lämnar tillräcklig ledning för bedömande av bolagets omfattning och beskaffenhet sökte man motverka genom föreskriften, att minimikapitalet ej får utgöra mindre än tredjedelen av maximikapitalet (nu 2 § andra stycket AL). Endast i ringa mån finnes däremot enligt svensk aktiebolagsrätt möjlighet att, såsom enligt den engelska, upptaga det så att säga effektiva insatskapitalet till lägre eller högre belopp på det sätt, att sedan ett större aktiekapital bestämts än det som för bolagets rörelse tills vidare är av nöden, allenast en del därav fastställs till omedelbar inbetalning av tecknarna, under det att återstoden avses skola inkrävas, eventuellt successivt, om och när sådant av vederbörande bolagsorgan beslutas.³⁸ Hinder mot en mera utsträckt tillämpning av detta förfaringssätt bereder stadgandet i 29 § första stycket AL, att full betalning för aktie skall erläggas sist inom två år från bolagets bildande (se ock 27 § AL, enligt vilken aktiebrev ej må utgivras, innan full betalning blivit erlagd för den eller de aktier, varå brevet lyder).

³⁷ Det var dock först i riksdagen, som hänsyn togs till denna praxis (N.J.A. II 1895 n:r 3 sid. 59 f.).

³⁸ I försäkringsaktiebolag, där det ofta är av behovet påkallat att vid utomordentliga tillfällen ha tillgång till ett större kapital än som för normala fall är nödvändigt, lär man under tiden för 1848 års aktiebolagslags giltighet rätt ofta ha tillämpat nu antydda metod. Med lagen om aktiebolag som driva försäkringsrörelse den 28 juni 1895 slog emellertid lagstiftaren in på en annan väg; det tilläts att i bolagsordningen finge, i strid mot allmänna aktiebolagsrättsliga principer, stadgas en — dock på visst sätt begränsad — skyldighet för aktieägare att göra tillskott utöver tecknat aktiebelopp (se N.J.A. II 1895 n:r 3 sid. 160 ff., samt 4 § 15 mom., 41 och 42 §§ i 1917 års lag om försäkringsrörelse.) Det föreligger då, om man så vill, ett slags överpari-emission.

Angående aktiekapitalets storlek föreskrives i 2 § första stycket AL, att detsamma ej må sättas lägre än 5,000 kronor. Denna bestämmelse, som i allmänhet icke har någon direkt motsvarighet i utländsk aktiebolagsrätt,³⁹ torde med hänsyn till det jämförelsevis ringa beloppet sakna egentlig betydelse. Äldre bolagskommittén, som ansåg det önskvärt att åt smärre företag gäves andra och lämpligare associationsformer än aktiebolag, föreslog också — och förslaget härom upptogs i den kungl. propositionen till 1895 års riksdag — att beloppet skulle sättas väsentligt högre, nämligen till 25,000 kronor. Berörda rättspolitiska tanke vann emellertid föga förståelse å riksdagens sida. Fastmera fick den motsatta tendensen, att »demokratisera» aktiebolaget såsom bolagsform, överhand.⁴⁰

Den omständigheten att ett visst maximikapital är fastställt i stiftelseurkunden innebär som bekant icke, att, om hela detta belopp fulltecknas, bolagets aktiekapital måste komma att uppgå till maximikapitalets belopp. Ty det är stiftarnas sak att avgöra, »vad högst må tecknas», och återstoden utgör övertecknat belopp, även om det ligger inom ramen för maximikapitalet. Omfattningen av det till teckning *utbudna* kapitalet blir alltså i detta avseende bestämmande. Men omvänt gäller icke, att därest minimikapitalet men ej det till teckning *utbudna* kapitalet fulltecknats, stiftarna skulle kunna motsätta sig bolagets bildande: avgörande för, huruvida »underteckning» föreligger, är nämligen icke sistnämnda kapital utan minimikapitalet (15 § AL; anslunda i viss mån vid bankaktiebolag enligt 8 och 14 §§ i 1911 års lag om bankrörelse).

Stiftelseurkunden skall enligt 5 § AL vidare innehålla uppgift om:

³⁹ *Bergelmer* hos Aktiebolagskommittén sid. 6, 58 och 74 samt *Lehmann I* sid. 164.

⁴⁰ *Äldre bolagskommitténs* förslag 3 §, motiven sid. 109 f.; N.J.A. II 1895 n:r 3 sid. 60.

3) det belopp, varå aktie skall lyda.

Beloppet skall angivas i svenskt mynt och vara lika för samtliga aktier i bolaget (3 § första stycket AL).

Även i fråga om akties minimibelopp ha två motsatta rättspolitiska uppfattningar framträtt.⁴¹ Å ena sidan har man, efter förebild från den *tyska* aktiebolagsrätten, velat genom föreskrift om att aktie måste lyda å relativt högt belopp förebygga, att aktier placeras hos mindre bemedlade personer, som kunna antagas sakna förmåga att bedöma ett bolagsföretags utsikter och att under bolagets bestånd bevaka sin rätt.⁴² Å andra sidan har man ansett kravet på stora aktiebelopp olämpligt och skadligt i allt fall så vitt därigenom lades hinder i vägen för aktiebolagsformens användning å smärre företag, bland annat kooperativa sådana;⁴³ längst i denna riktning går *engelsk* rätt.⁴⁴ Det nu

⁴¹ *Äldre bolagskommittén* p. a. st., särskilda utskottets utlåtande n:r 1 till 1895 års riksdag i N.J.A. II 1895 n:r 3 sid. 59 f., riksdagens skrivelse i ämnet år 1903, refererad hos *Aktiebolagskommittén* sid. 6, samma kommitté sid. 7 f. Se ytterligare efter tillkomsten av 1910 års aktiebolagslag förhandlingarna dels vid 1924 års riksdag i anledning av en i första kammaren väckt motion n:r 226, dels vid 1927 års riksdag i anledning av en i samma kammare väckt motion n:r 35.

⁴² Minimibeloppet för aktie i *tysk* rätt har intill senaste tid utgjort 1,000 mark (180 § H.G.B.). — Ett annat åberopat skäl — att även för mera bemedlade personer aktier å små belopp äga alltför ringa ekonomisk betydelse för att uppfordra dem »till kritik vid teckningen och intresserat deltagande å bolagsstämmorna» — tilldrog sig mindre uppmärksamhet.

⁴³ Mot ekonomiska föreningar såsom associationsform har på många håll, då förevarande fråga varit uppe, en viss misstro kommit till synes. För övrigt lär ett företag, som avser att idka handel eller annan bokföringspliktig näring i syfte att främja medlemmarnas ekonomiska intressen, icke kunna drivas såsom registrerad ekonomisk förening, med mindre verksamheten åtminstone huvudsakligen är av s. k. accessorisk art (andra stycket i 1 § föreningslagen gör undantag från första stycket allenast så vitt gäller sammanslutning med annat ändamål än främjande av medlemmarnas ekonomiska intressen).

⁴⁴ Aktie kan i *engelsk* rätt lyda å så litet belopp som helst (jämför *Bergelmer* hos *Aktiebolagskommittén* sid. 74).

gällande lagbudet är resultat av en kompromiss mellan de båda uppfattningarna, ehuru den senare fått övervikt: akties belopp skall icke understiga 50 kronor, dock att, där aktiekapitalet icke uppgår till mer än 50,000 kronor, aktie må kunna lyda å mindre belopp, lägst 10 kronor (3 § första stycket AL).

Till upprätthållande av effektiviteten av stiftelseurkundens bestämmelse om akties storlek och av aktiebolagslagens regler om att alla aktier i ett bolag skola lyda å lika och ej alltför ringa belopp bidrager stadgandet, att aktie är mot bolaget odelbar (3 § tredje stycket AL). Detta innebär nämligen, att en aktie icke kan uppdelas i andelar med verkan att någon »kan i eller mot bolaget göra gällande rätt för viss andel».⁴⁵ Härefter ligger till en början, att när rättsgemenskap förefinnes beträffande aktie (t. ex. i form av samäganderätt), kan en enskild delägare icke fordra att utfå på sin andel belöpande utdelning eller att eljest i mån av andelen utöva rätt mot bolaget, oavsett om sådant enligt allmänna rättsregler skulle ha stått honom till buds. För det andra måste det förutsättas, att ej heller *bolaget* har möjlighet att, genom bestämmelser i bolagsordningen, föranstalta om en uppdelning av aktier andelsvis. Däremot följer av nämnda stadgande ingalunda, att, såsom *Hagströmer* beträffande äldre rätt uttalar,⁴⁶ bolaget icke tager »befattning» med mer än *en* person såsom aktierättens innehavare. Om blott de gemensamt berättigade vid utövandet av de befogenheter aktien medför gentemot bolaget uppträda i *för- ening*, är den med stadgandet åsyftade enhetligheten uppnådd. En aktie kan sålunda tecknas av flera personer samfällt,⁴⁷ liksom delägarna i aktierätten kunna gemensamt in-

⁴⁵ *Skarstedt* sid. 4.

⁴⁶ Sid. 210 f.; i samma riktning *Söderström*, *Bolagsstämma*, 1927, sid. 183 f.

⁴⁷ Sannolikt måste i sådant fall — som är mest praktiskt vid nyemission (*Köersner* sid. 84) — av akties odelbarhet anses följa, att

föras i aktieboken,⁴⁸ gemensamt uppbära utdelning från bolaget o. s. v. Och härvid kan knappast krävas, att en enda person uppträder såsom ombud för vederbörande, utan torde dessa äga även personligen (i förening) göra sin rätt gällande;⁴⁹ befogenheten att å bolagsstämma deltaga i handhavandet av bolagets angelägenheter kan dock av naturliga skäl icke gärna utövas på annat sätt än genom ett gemensamt ombud.⁵⁰ Än mindre har lagen med ifrågavarande bestämmelse föreskrivit, att de samfällt berättigade skola utse och för bolaget anmäla någon särskild representant, som utan fullmakt äger generellt företräda dem;⁵¹ fastmera måste allmänna rättsgrundsatser om ställföreträdarskap här vara tillämpliga. — Även i en annan mening än den som nu berörts är aktie odelbar. En aktieägare torde icke kunna för all framtid och i alla avseenden å annan person överlåta sina förmögenhetsrättsliga anspråk i bolaget (rätt till utdelning, företrädesrätt till nyteckning o. s. v.) och likväl kvarstå som delägare med bibehållen rösträtt och övriga förvaltningsbefogenheter.⁵² Det måste nämligen anses

skyldigheten att inbetala tecknat aktiebelopp åvilar tecknarna solidariskt.

⁴⁸ *Skarstedt* p. a. st. och *Köersner* p. a. st.

⁴⁹ Annorlunda i *tyisk* rätt på grund av särskilt lagbud (225 § H.G.B.).

⁵⁰ Självva rösträttens utövande skulle visserligen kunna tänkas ske av flera personer samfällt utan att därför akties odelbarhet ginge om intet. Men om för en och samma aktie flera personer skulle äga deltaga i överläggning å stämman, kunde odelbarheten icke uppehållas.

⁵¹ Så *Hagströmer* p. a. st. och möjligen även *tyisk* rätt enligt 225 § H.G.B. — Vad nu anförts torde på motsvarande sätt gälla, när en omyndig såsom aktieägare representeras av flera förmyndare, som hava förvaltningen odelad, eller när flera styrelseledamöter eller firma-tecknare blott i förening äga handla å en juridisk persons vägnar.

⁵² *Nial* sid. 7 f., 31 och 131, *Bergendal* sid. 188 samt N.J.A. 1915 sid. 590. (Att köparen på grund av avtalet, som dock icke tillerkände honom rösträtt, betraktades som »ägare» av aktierna, måste ha berott på att de förmögenhetsrättsliga anspråken ansågos ha övergått å honom — och övergått definitivt).

strida mot aktiebolagslagens principer (se särskilt 76 § andra stycket), att en person, som icke har några omedelbart ekonomiska intressen i bolaget, äger deltaga i handhavandet av dess förvaltningsangelägenheter.⁵³ En *begränsad* uppdelning av aktierättens innehåll är åter givetvis möjlig, särskilt därigenom, att anspråk på *viss* eller *vissa* utdelningar självständigt överlåtas.⁷

Rörande frågan, vad som för tecknade aktier må tillskjutas, råder en viss oklarhet. Något annat krav, än att tillskotten skola ha naturen av »kapital» (1 §), uppställer aktiebolagslagen icke. Med hänsyn särskilt till såväl avfattningen av motsvarande lagrum i 1895 års lag (»tillskott av penningar eller gods») som ett yttrande i ämnet uti aktiebolagskommitténs motiv, synas de starkaste skälen tala för att anse ifrågavarande uttryck (»kapital») lägga hinder i vägen för att *personliga tjänster* som sådana kunna utgöra »betalning» för aktier.⁵⁴ Under förarbetena till nu gällande

⁵³ Spörsmålet, om dock icke en person i eget namn men såsom *ombud* för annan (för den »verkliga» aktieägaren, den i vars konkursbo aktien ingår) äger utöva rösträtt å bolagsstämma, kan icke i detta sammanhang undersökas.

⁵⁴ *Aktiebolagskommittén* förordade ett särskilt stadgande (3 § andra stycket) av innehåll, att »för aktie skall tillskott göras i penningar eller annan egendom». Som motivering anfördes (sid. 8): »Genom detta stadgande fastställs icke någon annan grundsats än den, som redan i gällande lag kommer till uttryck, då det i 1 § säges: 'De som vilja *med tillskott av penningar eller gods*' etc. Vikten ligger såväl i gällande lag som i förslaget på den negation, som innefattas i ifrågavarande bestämmelse: för aktie må icke tillskjutas personliga tjänster eller vad i 1734 års lag går under benämningen 'snille och slöjder'. Orsaken till att i kommitténs förslag den äldre avfattningen icke bibehölls skall ha varit, att man ansåg ordet »gods» beteckna något förkroppsligat, så att svårigen därunder kunde inbegripas »immateriala rättigheter» o. dyl. — I *tysk* rätt betraktas av flertalet författare tjänsteprestationer icke kunna utgöra tillskottsobjekt (*Staub-Pinner* 186 § 6 anm. med hänvisningar). I *fransk* rätt kunna förekomma »actions industrielles» (och såsom i viss mån en underart av dessa »actions de travail» i enlighet med en intressant lag av den 26 april 1917 rörande »des sociétés anonymes à participation ouvrière»);

aktiebolagslag framträdde dock hos två ledamöter av lagrådet en i viss mån annan uppfattning.⁵⁵ I alla händelser kunna icke tjänsteprestationer för tiden efter två år från bolagets bildande godtagas som tillskott (29 § första stycket AL). — Till kapital äro otvivelaktigt att hänföra icke blott rättigheter utan även faktiska förmåner (t. ex. »goodwill»).⁵⁶ Svårare att säga är åter, om det tillskjutna måste till sin natur vara omsättningsbart, så att rättigheter och förmåner, som icke sedermera kunna överlåtas av bolaget eller exekutivt avhändas detsamma, ej må presteras som vederlag för tecknade aktier.⁵⁷ Till stöd härför skulle kunna anföras, att det tillskjutna aktiekapitalet, som ju utgör bolagets kreditbasis, måste representera ett värde även för bolagsborgenärerna. Varför skulle lagen, kunde man säga, i dessa borgenärs intresse söka genomdriva, att tillgångar motsvarande aktiekapitalet tillföras bolaget vid bildandet och under dess bestånd så vitt möjligt bevaras, om den icke utginge från att borgenärerna vid behov skulle kunna taga tillgångarna i anspråk för sina fordringar? Att

se härom *Pic* II n:r 799 och 801 och *Houpin* I n:r 318 och II n:r 1098: 1—21. Enligt härskande åsikt äro emellertid dylika aktier endast delvis jämställda med vanliga aktier.

⁵⁵ Dessa ledamöter framhöllo, att det visserligen vore i det hela riktigt, att tillskott av personliga tjänster ej borde ifrågakomma, men att det kunde tänkas, att en till bolaget gjord, bindande utfästelse om personlig tjänst vore av sådant ekonomiskt värde, att den borde kunna användas såsom tillskott för aktier. I följd härav hemställdes, att det av Aktiebolagskommittén förordade stadgandet i ämnet (se nästföregående not) skulle utgå, något som påyrkades även av lagrådets övriga ledamöter under motivering, att begreppet »kapital» icke torde bliva genom den föreslagna lydelsen närmare bestämt eller över huvud kunna i lagtext tillfredsställande begränsas (N.J.A. II 1910 n:r 14: 1 sid. 8; se ock *Skarstedt* sid. 1).

⁵⁶ *Tjerneld* sid. 4; jämför även *Almén*, Om köp och byte av lös egendom, I, 2 uppl., 1917, sid. 7 not 16.

⁵⁷ Möjligen är detta *Staub-Pinners* mening (186 § 6 anm.). Anorlunda *Skarstedt* och *Tjerneld* p.a.st., enligt vilka det allenast fordras, att det tillskjutna har ekonomiskt värde.

i saknad av uttryckligt lagbud⁵⁸ på dylika allmänna grunder komma fram till en rättssats av så pass omfattande räckvidd som den nu antydda, låter sig dock knappast göra. Man bör nog icke ur lagens i och för sig något konstlade regler om aktiekapitalet utläsa mera, än vad de direkt giva vid handen. Och dessa regler bli ingalunda meningslösa, även om aktiekapitalet till större eller mindre del motsvaras av tillgångar, som bolagsborgenärerna av berörda skäl ej ha möjlighet att omedelbart tillgodogöra sig. För borgenärerna är ju av synnerlig vikt redan den omständigheten, att bolagsverksamheten vilar så att säga på ett reellt underlag: att bolaget vid bildandet tillföres verkliga (och icke skenbara) valutor, vilka, om de än i förutsatta fall icke i sig själva äro av beskaffenhet att kunna utnyttjas för gälds betalning, sätta bolaget i stånd att förvärva vinst och möjliggöra dess utveckling över huvud. Genom den i 7 § AL föreskrivna publiciteten erhåller ock en tredje man, som vill inlåta sig i rättsförhållande till bolaget, upplysning om *arten* av den egendom, vari aktiekapitalet vid bolagets bildande redovisas.

Såsom förut nämnts kan redan vid bolagets bildande, ehuru det jämförelsevis sällan förekommer, teckning av aktier ske till överkurs. Fastän det befunnits erforderligt att bringa till allmänhetens kännedom, när sådan teckning skall äga rum, behöver uppgift om densamma dock icke intagas i stiftelseurkunden utan först i kungörelsen av urkunden i tidningarna liksom i teckningslistorna (8 § andra stycket och 10 § andra stycket tredje mom. AL). Orsaken härtill är förmodligen den, att — om man bortser från de viktiga »skyddsföreskrifterna» i 7 § AL — stiftelseurkunden ansetts icke böra reglera förhållanden, som äro av betydelse allenast för aktieteckningen vid bolagets bildande, då ju hand-

⁵⁸ Ordet »kapital» som sådant lärers enligt allmänt språkbruk inbegripa även oöverlåtbara tillgångar, som ha förmögenhetsvärde.

lingens ändamål är att angiva huvuddragen av bolagets författning.⁵⁹

Teckning av aktier till underkurs är däremot förbjuden (3 § andra stycket AL).⁶⁰ Såsom ett undantag härifrån kan man anse den omständigheten, att om för tecknade aktier skall tillskjutas annan egendom än penningar och denna egendom blivit, även med stiftarnas vetskap, uppskattad till alltför högt värde, skadeståndsskyldighet för stiftarna principiellt icke inträder under annan förutsättning, än att dessa lämnat oriktiga uppgifter om egendomen i de för konstituerande stämman jämlikt 14 § AL framlagda handlingarna (24 § AL).⁶¹ Om tillskottet gjorts av en stiftare, blir han

⁵⁹ Jämför *Aktiebolagskommittén* sid. 11. Därför skall också blott i teckningslistorna och icke tillika i stiftelseurkunden, såsom enligt 1895 års aktiebolagslag 8 § 10 mom., meddelas uppgift om den ordning, vari aktietecknare bör fullgöra vad honom på grund av teckningen åligger.

⁶⁰ Den ganska opraktiska frågan, vad påföljden blir, om registrering av förbiseende beviljas ett bolag, där det ägt rum teckning av aktier till underkurs (och med skyldighet att erlægga betalning i penningar), skall här icke undersökas. Den vanligaste åsikten är, att vederbörande tecknare bli pliktiga att inbetala hela det nominella beloppet. (Se *Platou* II sid. 74 f., *Augdahl* sid. 67 f. och *Staub-Pinner* 184 § 1 anm.).

⁶¹ Detta är en ganska besynnerlig rättsregel, som förefaller stå i dålig samklang med vår aktiebolagsrätts allmänna grundsatser (särskilt 135 § AL) och är ägnad att göra stiftareansvarigheten illusorisk. Belysande för den tankegång, som varit bestämmande för lagbudets utformning, är följande yttrande av lagrådet vid tillkomsten av 1910 års aktiebolagslag. »Det skulle kunna ifrågasättas att låta skadeståndsskyldighet inträda, jämväl då stiftarne utan att lämna oriktiga uppgifter rörande fakta satt alltför högt pris å egendom, som skolat övertagas, eller tillagt någon oskäligen förmån.... Att göra stiftarne skadeståndspliktiga i dylika fall förefaller dock mindre lämpligt. När stiftarne öppet och utan vanställande av fakta för allmänheten framlagt villkoren för bolagets bildande, vilka måhända äro de enda, varunder bolaget över huvud skulle kunna komma till stånd, synes det böra ankomma på dem, som vilja ingå i bolaget, att själva förvissa sig om dessa villkors mer eller mindre fördelaktiga beskaffenhet» (N.J.A. II 1910 n:r 14:1 sid. 34). Uttalandet innebär ju varken mer eller mindre,

sålunda icke utan vidare pliktig att gottgöra bolaget skillnaden mellan det tecknade beloppet och tillskottets värde, och motsvarande skyldighet kan då än mindre åvila övriga tecknare, som tillskjutit sådan egendom. Vidare skulle det kunna ifrågasättas, om icke den gottgörelse för bolagets bildande, som genom bestämmelse i stiftelseurkunden kan tillerkännas exempelvis en stiftare (7 § första stycket AL), kan utgå även i den form, att han för tecknade aktier får erlægga lägre belopp än det nominella.⁶² Emellertid torde det icke vara nödvändigt att uppfatta nämnda stadgande i 7 § AL så, att detsamma för här avsedda fall medför en dylik inskränkning i förbudet mot aktieteckning till underkurs. Det synes fasthellre böra antagas, att stiftaren för sitt arbete med och sina kostnader för bolagets bildande väl kan erhålla en *fordran* mot bolaget men icke ett avdrag å skulden på grund av aktieteckningen.⁶³ Visserligen lärers då

än att lagrådet i detta praktiskt sett synnerligen viktiga fall icke ställde sig avvisande till emission av aktier till underkurs. Ett år senare kom lagstiftaren, vad bankaktiebolag beträffar, på bättre tankar: se 1911 års lag om bankrörelse 254 § 4 mom. (jämför ock 1917 års lag om försäkringsrörelse 110 § 4 mom.).

⁶² Eller rent av att aktier tilldelas honom utan ersättning (se beträffande »actions gratuites» eller »actions de prime» i *fransk* rätt *Pic* II n:r 799 och 800). Mot tillåtligheten av friaktier uttalar sig för *norsk* rätt *Augdahl* sid. 69 och för *tysk* rätt *Staub-Pinner* 186 § 11 anm. Anorlunda dock motiven (sid. 93) till den tyska aktienovellen den 18 juli 1884, från vilken motsvarande stadgande i H.G.B. härstammar; se också *Platou* II sid. 65. — Enahanda »spörsmål uppkommer beträffande i 7 § AL omförmälda »särskilda rättigheter eller förmåner», därest dessa kunna vara av annat än »medlemsrättslig» art (se härom nedan i texten).

⁶³ Häremot kan icke med fog invändas, att den valuta, som ligger i stiftarens »idé till företaget och arbetet med dess bildande» (jämför N.J.A. 1904 sid. 538), utgör en sådan faktisk förmån, som, enligt vad ovan sagts (vid not 56) kan tillskjutas såsom vederlag för tecknade aktier. Ty det lagrum, varå dylik tillskotts rätt grundas, är 7 § *andra* stycket AL, och där behandlas icke alls frågan om tillerkännande av gottgörelse för bolagets bildande, vilken uteslutande regleras i 7 § *första* stycket. (Till stöd för här hävdade uppfattning kan å andra sidan

bolaget vanligen medgiva kvittning mellan sitt krav på det tecknade beloppet och stiftarens fordran. Men den här antagna regeln blir av betydelse, om bolaget är insolvent och det sålunda för tillgodoseende av samtliga borgenärers intressen är påkallat, att stiftaren särskilt för sig infriar sin aktieteckningsförpliktelse och kräver bolaget på den gottgörelse, som tillkommer honom (se 29 § tredje stycket AL).

I stiftelseurkunden måste ytterligare angivas:

4) den ort inom riket, där bolagets styrelse skall hava sitt säte. — Som bekant behöver denna ort, vilken är av vikt särskilt i forumhänseende (136 § AL), icke sammanfalla med den, varest bolagets rörelse huvudsakligen bedrivs (jämför åter 24 § handelsbolagslagen).

5) hur styrelsen skall sammansättas och grunderna för dess beslutförhet.

6) det sätt, varpå kallelse till bolagsstämma skall ske och andra meddelanden bringas till aktieägarnas kännedom, ävensom den tid före stämma, då föreskrivna kallelseåtgärder senast skola vara vidtagna. — Att bestämmelser här om ansetts behöva givas redan i stiftelseurkunden och icke

icke åberopas föreskriften i 56 § 7 mom. AL, att kostnader för bolagets bildande, organisations- eller förvaltningskostnader ej må i bolagets balansräkning upptagas såsom tillgång; därav följer nämligen allenast, att under bolagets *bestånd* dylika »organisationsvärden» ej godtagas såsom reella värden; jämför *Tjerneld* sid. 4 och *Förhandlingarna* vid Sveriges advokatsamfunds årsmöte 1906, Sthlm 1907, sid. 39 f.). Ifrågavarande spörsmål beröres i nyssnämnda rättsfall N.J.A. 1904 sid. 538. Majoriteten i högsta domstolen fann, att inbetalning av aktiekapital icke skett därigenom, att jämlikt mellan de ursprungliga tecknarna träffad överenskommelse och å konstituerande stämman fattat beslut stiftarna för sitt arbete med bolagets bildande dels utan ersättning tillagts vissa aktier, dels medgivits viss rabatt å tecknat aktiebelopp (bolaget hade bildats i enlighet med 1848 års aktiebolagslag; någon stiftelseurkund, vari denna stiftareförmån kunde ha angivits, förekom alltså icke). Utgången kan emellertid ha berott därpå, att man ansåg, att den stiftarna tillerkända gottgörelsen stod i uppenbar disproportion till arbetet med bolagsbildandet.

först i bolagsordningen, torde sammanhänga med, att det för aktietecknarna är av stor betydelse att kunna deltaga å *konstituerande stämman* med hänsyn till det inflytande, som beslutet å denna stämma utövar, vare sig de äro där tillstädes eller icke, på deras bundenhet enligt teckningarna och deras rättsställning som delägare i övrigt.

Anmärkningsvärt är, att en för tredje man — ur synpunkten av företagets identifiering — så viktig uppgift som uppgiften om den *firma*, varunder rörelsen skall bedrivas, icke måste förëkomma i stiftelseurkunden.

*

*

*

De uti 5 § AL angivna ämnen äro med något undantag⁶⁴ sådana, rörande vilka en reglering i lag icke är möjlig utan vari bestämmelser måste komma till stånd genom bolagsavtal.⁶⁵ I de ämnen, som avses i 6 § AL, skulle åter, på grund av i aktiebolagslagen fastställda (eller förutsatta) regler, även utan någon överenskommelse å vederbörande kontrahenters sida en viss ordning vara gällande. Men aktiebolagslagen medger nu i olika sammanhang, att genom bolagsavtal en del avvikelser från denna ordning må genomföras,⁶⁶ och betydelsen av 6 § AL blir under sådana omständigheter närmast den, att det utsäges att de i lagrummet omnämnda avvikelserna måste (om ej 17 § andra stycket

⁶⁴ Mom. 6, och kanske även mom. 5 i vad angår grunderna för styrelsens beslutförhet.

⁶⁵ Andra ämnen, som rimligen *måste* regleras genom bolagsavtal, äro vissa av de i 17 § första stycket AL omförmälda.

⁶⁶ Dylika avvikelser äro dock tillåtna blott i ganska begränsad omfattning (jämför däremot 3 § andra stycket handelsbolagslagen). Detta får ock sitt uttryck däri, att aktiebolagslagen i stället för att tillerkänna delägarna principiell avtalsfrihet och angiva de fall då stadgandena skola vara av tvingande natur, tillämpar den motsatta metoden: rättsreglerna förutsättas vara tvingande, i den mån icke delägarnas rätt att träffa avvikande bestämmelser auktoriserats i lagen. Vad åter angår ämnen, som icke regleras i aktiebolagslagen, är avtalsfrihet i princip rådande (se härom *Fischer* sid. 83 ff.).

AL äger tillämpning) åvägabringas genom bolagsavtalets i *stiftelseurkunden*, icke först i *bolagsordningen* upptagna bestämmelser. — I motsats till 5 och 6 §§ hänför sig 7 § icke till bolagets författning eller i allt fall icke till sådana delar därav, som ha räckvidd principiellt under hela tiden för bolagets bestånd. I lagbudet behandlas nämligen vissa rättsförhållanden mellan bolaget och tredje man eller mellan aktieägare inbördes, som huvudsakligen äro av vikt under bolagsbildningsstadiet eller under den närmaste tiden därefter.

Innehållet i 6 och 7 §§ AL skall här icke i detalj analyseras; endast följande må anmärkas.

I 6 § andra stycket AL beröres den särställning i bolaget, som kan vara förbunden med innehavet av vissa aktier (preferensaktier). De särskilda »förmåner eller rättigheter», som omförmälas i slutet av 7 §, tillkomma däremot — i likhet med gottgörelse för bolagets bildande enligt första stycket i paragrafen — antingen andra än delägare eller ock en delägare »personligen» i den meningen, att vid avhändelse av aktierna ifrågavarande privilegier icke övergå till förvärvaren.⁶⁷ Hänföra sig de särskilda förmånerna eller rättigheterna till en *delägare*, kunna de vara av samma beskaffenhet som de företrädesrättigheter, vilka jämlikt 6 § andra stycket utmärka preferensaktier, alltså såväl omedelbart ekonomiska företrädesrättigheter som speciella förvaltningsbefogenheter. Om vederbörande åter icke skall bliva delägare i bolaget, torde han enligt förevarande lagrum väl kunna tillerkännas rättigheter av direkt ekonomisk art, t. ex. rätt till viss utdelning eller likvidationskvot eller rätt till aktieteckning vid blivande nyemission, men knappast röst-

⁶⁷ Jämför *Fischer* sid. 121. Vad teckning av aktier med rätt att tillskjuta annat än penningar eller eljest med villkor beträffar, torde det vara ett tolkningsspörsmål — särskilt med hänsyn till tillskottets eller villkorets art — om sagda rätt är att anse som en med vederbörande aktier förknippad förmån eller icke.

rätt eller därmed jämförliga förvaltningsbefogenheter.⁶⁸ I överensstämmelse härmed kan en delägare, som enligt 7 § AL tillförsäkrats företrädesrättigheter både omedelbart ekonomiskt och i förvaltningshänseende, även efter avhändelse av sina aktier i bolaget utöva förstnämnda rättigheter, under det han går förlustig de senare (trots att de som sagt icke heller kunna utövas av aktieförvärvaren).

Synnerligen tveksamt är, om såsom »särskilda förmåner eller rättigheter» kunna i stiftelseurkunden upptagas även rättigheter, som så till vida kunna sägas icke ha medlemsrättslig natur utan vara att hänföra till verkliga »borgenärsrättigheter», som de äro avsedda att kunna göras gällande oavsett storleken av bolagets jämlikt 54 § AL utdelningsbara tillgångar (t. ex. rätt till bestämda årliga kapital- eller räntebelopp eller rätt till naturaprestationer i viss på förhand fastställd omfattning — i motsättning till exempelvis en viss rätt till utdelning).⁶⁹ Man skulle kunna vara benägen antaga, att dylika borgenärsrättigheter må med stöd av 7 § uppkomma endast i två fall: dels det, då vederbörande i utbyte mot vad som tillerkännes honom tillhandahåller bolaget »egendom» eller annan valuta,⁷⁰ som kan godtagas som tillskott (för vilken händelse det föreligger ett »övertagande»), och dels det, då han åtminstone presterar *det* vederlag, som består i arbete med eller extra kostnader för bolagets bildande; att genom ett rent *benefikt* gynnande av en delägare eller en tredje man föranleda, att bolaget börjar

⁶⁸ Jämför ovan vid not 52 och 53 samt *Bergendal* sid. 185 f.

⁶⁹ Man tänke bland annat på det fall att vid en enskild näringsidkares frånfälle hans affär sättes på aktier och att det avses att den dödes änka skall av bolaget årligen utbekomma visst belopp såsom »pension».

⁷⁰ Att 7 § här använder ordet »egendom», kan rimligen icke innebära, att man skulle uppställa större fordringar på arten av de tillgångar, som skola av bolaget övertagas, än på arten av dem som kunna efter aktieteckning tillskjutas (jämför ovan vid not 56). Förmodligen har det varit språkliga skäl, som gjort att man här icke begagnat det generella uttrycket »annat» (än penningar).

sin verksamhet belastat med en skuld av berörda slag, skulle alltså vara uteslutet.⁷¹ Emellertid erbjuder det vissa svårigheter att förena denna tolkning med den lydelse 7 § har. Uttrycket »förmån eller rättighet» pekar icke i och för sig på, att däri ej skulle kunna innefattas allt sådant som kan utgöra »gottgörelse» enligt första stycket i paragrafen, eller alltså även en borgenärsrättighet. Ej heller lär man av den omständigheten, att det talas om »särskild» förmån eller rättighet, kunna sluta sig till, att här avses något som tillförsäkras en person *utöver* vad som tillfaller honom redan på grund av medlemskapet i bolaget som sådant och att det då också måste röra sig om en förmån eller rättighet, som står i samband med detta medlemskap. Ty för det första skulle denna slutsats ha till följd, att — i strid mot vad här ovan anlagits — det endast är *delägare*, som kunna tillgodonjuta »särskilda förmåner eller rättigheter». Och det är uppenbarligen alldeles för djärvt att blott med stöd av ordet »särskild» uttyda lagens uttryck: »stiftare eller annan» så som om det stode: »stiftare eller annan aktieägare», isynnerhet som en dylik begränsning komme att praktiskt sett bli av icke ringa räckvidd. För det andra: även *om* stadgandet gällde blott till fromma för delägare, behövde ju därav icke följa, att den förmån eller rättighet, som skulle inrymmas utöver de vanliga medlemsbefogen-

⁷¹ Vad den för vår aktiebolagsrätt så betydelsefulla *tyska* lagstiftningen angår, har man i förarbetena till motsvarande stadgande ett klart stöd för den här ifrågasatta tolkningen, som ock synes vara allmänt omfattad i doktrinen (se t. ex. *Fischer* p. a. st.). I första stycket av 186 § H.G.B. resp. 209 b art. äldre H.G.B. (enligt den lydelse lagrummet fick genom 1884 års aktienovell) talas om »jeder zugunsten einzelner Aktionäre bedungene besondere Vorteil»; i tredje stycket av samma lagrum behandlas stiftaregottgörelse (»Gründerlohn»). I motiven till sagda aktienovell (sid. 97 f.) anföres, att tillerkännandet av en »besonderer Vorteil» omedelbart berör blott de övriga aktieägarnas intressen, när bolagsförmögenheten icke därigenom lider intrång, under det att beviljandet av stiftaregottgörelse drabbar själva aktiekapitalet eller omedelbart belastar bolaget.

heterna, själv måste vara av medlemsrättslig art. — Om alltså ifrågavarande uttryck icke i och för sig är ägnat att utsluta rena borgenärsrättigheter, synes man ha ganska små möjligheter att av andra orsaker förutsätta en sådan inskränkning som den, varom nu är tal.⁷² Att tillerkännandet

⁷² Att uttrycket »särskild förmån eller rättighet» inbegriper även rena borgenärsrättigheter, bestyrkes ytterligare av den mot 7 § svarande bestämmelsen (14 §) i 1895 års aktiebolagslag, som lydde: »Har stiftare betingat sig att för de aktier han övertagit eller någon del därav tillskjuta annat än penningar eller eljest förbehållit sig särskild förmån eller rättighet, vare det förbehåll mot bolaget utan verkan, där det ej finnes i inbjudningen fullständigt angivet». Att härunder jämväl föll — den i lagrummet icke uttryckligt omnämnda — rätten till gottgörelse för bolagets bildande, vilken ju i regel består av en vanlig fordran mot bolaget, har säkerligen icke varit föremål för någon meningsskiljaktighet. För den vidsträcktare innebörden uti ifrågavarande uttryck talar än vidare ordalydelsen av 7 § i *Aktiebolagskommitténs* förslag: »att stiftare eller annan skall erhålla gottgörelse för bolagets bildande eller *eljest* särskild förmån eller rättighet»; kommitténs motivering (sid. 12) innehåller dock intet, som ger vid handen att man ansett borgenärsrättigheter kunna uppkomma i andra fall än vid övertagande av egendom å bolagets sida och beviljande av gottgörelse för dess bildande. Den förändring i stadgandets avfattning, som sedermera skedde och som medförde att bestämmelsen om dylik gottgörelse placerades i ett särskilt stycke av 7 §, föranleddes av följande yttrande av lagrådet: »Förslaget synes icke lägga hinder i vägen därför, att efter bolagets bildande gottgörelse för bildandet tillerkännes stiftare eller annan, utan att bestämmelse därom funnits införd i stiftelseurkunden. Något behov av att sådant skulle kunna ske, lär icke förefinnas, under det att möjligheten därav tydligen kan föranleda missbruk. Dylikt tillvägagående synes därför böra helt och hållet förbjudas» (N.J.A. II 1910 n:r 14: 1 sid. 16 f.). Man kan fråga sig, varför lagrådet allenast beträffande gottgörelse för bolagets bildande och icke jämväl beträffande särskilda förmåner eller rättigheter sökte förbygga, att vederbörande efter bolagets bildande skulle kunna försättas i samma ställning som om föreskrifter i ämnet givits i stiftelseurkunden. Förhållandet kunde synas tyda på, att lagrådet utgick ifrån att till särskilda förmåner eller rättigheter icke hörde borgenärsrättigheter, så att det här ej förefunnes samma risk för framför allt bolagsborgenärerna som när gottgörelse meddelas för bolagets bildande och följaktligen ej heller samma behov av en ändring av det föreslagna stad-

av borgenärsrättigheter måste anses strida mot bolagets ändamål, kan ej vara ett vägande argument. Spörsmålet gäller nämligen just, om icke, när det rör sig om att vid bolagets bildande intaga vissa bestämmelser i stiftelseurkunden — vilken ju alla aktietecknare och aktieköpare måste låta gälla mot sig och varom tredje man har tillfälle att vinna kännedom — i 7 § AL uppställts delvis andra principer än beträffande rättshandlingar under bolagets bestånd. Och för resten kan det på goda grunder sägas, att genom bestämmelsernas införande i urkunden bolagsändamålet blivit i enlighet med desamma modifierat. Slutligen bör det icke lämnas ur sikte, att ett rigoröst fasthållande vid att borgenärsrättigheter icke må belasta bolaget under dess bildningsstadium, med mindre därför i en eller annan form presterats valuta, icke stämmer väl överens med den svenska rättens reglering av möjligheten till aktieteckning med villkor eller övertagande av egendom jämlikt 7 §. Såsom i annat sammanhang framhållits,⁷³ må principiellt utan äventyr av skadeståndsskyldighet för vederbörande — och trots förbudet mot emission av aktier till underkurs i 3 § — för tecknade aktier tillskjutas valutor av lägre värde än teckningsbeloppet (liksom alltför högt värderad egendom över-

gandet i nyss anmärkta syfte. Däri skulle då ligga ett visst stöd för en annan uppfattning än den i texten hävdade. Men lagrådets utgångspunkt *behöver* icke ha varit den nu angivna. Det låter sig nämligen i allt fall förklara, varför man icke ansett sig böra förorda något skydd mot att efter bolagets uppkomst grundläggas särskilda förmåner eller rättigheter av borgenärsrättslig natur, ägnade att underminera företagets kreditbasis. Ty bortsett från att rätt till gottgörelse för bolagets bildande är det vanligaste fallet av borgenärsrättigheter under bildningsstadiet, kan lagrådet ha förutsatt, att därest *under bolagets bestånd* rättshandlingar företagas, som avse att skapa dylika rättigheter utan att vederbörlig valuta härför tillförts eller tillföres bolaget (icke ens i form av arbete med och extra kostnader för bolagets bildande), sådana rättshandlingar i regel bli ogiltiga såsom stridande mot bolagets ändamål.

⁷³ Se ovan vid not 61.

tagas av bolaget), förutsatt att i stiftelseurkunden »öppet och utan vanställande av fakta» upplysning meddelas om förhållandet. Om stiftare eller andra kunna i denna ordning benefikt gynnas på bolagets bekostnad, är det svårt att inse, varför ett sådant gynnande icke under samma förutsättning skulle kunna äga rum även i nu ifrågavarande hänseende.

Det må tilläggas, att föreskrifterna i 7 § AL om aktie-teckning med rätt att tillskjuta annat än penningar eller el-jes med villkor samt om övertagande av egendom i stor ut-sträckning kunna kringgås genom att avtal i ämnet slutas först efter bolagets registrering. Effektiva bestämmelser om »Nachgründung» saknar nämligen den svenska aktiebolags-rätten.⁷⁴ Det korrektiv, som 25 § AL härvidlag skulle inne-fatta, torde icke ha någon mera avsevärd betydelse; stad-gandet tillämpas jämförelsevis sällan i praktiken.

*

*

*

Enligt 8 § AL skola stiftarna låta kungöra stiftelseurkun-den i allmänna tidningarna ävensom i tidning inom den ort, där bolagets styrelse skall hava sitt säte. Ändamålet härmed är att »möjliggöra offentlig kritik av de förhållanden, som ligga till grund för bolagets bildande», enär en sådan kritik »visat sig vara ett verksamt medel att förekomma uppkom-sten av osunda bolagsföretag».⁷⁵ Strävandet att på denna väg förhindra bildandet av icke förtroendeingivande aktie-bolag — närmast genom att den offentliga kritiken skulle

⁷⁴ Aktiebolagskommitténs förslag i detta avseende — enligt vilket bl. a. skulle krävas beslut av bolagsstämma, fattat med kvalificerad majoritet, rörande godkännande av vissa under de närmaste två åren efter registreringen slutna avtal om förvärv för bolaget av fast eller lös egendom — kom på hemställan av lagrådet icke att upptagas i lagen (N.J.A. II 1910 n:r 14:1 sid. 36 ff.).

⁷⁵ Aktiebolagskommitténs »P. M. angående väsentligare olikheter mellan kommitténs förslag till lag om aktiebolag och gällande lag», åter-given i *Förhandlingarna* vid Sveriges advokatsamfunds årsmöte 1907, sid. 85.

verka avhållande från aktieteckning — kan emellertid lätt förfelas redan därför, att det icke är bestämt att mellan kungörandet och aktieteckningarna skall förlöpa viss tid, varunder den offentliga kritiken må ha tillfälle att göra sitt inflytande gällande. Vid simultanbildning eller när eljest tecknarnas antal är litet, är det t. o. m. i praxis vanligt, att efter det kungörande och uppvisande av stiftelseurkunden ägt rum samt omedelbart därefter aktieteckningarna skett, tecknarna genast sammanträda till konstituerande stämma;⁷⁶ kallelseåtgärder till en bolagsstämma anses ju icke behöva vidtagas, om alla aktieägare äro tillstädes och ense om fattade beslut,⁷⁷ och enligt allmän uppfattning, som även delas av registreringsmyndigheten, är denna princip tillämplig jämväl i nu avsedda fall. I *Aktiebolagskommitténs* förslag till 8 § hade nu risken av ett äventyrande av syftet med vederbörande publicitetsbestämmelser på denna punkt uppmärksamrats, då däri föreskrevs, att stiftelseurkunden skulle kungöras två gånger med minst en veckas mellanrum, och härtill anslöt sig också den kungl. propositionen i ämnet. Men riksdagen, som närmast med tanke på simultanbildning ville undvika alltför omständliga och dyrbara former för bolagsbildandet, beslöt på hemställan av lagrådet, att denna i förevarande avseende dock ganska centrala föreskrift om dubbelt kungörande av stiftelseurkunden skulle utgå.⁷⁸

Stiftelseurkunden i två exemplar ävensom ett exemplar av de tidningar, i vilka nämnda kungörelse varit införd, skola enligt 9 § AL ingivas till Konungens befallningshavande i länet (i Stockholm Överståthållareämbetet), som efter granskning, om laga hinder ej möter, »mottager» urkunden. Här åsyftas icke blott att bereda ökad publicitet beträffande handlingens innehåll (se andra punkten i paragrafens första stycke)

⁷⁶ I talrika fall nöjer man sig för övrigt med att upprätta ett protokoll över sådant sammanträde, utan att detta i verkligheten hållits.

⁷⁷ *Skarstedt* sid. 190.

⁷⁸ Se lagutskottets utlåtande n:r 44 sid. 22 f.

utan även och framför allt att vinna en viss kontroll över att själva grundvalen för bolagsbildandet är lagligen beskaffad.⁷⁹ Såsom av lagrummet framgår, skall granskningen — i motsats till vad som gällde enligt 1895 års aktiebolagslag⁸⁰ — ske ur både formell och materiell synpunkt, d. v. s. avse såväl sådana frågor som huruvida bestämmelser finnas i samtliga i 5 § angivna ämnen, huruvida stiftarna äro svenska undersåtar, huruvida deras namnunderskrifter framträda såsom egenhändiga etc., som även frågan, om stiftelseurkundens bestämmelser till sitt innehåll strida mot aktiebolagslagen (däremot icke lag eller författning i allmänhet; jämför 122 §). Befallningshavandens prövning skall alltså vara av principiellt samma natur som patent- och registreringsverkets. Att på detta sätt befogenhet att granska förfarandet vid ett aktiebolags bildande tillkommer två administrativa myndigheter — varav den ena icke är bunden av den andras beslut — förefaller vara en ganska opraktisk anordning.⁸¹ Mera förståelig skulle en uppdelning av berörda art ha varit, om, såsom enligt det ursprungliga förslaget, granskningen av stiftelseurkunden anförtratts åt en sådan lokal myndighet som magistrat och landsfiskal (kronofogde).⁸²

⁷⁹ *Äldre bolagskommittén* sid. 112 f.

⁸⁰ Se härom departementschefens uttalande i N.J.A. II 1895 n:r 3 sid. 68 f.

⁸¹ Jämför patent- och registreringsverkets hos *Skarstedt* sid. 20 f. anmärkta utlåtande.

⁸² Ändringen gjordes i riksdagen, under hänsynstagande till den skäligen verklighetsfrämmande farhågan, att stiftelseurkunder eljest kunde komma att utan tillräckliga skäl tillbakavisas (N.J.A. II 1895 n:r 3 sid. 68).

ANDRA KAPITLET.

Om stiftarnas rättsställning gentemot enskilda aktietecknare.

På sätt inledningsvis nämndes, är det genom aktieteckningarna, som det bolagsavtal mellan tecknarna slutes, på grund varav bolaget kommer till stånd. Att aktieteckningarna i sin sammanfattning utgöra ett dylikt avtal, framträder tydligast vid simultanbildning eller när desamma eljest försiggå under sådana omständigheter, att ett omedelbart utbyte av viljeförklaringar mellan alla tecknare äger rum. Men även när vid successivbildning enskilda tecknare allenast träda i förbindelse med stiftarna och måhända sakna kännedom om de övriga tecknarnas namn, stå samtliga tecknare i ett på avtal grundat rättsförhållande till varandra. Det säregna är emellertid i sådant fall den medverkan till bolagsavtalets successiva ingående, som ankommer på stiftarna i denna deras egenskap.

Denna medverkan yttrar sig först och främst däri, att stiftarna äga befogenhet att, personligen eller genom ombud, mottaga och omhänderhava varje särskild aktieteckning (förutom för egen del) å de övriga tecknarnas vägnar — både deras som förut tecknat sig och deras som sedermera komma att göra det. Varje tidigare teckning i bolaget (av stiftare eller annan) innebär ett anbud till senare tecknare, liksom varje senare teckning innebär ett svar till de föregående. Men vanliga aktietecknare behöva ej tillställa varandra sina viljeförklaringar direkt utan kunna rikta desamma till stiftarna, vilka vid deras mottagande fungera

icke blott såsom själva kontrahenter i bolagsförhållandet utan även såsom representanter för efterföljande, resp. förutvarande tecknare. Att den enskilde tecknarens rättshandling adresserar sig, förutom mot stiftarna, jämväl mot de vid tillfället för honom möjligen *okända* personer, som framdeles komma att teckna aktier i bolaget eller redan företagit aktieteckning, är intet anmärkningsvärt, då som sagt *representation* (genom stiftarna) anordnats för dessa; rättsförvärv av ställföreträdare för »personae incertae» förekommer som bekant på åtskilliga rättsområden.¹ På detta sätt vinnes bl. a. den fördelen, att en aktieteckning blir bindande på ett tidigare stadium än eljest skulle vara möjligt. — I detta sammanhang må erinras, att även vid t. ex. enkla bolag eller handelsbolag stiftare *kunna* medverka till bolagsavtalets avslutande på i princip samma sätt som vid aktiebolag, ehuru där icke enahanda rättsregler gälla beträffande särskilt stiftarnas civilrättsliga och straffrättsliga ansvarighet.²

¹ I litteraturen jämföres någon gång stiftarnas rättsställning med mäklares (*Hagströmer* sid. 156 med not 1).

² Den uppfattning, som här hävdats om förhandenvaron även vid successivbildning av ett bolagsavtal mellan aktietecknarna och om sättet för dess tillkomst, ansluter sig ganska nära till den av *Wiener* (i en berömd studie: »Die Errichtung der Aktiengesellschaft und die Gründerverantwortlichkeit», i *Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht*, Bd 24, 1879) utvecklade åsikten i ämnet. En liknande, fastän mera komplicerad och på vissa punkter knappast hållbar uppfattning återfinnes hos *Hagströmer* sid. 152 ff. Även *Äldre bolagskommittén* synes utgå ifrån, att aktietecknarna äro förenade genom bolagsavtal: »Promesser och interimskvitton... såsom utgörande bevis om ett obligatoriskt avtal mellan aktietecknaren, å ena, samt övriga aktietecknarne eller bolaget, å andra sidan» (sid. 110); jämför ock sid. 109: »Bolagsmännens inbördes rättförhållanden, i den mån lagen om aktiebolag ej är tillämplig, regleras genom de avtal, som dem emellan träffats, vare sig i och genom aktieteckningen eller sedermera, varemot bolaget gent emot tredje man har karaktären av enkelt bolag» (kurs. här). Att avtalet betecknas som *obligatoriskt*, beror förmodligen på att man ville framhålla, att bolaget på detta stadium icke är ett särskilt rättssubjekt. På

Ytterligare ha stiftarna — såsom mellanhänder vid bolagsavtalets ingående och såsom de till bolaget först anslutna medlemmarna och initiativtagare till dess bildande — tillerkänts *en viss* befogenhet att avgöra, *vilka* andra personer som må upptagas som delägare i bolaget. Hur långt sträcker sig denna befogenhet?

ett annat ställe i motiven förekommer emellertid ett skäligen dunkelt uttalande om stiftarnas och tecknarnas inbördes rättsförhållanden (sid. 111). — Jämväl *Platou* (II sid. 68 ff.) och *Augdahl* (sid. 61) betona, att en aktieteckning riktar sig icke blott mot stiftarna utan också mot förutvarande och blivande medtecknare; även tredje man i allmänhet länkes dock vara adressat för rättshandlingen. — Den härskande tyska doktrinen förfäktar åter, att aktiebolaget icke uppkommer genom bolagsavtal, icke ens vid simultanbildning, utan genom en serie ensidiga rättshandlingar, avseende framalstrandet av ett nytt rättssubjekt och grundläggandet av medlemskap i detsamma («konstitutive Gesamttakte», »socialrechtliche Statusakte» o. s. v.; se närmare *Lehmann* I sid. 348 ff. och *Fischer* sid. 94 f.). Denna åskådning, enligt vilken alltså det blivande bolagets rättspersonlighet som sådan utesluter antagandet av ett bolagsavtal mellan tecknarna och som bottnar i en viss teori om innebörden i begreppet juridisk person, kan här lämnas åsido; åskådningen skulle för övrigt, utförd i enlighet med svensk rättsuppfattning, leda till att icke heller t. ex. ett handelsbolag uppkomme genom avtal. Den huvudinvändning, som från ifrågavarande håll framföres mot uppfattningen om ett bolagsavtal mellan tecknarna, nämligen att man i så fall icke skulle kunna förstå, varför rätten på grund av vederbörande aktieteckningar tillfaller bolaget och icke medkontrahenterna (medtecknarna), är obefogad, om man har klart för sig, att »bolaget» icke är något annat än en ur viss synpunkt gjord sammanfattning av dess delägare.

I detta sammanhang må sägas några ord om det sätt, varpå de skilda aktieteckningarna såsom utgörande led i bolagsavtalet äro med hänsyn till sin rättsverkan avhängiga av varandra. Det förhåller sig ju så, att man, vad förmögenhetsrätten i allmänhet beträffar, kan använda begreppet »avtal», så snart en person »tager fasta på» en annans viljeförklaring, även om genom detta »tillägnande» icke uppstå några andra rättsverkningar än de som redan ett anbud medför (det talas t. ex. om avtal om öppet köp jämväl för det fall att köparen är fullständigt obunden och sålunda icke ens är villkorligt förpliktad på sätt som händelsen är uti det i 60 § köpelagen reglerade fallet; jämför *Almén* a. a. II, 1918, sid. 272 ff., samt *Björling* i Svensk Juristtidning,

Till en början är det uppenbart, att stiftarna ha möjlighet att vägra personer, som enligt deras åsikt icke äro önskvärda som delägare, att företaga aktieteckning. Även om stiftarna vända sig till allmänheten med anmodan om aktieteckning, kan ingen mot deras vilja tilltvinga sig att teckna

1916, sid. 353 ff.). Men det regelmässiga är, att avtalet karakteriseras av en högre grad av bundenhet för anbudsgivaren än anbudet, nämligen så att anbudsbundenheten är provisorisk, under det att avtalsbundenheten är mera definitiv. Ett hänsynstagande härtill är så mycket hellre påkallat, som en dylik mera definitiv bundenhet kan uppstå icke blott genom en förklaring av medkontrahenten, att han tager fasta på anbudet, eller genom en sådan förklaring i förening med *uppkomsten* av prestationsskyldighet för medkontrahenten på grund av dennes åtagande, utan även, under särskilda omständigheter, enbart genom uppkomsten av prestationsskyldighet för medkontrahenten på grund av dennes *passivitet*. Emellertid kan — men behöver icke — jämväl avtalsbundenheten vara i viss mån relativ så till vida, som den ene kontrahentens underlåtenhet att *uppfylla* sin prestationsskyldighet kan på olika sätt utöva inflytande å den andres bundenhet (kontrahenternas prestationer skola t. ex. fullgöras i utbyte mot varandra eller en kontrahent har rätt att återfordra sin prestation, om medkontrahentens icke fullgöres). — Vad nu aktieteckningen angår, är läget med avseende på uppkomsten av avtalsbundenheten i princip densamma som inom förmögenhetsrätten över huvud. Den enskilde tecknaren är endast provisoriskt bunden, intill dess det erforderliga antalet övriga tecknare *åtagit sig* motsvarande bundenhet (varjämte, såsom ovan i inledningen nämnts, det ytterligare villkoret uppställts, att före utgången av viss tid (12 §) å konstituerande stämma fattas beslut, innebärande att bolagsavtalet skall vidhållas). Komma icke tillräckligt många aktieteckningar till stånd, kan ju bolaget icke bildas, och tecknarens förpliktelse på grund av teckningen upphör. Beträffande åter frågan, i vad mån en aktietecknares bundenhet röner inverkan av att övriga tecknare icke *uppfylla* den prestationsskyldighet, som åligger dem enligt teckningarna, eller av att de eljest icke (genom bolagets organ) förhålla sig i enlighet med bolagsavtalet, förefinnes blott i begränsad omfattning en sådan avhängighet, som nyss antyddes. Att här närmare ingå på detta ämne, är icke möjligt; erinras må endast, att om aktiekapitalet icke i vederbörlig utsträckning inbetalas, kan sålunda hinder möta å ena sidan för bolagets registrering (21 §), å andra sidan för dess fortsatta verksamhet (33 och 34 §§); åtminstone i det senare fallet blir påföljden emellertid allenast, att bolaget måste träda

aktier. Skulle stiftarna i ett visst fall särskilt ha förbundit sig att låta någon genom aktieteckning inträda i bolaget och denna utfästelse icke uppfylles, kunna de ådraga sig skadeståndsskyldighet, men för bolaget är förhållandet ovidkommande. Principiellt måste fordras, att *alla* stiftarna tillstådja vederbörande att verkställa aktieteckning.³ Under stundom kan dock redan uti den omständigheten, att teck-

i likvidation, icke att bolagsavtalet utan vidare häves. — En fråga, som under äldre lags giltighetstid ofta varit uppe till bedömande i rättstillämpningen, är den, huruvida en tecknare fritages från sina skyldigheter på grund av teckningen därför att utan hans medgivande föremålet för bolagets verksamhet ändrats eller verksamheten påbörjats tidigare än jämlikt bolagsordningen finge ske. Ett nekande svar synes vara det riktiga; tecknaren bör här vara hänvisad till att begagna de möjligheter att åvägabringa rättelse, som hans ställning av delägare i bolaget bereder honom. I berörda äldre rättspraxis anslöto sig dock domstolarna i allmänhet till den motsatta uppfattningen; se N.J.A. 1880 sid. 142, 1882 sid. 235 och 453, 1883 sid. 27 (plenimål), 1884 sid. 357, 1897 sid. 42, 1901 sid. 51 och 1905 sid. 416.

Det anförda är ock ägnat att belysa, varför stiftarna i denna sin egenskap måste betraktas såsom *representanter* och varför man icke bör föreställa sig rättsläget så, att mellan stiftarna och den enskilde tecknaren slutas »avtal till förmån för tredje man», alltså till förmån för det blivande bolaget, den juridiska personen. Den sistnämnda uppfattningen hävdas i det klassiska arbetet på den tyska aktiebolagsrättens område: *Renaud*, Das Recht der Aktiengesellschaften, 2 uppl., 1875, sid. 239 ff. och efter honom i svensk doktrin av *Ask*, Om de juridiska verkningarna av aktieteckning, i N.J.A. II 1886 n:r 2; detta är även den vanligaste åsikten i fransk rättsvetenskap; jämför *Pic* II n:r 840. Det som föranleder den enskilde aktietecknaren att ansluta sig till bolaget är icke — eller i varje fall icke närmast — att stiftarna som sådana gentemot honom åtaga sig några förpliktelser; vad han åsyftar är fastmera, att mot hans egen viljeförklaring skola svara viljeförklaringar å medtecknarnas sida. Aktieteckningens »causa» hänför sig ej till stiftarna, vilka därför icke i denna sin egenskap böra betraktas såsom själva kontrahenter i rättsförhållandet. (Se angående skillnaden mellan ett av en ställföreträdare slutet avtal och ett avtal till förmån för tredje man *Schlossmann*, Die Lehre von der Stellvertretung, I, 1900, sid. 57 ff., och *Lundstedt*, Avtal angående prestation till tredje man, 1908, sid. 1—30).

³ Jämför *Lehmann* I sid. 355 f.

ningslista för ändamålet tillhandahållits, anses vara innefattat ett medgivande till teckningens företagande å samtliga stiftares sida.

Svårare att bedöma är, huruvida och i vad mån stiftarna äga befogenhet att med verkan för bolaget godkänna eller förkasta av andra personer redan gjorda aktieteckningar.

I *tysk* rätt anses gälla, att genom själva aktieteckningen icke uppkommer någon som helst rätt till medlemskap för tecknaren, i det att stiftarna — icke blott vid överteckning utan även eljest — kunna med verkan för bolaget avvisa teckningen eller allenast underlåta att godkänna densamma, in dubio utan att ens härigenom ådraga sig skadeståndsansvarighet. Först genom stiftarnas godkännande (vanligen i form av meddelande om »tilldelning» av vederbörande aktier) är tecknaren i förhållande till bolaget säkerställd med hänsyn till sitt medlemskap;⁴ i avvaktan på att han sålunda upptages i bolaget, är han emellertid bunden vid sin teckning såsom en anbudsgivare. Även för *norsk* rätt antager *Augdahl*, såväl att reduktion i anledning av överteckning skall företagas av stiftarna som överhuvud att det utslutande är dessa, som med verkan för bolaget äga avgöra, vilka aktieteckningar som må komma i betraktande; om än — såsom författaren synes förutsätta — stiftarna i flertalet fall få betraktas ha åtagit sig att icke utan särskilda skäl »stryka» aktieteckningar, föranleder det endast skadeståndsskyldighet gentemot respektive tecknare, om de handla i strid mot sitt åtagande.⁵

⁴ Enligt somliga författare ha stiftarna jämväl efter nämnda godkännande och intill en viss senare tidpunkt (synbarligen dagen för ingivandet till handelsregistret av en medlemsförteckning, varå tecknaren upptagits) möjlighet att beröva tecknaren hans delaktighet i bolaget, ehuru de genom att utan fog på detta sätt återtaga sitt godkännande kunna åsamka sig skadeståndsansvar. Se i ämnet *Lehmann* I sid. 356 ff., *Fischer* sid. 96 f., *Staub-Finner* 189 § 22 anm.

⁵ *Augdahl* sid. 102 ff. Av väsentligt annan mening är emellertid *Platou* II sid. 76 f. — I *engelsk* rätt tillkommer det vederbörande bolagsorgan att godkänna eller avböja aktieteckningar (se t. ex. *Egli*

De lagbestämmelser, som för svensk rätt föreligga i detta ämne, äro dels 15 § AL — där det stadgas, att sedan å konstituerande stämman genom behöriga teckningslistor styrkts, att minimikapitalet fulltecknats, och sedan »aktierna, i händelse det tecknade beloppet överskjuter vad högst må tecknas, blivit mellan tecknarna fördelade och överskjutande teckning förklarats förfallen», skall till avgörande företagas, huruvida bolaget skall komma till stånd — dels ock 10 § tredje stycket AL, som föreskriver, att där annan än stiftare må teckna aktier, teckningslista varå sådan teckning må äga rum skall innehålla uppgift bl. a. å »den grund, efter vilken i händelse av övertäckning aktierna skola fördelas mellan tecknarna».

Dessa stadganden torde icke kunna förstås på annat sätt, än att den svenska rätten på förevarande område intager en ståndpunkt, som i princip skiljer sig från den som utmärker tysk och möjligen även norsk rätt. Lagen har icke velat anförtro åt stiftarna att, efter sitt fria omdöme eller under hänsynstagande till avgivna utfästelser, med verkan för bolaget bestämma, huruvida gjorda aktieteckningar skola godkännas eller avvisas — detta icke ens i händelse av övertäckning. Man har tydligen utgått ifrån, att något behov av sådana befogenheter för stiftarna icke skulle göra sig gällande, om blott en föreskrift icke saknas rörande den grund, som skall tillämpas för aktiernas fördelning vid övertäckning. Och sedan i sistnämnda avseende påbudits reglering i teckningslistorna, har det befunnits möjligt att till *konstituerande stämman* hänskjuta — den som man väl tänkt sig ganska enkla — uppgiften att konstatera att vederbörande belopp fulltecknats (»styrkes») och verkställa av övertäckning nödvändiggjord reducering.

Konsekvenserna av denna lagens ståndpunkt äro betydelsefulla nog. En aktietecknare är redan på grund av sin

sid. 115). Angående *fransk* rätt se *Pic* II n:r 845 samt 873 och 874 samt *Houpin* I n:r 529.

teckning i viss mån att anse som delägare för det fall att bolaget kommer att bildas, låt vara att hans förvärv av delägarskap kan genom möjligheten av överteckning vara resolutivt villkorat. Häri ligger till en början, att tecknaren även utan föregående godkännande av teckningen å stiftarnas sida kan å konstituerande stämman påfordra att bli erkänd såsom delägare (såvitt bestämmelserna om överteckning icke lägga hinder i vägen härför). Denna möjlighet står öppen t. o. m. om stiftarna uttryckligen avvisat den av honom gjorda teckningen; hans *rätt* till delaktighet kunna dessa icke mot hans vilja fränhända honom. Å andra sidan: vederbörande är utan vidare *bunden* av sin teckning och kan förty icke draga sig undan från bolaget under åberopande av att stiftarna uraktlåtit att tillstålla honom något meddelande, varigenom de accepterat teckningen. Det är tillfyllest, att densamma tagits i betraktande å konstituerande stämman och sålunda ingår bland de teckningar, vilkas sammanlagda belopp bestämmer storleken av det aktiekapital, på grundval varav bolaget bildas.⁶ Men hur ställer det sig, om stiftarna före stämman strukit en tecknare *med dennes samtycke*? Det måste nog anses tvivelaktigt, om stiftarna äga behörighet att på sådant sätt frigöra en aktietecknare från hans förbindelse enligt teckningen. Härigenom skulle lätt de övriga tecknarnas intressen kunna kränkas. Beaktas bör i synnerhet, att en person ej sällan verkställer aktieteckning just med hänsyn till att viss annan person förut tecknat aktier i bolaget. Konstituerande stämman torde alltså vara befogad att trots strykningen — eventuellt i strid mot stiftarnas till stämman avgivna förslag

⁶ Tecknaren kan icke ens göra gällande, att han, om bestämmelserna om överteckning i teckningslistorna rätteligen tillämpats, ej skulle ha blivit delägare i bolaget eller i allt fall ej ha tilldelats så många aktier som å konstituerande stämman skett (annorlunda *Hagströmer* sid. 161). Dessa bestämmelser ha nämligen tillkommit i bolagets, icke i den enskilde aktietecknarens intresse.

— upptaga tecknaren som delägare.⁷ Detta kan vara av stor praktisk betydelse särskilt i sådana fall, då eljest minikapitalet icke skulle vara fulltecknat.

I överensstämmelse med det sagda gäller, att till konstituerande stämman skola alla tecknare kallas, icke såsom enligt tysk rätt allenast de som blivit av stiftarna godkända såsom blivande delägare i bolaget. En tecknare, som ej erhållit vederbörlig kallelse, står icke av denna orsak utanför bolaget, utan är å ena sidan berättigad att deltaga å stämman och klandra därå fattade beslut, å andra sidan pliktig att, om det av honom tecknade beloppet å stämman medräknats i aktiekapitalet, i vanlig ordning fullgöra sina skyldigheter som bolagsmedlem.⁸

I ett avseende torde dock undantag böra göras från ovan angivna principer. Det kan icke vara stiftarna förmenat att avvisa teckningar, som sakna bindande verkan, t. ex. en sådan som företagits av en utländsk undersåte, när denne icke får förekomma såsom aktietecknare, eller av en person, som icke råder över sig och sin egendom och ej varit i laga ordning representerad. Till stöd härför kan åberopas, att enligt 15 § AL skola icke å konstituerande stämman framläggas andra än »behöriga» teckningslistor. Ävenledes torde stiftarna kunna stryka en tecknare, som uppenbarligen är insolvent, åtminstone om insolvensen framträtt först *efter* aktieteckningen (i vilket fall stiftarna ju icke haft orsak att förhindra, att teckningen över huvud ägde rum).⁹ Att stiftarna underlåtit att stryka ogiltiga eller av uppenbart insolventa personer gjorda aktieteckningar, är dock givetvis icke bindande för konstituerande stämman; omvänt kan

⁷ Stiftarna synas dock, sedan aktieteckningarna avslutats, äga stryka en tecknare med (hans och) *alla övriga tecknares* samtycke.

⁸ N.J.A. 1916 sid. 29; jämför ock N.J.A. 1880 sid. 142. Av annan mening för dansk rätt är *Torp* sid. 210 f.; jämför emellertid Ugeskrift for Retsvæsen 1927 sid. 938.

⁹ Möjligen kan detta anses följa av en analogisk tillämpning av allmänna rättsregler om »anteciperad mora».

frågan om befogenheten av ett dylikt avvisande å stiftarnas sida på initiativ av tecknaren bli föremål för stämmans bedömande.

Förfarandet å konstituerande stämman vid fastställandet av det vederbörligen tecknade beloppet och vid reduktionen i anledning av överteckning kommer jämlikt 15, 19, 78 och 79 §§ AL att gestalta sig på följande sätt. Det får anses åligga stiftarna att å stämman, med ledning av teckningslistorna, upprätta och framlägga en förteckning över närvarande aktietecknare och ombud för dessa med uppgift å det antal aktier, för vilka en var av dem äger utöva rösträtt.¹⁰ Detta kan nu i regel icke ske med mindre stiftarna för sin del fatta ståndpunkt icke blott till frågan, hur stort aktiebelopp som vederbörligen tecknats, utan också, när överteckning föreligger, till frågan hur aktierna på grund därav böra fördelas mellan tecknarna. *Faktiskt* få alltså stiftarna härutinnan ett betydande inflytande. Den slutliga avgöranderätten är dock som sagt tillerkänd konstituerande stämman. Först och främst är att märka, att den av stiftarna uppgjorda förteckningen skall underställas stämmans prövning, för att därefter, i godkänt skick, utgöra röstlängd vid val av ordförande och fattande av beslut å stämman; de närvarande äga med andra ord efter omröstning (varvid visserligen förteckningen själv tjänar som preliminär röstlängd) korrigera samma förteckning.¹¹ Redan på detta stadium har alltså stämman anledning att befatta sig med nyssnämnda frågor. Och det är tydligen lagens mening, att å stämman sedermera skall, eventuellt efter omröstning i vanlig ordning,¹²

¹⁰ Jämför *Skarstedt* sid. 183 f. med hänvisning till *Hasselrot* i *Svensk Juristtidning* 1916 sid. 273 ff. och 1917 sid. 161 ff.

¹¹ *Hasselrot* p.a.st.

¹² Enligt 19 § andra stycket AL skall vad i 79 § är stadgat om utövande av rösträtt och fattande av beslut å bolagsstämma, med de avvikelser som föranledas av bestämmelserna i 15 § AL, äga motsvarande tillämpning å konstituerande stämma. Här uppkommer frågan, om *andra* stycket i 79 § skall analogiskt tillämpas på det sätt, att *stiftelse-*

uttryckligen fastställas, huru stort det behörigen tecknade aktiebeloppet är, och företagas reduktion till följd av överteckning och fördelning av aktierna i enlighet med den i teckningslistorna angivna grunden.¹³ Om nu genom stämman beslut en aktietecknare utan fog avvisas (vare sig helt och hållet eller med hänsyn till vissa aktier), äger han, bortsett från möjligheten att före bolagets registrering påkalla registreringsmyndighetens prövning i saken, jämlikt 20 och 95 §§ AL väcka talan om klander å beslutet. Ett bifall till en sådan talan kan då leda till antingen en förhöjning av aktiekapitalet utöver vad å stämman fastställts¹⁴ eller ock, om det till teckning utbudna kapitalet härigenom skulle överskridas, en annan fördelning av aktierna. Att spörsmålet om aktiefördelningen på detta sätt kan hållas svä-

urkundens från 79 § eventuellt skiljaktiga bestämmelser skola komma till användning (t. ex. om rösträtt för aktieägare utan begränsning av något röstmaximum eller om ett röstvärde för aktier tillhörande viss aktieklass av blott 1/1000 röst). Mot denna analogi talar, förutom andra skäl, även den omständigheten att i det lagförslag, som av *Aktiebolagskommittén* först uppgjordes och utsändes till granskning av åtskilliga myndigheter och korporationer, började 19 § andra stycket sålunda: »Vad i 73 § 1 mom. under 1)—5) är stadgat» etc. Hänvisningen till 73 (79) § förenklades sedermera i samband med att kommittén genomgående strök, i största möjliga utsträckning, hänvisningar till moment i de olika paragraferna i aktiebolagslagen.

¹³ I teckningslistorna kan för övrigt helt enkelt bestämmas, att i händelse av överteckning reduktion skall ske på sätt konstituerande stämman efter majoritetsprincip beslutar (se kungl. propositionen n:r 6 till 1895 års riksdag sid. 200).

¹⁴ En viss svårighet förorsakas här av att det lägre aktiekapitalet redan blivit registrerat. Talan mot beslut å konstituerande stämman kan nämligen icke anställas före bolagets registrering; jämför *Bergelmer* sid. 43. (Denna högst opraktiska rättsregel har tillkommit såsom en förment konsekvens av bolagets juridiska personlighet: bolaget har före registreringen icke ansetts kunna vara svarandepart i rättegång; *Aktiebolagskommittén* sid. 67 f.). Emellertid lär i förevarande fall registreringsmyndigheten enligt grunderna för 129 § AL vara skyldig att vidtaga den rättelse i uppgiften om bolagets aktiekapital, vartill utgången av en dylik klandertalan kan föranleda.

vande under tiden för klanderprocessen, är naturligtvis ur praktisk synpunkt en olägenhet, men denna lär vara en oundviklig konsekvens av lagens princip, att prövningen av dylika frågor i sista hand ankommer på konstituerande stämman, icke på stiftarna. Försummas anställande av en sådan talan, kan tecknaren däremot icke senare vända sig mot bolaget med anspråk på att förklaras vara aktieägare.

Vad nu anförts om stiftarnas och konstituerande stämman befogenheter och förhållande till varandra, när det gäller uppkomsten av aktietecknares delägarskap, äger dock icke tillämpning för det fall att i teckningslistorna influtit klausul om rätt för stiftarna att efter sitt fria skön godkänna eller avvisa gjorda aktieteckningar. En klausul av denna art måste, fastän lagen icke innehåller någon antydning här om, vara giltig.¹⁵ Under sådana omständigheter är det enbart stiftarna, som med verkan för bolaget äga tillerkänna eller fränkänna aktietecknare ställningen av delägare i bolaget.

Ytterligare är i detta sammanhang ett viktigt tillägg att göra. Framställningen här ovan har utgått därifrån, att bolagsbildandet i vederbörlig ordning fullföljes. Nu är emellertid att märka, att stiftarna ha i sin hand att även sedan aktieteckningar av andra personer skett, ja t. o. m. sedan hela aktiekapitalet fullteknats — intill dess tecknarna kallats att å stämma fatta beslut om bolagets bildande — omintetgöra verkan av teckningarna genom att låta hela bolagsbildandet förfalla. Underlåta sålunda stiftarna eller någon av dem¹⁶ att utlysa konstituerande stämma, medför detta med nödvändighet, att bolaget icke kommer till stånd. Att stiftarna äga en dylik makt, kan synas stå i mindre god överensstämmelse med deras allmänna ställning som mel-

¹⁵ *Augdahl* sid. 103 f. En befogenhet av ifrågavarande slag kan dock naturligen icke, såsom *Augdahl* med rätta framhåller, utläsas redan ur en bestämmelse om att stiftarna vid *övertäckning* skola äga reducera teckningarna efter sitt gottfinnande.

¹⁶ *Skarstedt* sid. 28, *Bergelmer* sid. 40; jämför *Chydenius* sid. 177.

lanhänder mellan tecknarna,¹⁷ låt vara att denna ställning som nämnts grundar sig på att de äro initiativtagare till bolagsföretaget och utgöra de till detsamma först anslutna delägarna. I såväl *Äldre bolagskommitténs* förslag som 1895 års kungl. proposition med förslag till lag om aktiebolag förekom också ett stadgande av innehåll, att om stiftarna uraktlåte att utlysa konstituerande sammanträde, vederbörande magistrat eller kronofogde hade skyldighet att, på ansökning av aktietecknare, ofördröjligen kalla tecknarna till sådant sammanträde. Stadgandet uteslöts emellertid av riksdagen, under hänsynstagande bl. a. till den av två ledamöter i högsta domstolen omfattade meningen, att det varken vore »ur rättslig synpunkt nödigt eller för aktietecknarne eftersträwansvärt» att framtvinga bildandet av ett aktiebolag, där stiftarna visat så ringa intresse för saken, att de försummat utlysa konstituerande sammanträde.¹⁸ Icke heller kan det in dubio göras gällande, att stiftarna med sin inbjudning till aktieteckning måste vid äventyr av *skadeståndsskyldighet* anses ha gentemot de enskilda tecknarna¹⁹ förbundit sig att låta bolagsbildandet fortgå;²⁰ för att en sådan förbindelse skall antagas föreligga måste det kunna åberopas någon särskild rättsgrund (t. ex. en uttrycklig garanti från stiftarnas sida gentemot viss tecknare).

¹⁷ Jämför *Platou* II sid. 69 f., vilken, fullt konsekvent, anser stiftarna sakna rätt att träda tillbaka från bolagsbildandet så snart teckning skett blott av *någon* annan person. Häremot *Augdahl* sid. 103.

¹⁸ N.J.A. II 1895 n:r 3 sid. 71.

¹⁹ Angående förhållandet mellan stiftarna inbördes se ovan vid not 11—17 i första kapitlet.

²⁰ *Augdahl* p.a.st. och *Chydenius* sid. 175.

TREDJE KAPITLET.

Om aktietecknings form.

I likhet med vad som gäller enligt ett flertal utländska aktiebolagslagar kräver den svenska rätten, att de rättshandlingar, varigenom vederbörande intressenter sammansluta sig till ett aktiebolag (aktieteckningarna), företagas i viss form (10 § AL).¹ Bolagsavtalet är sålunda här ett formalavtal. Formbundenheten är för övrigt mera utpräglad än vid de flesta andra formalavtal, som vår rätt känner. Det fordras till en början, såsom redan benämningen antyder, att aktieteckning skall ske *skriftligt*. Och vidare måste den handling, varå teckningen sker (teckningslistan), dels vara egenhändigt underskriven av stiftarna, dels ha ett visst i lagen närmare angivet innehåll (jämte huvudskrift av teckningslista godtages dock även avskrift, bestyrkt av notarius publicus).² Det fordrade innehålllet är följande: 1) styrkt avskrift av stiftelseurkunden jämte Konungens befallningshavandes bevis därom, att urkunden enligt 9 § AL uppvisats inför myndigheten; 2) uppgifter om den ordning, vari aktie-

¹ Se för tysk rätt *Staub-Pinner*, vid 182 och 189 §§ H.G.B., för schweizisk rätt *Silbernagel* sid. 110 och 127, för norsk rätt *Augdahl* sid. 83 och 106, för dansk rätt 10 § i lagen om aktiebolag den 15 april 1930, för finsk rätt *Chydenius* sid. 173. Någon fordran på form för aktieteckning uppställes däremot principiellt icke i fransk och engelsk rätt (*Pic* II n:r 861 och 877, *Houpin* I n:r 528, *Buckley* sid. 56 ff. och *Egli* sid. 111 ff.).

² Enligt lagens terminologi omfattar sålunda »teckningslistan» icke de gjorda aktieteckningarna (märk särskilt uttrycket »underskrivits» i 10 § första stycket).

tecknare bör fullgöra vad honom åligger på grund av teckningen, om den tid inom vilken konstituerande stämma skall hållas, om det belopp som skall för aktie inbetalas (vid överpariemission), om storleken av det till teckning utbjudna beloppet samt slutligen, vid successivbildning, om antalet av en var av stiftarna tecknade aktier och om grunden för aktiernas fördelning i händelse av överteckning. Däremot kräves icke, att tecknarnas eller stiftarnas namnunderskrifter skola vara av vittnen styrkta³ och ej heller att teckningslistan skall vara daterad.

Vad är nu grunden till aktieteckningens formbundenhet? Det syfte, som kravet på viss form för ett avtal fullföljer, är som bekant icke alltid ett och detsamma.⁴ Lagen kan vilja motverka förhastande vid avtalets ingående; iakttagandet av den stadgade formen skall utgöra en garanti för allvaret med vederbörande kontrahents eller kontrahenters viljeförklaringar. Vidare kan en formföreskrift avse att lända till skydd för kontrahenterna vid tiden för deras handlande även på det sätt, att den föranleder att innehållet i avtalet klarare och fullständigare fastställs än eljest skulle ha skett, särskilt med utskiljande av vad som allenast hänför sig till underhandlingsstadiet eller (åtminstone i viss utsträckning) av vad som blott utgör för den ene eller andre kontrahenten bestämmande *motiv* till avtalets ingående. Ytterligare säkerställer och underlättar formbundenheten möjligheten att i sinom tid föra *bevisning* om avtalets tillkomst och innehåll — i förra avseendet speciellt ur synpunkten av att en kontrahent icke skall kunna mötas med invändning, att någon *definitiv* överenskommelse aldrig kommit till stånd.⁵ Slut-

³ Det senare föreslogs dock av *Aktiebolagskommittén*, tydligen som en konsekvens av att stiftarnas namnunderskrifter skola vara egenhändiga (se N.J.A. II 1910 n:r 14:1 sid. 19 och ovan sid. 16).

⁴ Jämför till det närmaste följande *v. Tuhr*, Der allgemeine Teil des deutschen bürgerlichen Rechts, II: 1, 1914, sid. 497.

⁵ Likaledes omvänt: man skall icke behöva riskera påstående om att ett avtal slutits, fastän kontrahenterna i själva verket icke hunnit över underhandlingsskedet (*v. Tuhr* p.a.st.).

ligen kan form för ett avtal vara påkallad med hänsyn till att offentlig myndighet på ett eller annat sätt skall hava att taga befattning med avtalet eller att tredje man skall beredas tillfälle att erhålla kännedom om detsamma.

Vad nu aktieteckning beträffar, kan det knappast råda något tvivel om att orsaken till dess formbundenhet i första hand är den, att lagstiftaren velat förebygga, att personer förhastat ansluta sig till ett planerat bolagsföretag, utan att ha närmare insikt om företagets beskaffenhet. Och medan enligt 1895 års aktiebolagslag ett formkrav av ovannämnda typ *helt* genomfördes blott vid successivbildning, utsträcktes detsamma, på sätt förut framhållits,⁶ med tillkomsten av 1910 års lag att avse även det fall att stiftarna övertaga alla aktier i bolaget.⁷

Å ena sidan är det sålunda icke tillräckligt, att aktieteckningen *helt allmänt* utmärker det bolag, vari tecknaren vill inträda; han skall ha möjlighet att före sin anslutning till bolaget taga del av vissa för detsamma konkret utformade huvudgrunder, och denna möjlighet skall stå honom till buds just vid *aktieteckningstillfället*. Å andra sidan skall en aktieteckning, även om den företages på basis av dylika fastställda huvudgrunder, bli ogiltig med mindre den i lagen förutsatta publiciteten (genom stiftelseurkundens kungörande i tidningarna resp. uppvisande inför offentlig myndighet) åvägabragts; innan detta skett och eventuellt, såsom man tänkt sig, en offentlig kritik hunnit utöva sitt inflytande, skall det icke vara medgivet att binda sig för delaktighet i bolaget. Denna synpunkt har väsentligen medverkat, när lagen kräver att även stiftarna, vilka ju själva genom upprättandet av stiftelseurkunden fastställt huvudragen av bolagets författning, måste teckna aktier i samma form som övriga tecknare.

⁶ Sid. 5 ff.

⁷ Äldre bolagskommittén sid. 108 och 112 och Aktiebolagskommittén sid. 15.

Det anförda utesluter icke att ifrågavarande formkrav *jämväl*, ehuru icke i lika hög grad, är motiverat av andra hänsyn. Sålunda medför detsamma stora fördelar i bevisningsavseende; särskilt undgår man de eljest lätt uppstående svårigheterna för en domstol att avgöra, såväl huruvida det bolagsföretag, vartill en tecknare önskat ansluta sig, kan anses vara samma bolag som det som sedermera kommit till stånd och nu fordrar inbetalande av det tecknade beloppet, som ock huruvida tecknaren med sin rättshandling åsyftat att *definitivt* inträda i bolaget eller förbehållit sig att senare, när grunderna för företaget närmare utformats, slutgiltigt bestämma sig.⁸ Formbundenheten möjliggör vidare för registreringsmyndigheten att granska aktieteckningarna (23 § AL); det är ock för tredje man, i synnerhet bolagsborgenärerna, av stor vikt, att räckvidden av rättigheter och förpliktelser på grund av aktieteckningarna fastslås i teckningslistorna i stället för att den eventuellt göres beroende av muntliga överenskommelser mellan vederbörande intressenter (jämför 7 § AL).

Av vad nu sagts om det förhärskande motivet till kravet på viss form för aktieteckning följer, att en person, som muntligen anslutit sig till ett aktiebolag (t. ex. genom ett tillkännagivande å konstituerande stämman), icke kan förpliktats att som delägare betala det övertagna aktiebeloppet, även om han, när talan föres mot honom med yrkande härom, lämnar obesträtt, att han på detta sätt inträtt i bolaget, och sålunda den skriftliga formen här är obehövlig ur bevisningssynpunkt.⁹

⁸ Se för äldre rätt Naumanns tidskrift 1871 sid. 288, N.J.A. 1874 sid. 454, 1877 sid. 440, 1879 sid. 103, 1880 sid. 328; jämför N.J.A. 1882 sid. 453, 1901 sid. 51 och 1905 sid. 416.

⁹ Beträffande köp av fast egendom gäller som bekant en annan princip med hänsyn till kravet på att överlåtelsen skall ske med *vittnen* (men icke såvitt angår kravet på *skriftlig* form). Bevisningssynpunkten är likaledes avgörande för stadgandet i 10 § andra stycket föreningslagen, att ingen må upptagas till ny föreningsmedlem annor-

På *en* punkt kan det dock ifrågasättas, huruvida stadgandena rörande aktietecknings form ha nu antydde karaktär av »solennitetsföreskrifter», så att ett åsidosättande av desamma ovillkorligen (om man bortser från 13 § AL) medför teckningens ogiltighet. Det säges i 10 § AL, att teckningslista skall »innefatta styrkt avskrift» av stiftelseurkunden. Det kunde synas, att aktieteckningen borde anses bindande, om å bolagets sida kan utredas eller åtminstone om av tecknaren själv vitsordas, att stiftelseurkunden, åtecknad bevis om att med densamma förfarits i enlighet med 9 § AL, vid tillfället för teckningens verkställande varit bilagd teckningslistan eller eljest varit för tecknaren omedelbart tillgänglig i huvudskrift eller bestyrkt avskrift, trots att teckningslistan icke innefattar avskrift av urkunden, resp. icke innefattar *styrkt* avskrift därav. Kravet på dylikt »innefattande» bottnar nämligen sannolikt i hänsynen till att det icke skall uppstå bevisningssvårigheter (när teckningslistan har det föreskrivna utseendet, har man ju största möjliga *säkerhet* för att tecknaren äger vetskap om stiftelseurkundens bestämmelser).¹⁰ Huruvida detta förhållande i praxis skulle komma att tillmätas någon vikt gentemot det kategoriska uttalandet i 11 § AL, att »aktieteckning vare ogiltig, där den ej göres å teckningslista, som uppfyller föreskrifterna i 10 §», är emellertid tvivelaktigt nog.¹¹ I varje

ledes än efter *egenhändigt* undertecknad ansökning (se N.J.A. 1927 sid. 92).

¹⁰ Enligt *Äldre bolagskommitténs* förslag (11 §) skulle inbjudningen till aktieteckning »vara åtföljd» av den med påskrift om uppvisande inför Konungens befallningshavande försedda stiftelseurkunden i huvudskrift eller bestyrkt avskrift. Den ändrade avfattningen tillkom på grund av högsta domstolens yttrande, att det med stadgandet avsedda ändamålet icke syntes kunna med säkerhet vinnas, med mindre inbjudningen tecknades å stiftelseurkunden eller styrkt avskrift därav (kungl. propositionen n:r 6 till 1895 års riksdag sid. 127 f. och 200).

¹¹ I ämnet föreligger ett rättsfall: N.J.A. 1910 sid. 362. En aktieteckning å inbjudning, som försetts med stiftarnas bestyrkta namn-

fall torde det kunna lagas för visst, att en aktieteckning som göres utan att tecknaren *därvid* haft tillgång till stiftelseurkunden, saknar bindande verkan, även om vederbörande tidigare förvärvat kännedom om innehållet i urkunden och även om densamma tillika, före teckningen, i laga ordning kungjorts och uppvisats inför offentlig myndighet. Det fordras nämligen, såsom förut anmärkts, att tecknaren just vid teckningstillfället har möjlighet att taga del av och överväga bolagets huvudgrunder. Fasthölles icke detta, skulle för övrigt konsekvensen bli, att för stiftare alltid komme att gälla andra regler än för vanliga tecknare i fråga om det sätt varpå anslutningen till bolaget sker. Och detta kan icke vara lagens mening.

I detta sammanhang uppkommer en fråga av icke ringa praktisk betydelse, nämligen huruvida utfästelser att *framdeles* företaga aktieteckning sakna rättslig verkan i betraktande av att sådana utfästelser naturligen icke kunna iklädas den för själva aktieteckningen föreskrivna formen.¹²

underskrifter, ansågs icke bindande vid det förhållande att den i inbjudningen intagna avskriften av stiftelseurkunden icke blivit särskilt styrkt (aktieteckningen hade verkställts av en stiftare). I motiveringen till rådhusrättens av de högre instanserna ej ändrade dom åberopas endast, att inbjudningen icke innefattade styrkt avskrift av stiftelseurkunden och att aktieteckningen alltså vore ogiltig. Ett justitieråd anförde emellertid såsom skäl för sin avvikande mening, att tecknaren, vilken själv tillhört bolagets stiftare, måste *antagas* hava vid teckningens verkställande ägt tillgång jämväl till stiftelseurkunden i huvudskrift. Man kan av rättsfallet icke med säkerhet sluta, hurudan utgången skulle ha blivit, om det i målet ådagalagts, att stiftelseurkunden såsom särskild handling varit i huvudskrift eller bestyrkt avskrift tillgänglig just vid aktieteckningen (och man alltså icke blott kunnat på tecknarens egenskap av stiftare stödja ett antagande härom).

¹² Dylika utfästelser förekomma i många olika fall. Medlemmarna av s. k. stiftarekonsortier kunna ömsesidigt förbinda sig att efter teckning övertaga vissa aktieposter i bolaget, eller det kan eljest vara fråga om att genom avtal försäkra sig om viss anslutning till aktieteckning vid bolagets bildande (resp. vid nyemission). Ofta träffas också avtal om framtida aktieteckning vid s. k. fusioner av aktiebolag.

Även härvidlag blir grunden för aktieteckningens formbundenhet utslagsgivande. Förhölle det sig så, att formkravet uteslutande eller åtminstone i övervägande grad dikterats av intresset att undanröja bevisningssvårigheter eller av hänsynen till att tecknarnas viljeförklaringar böra tillkomma i sådan ordning, att registreringsmyndigheten och tredje man ha möjlighet att företaga en prövning av deras beskaffenhet och innehåll, borde rimligen dylika »pacta de contrahendo» kunna avslutas formlöst. Men är huvudorsaken till aktieteckningens formbundenhet den ovan anförda, nämligen att lagstiftaren velat skapa en viss garanti för att icke tecknarna utan moget övervägande ansluta sig till bolaget, måste, om icke detta syfte helt skall förfelas, en analogisk tillämpning av 10 § AL ge till resultat, att ifrågasvarande utfästelser om framtida aktieteckning icke äro bindande.¹³ Detta gäller då även så till vida, att underlåtenheten att företaga aktieteckningen icke kan giva upphov ens till skadeståndsskyldighet.¹⁴ Huruvida utfästelserna riktats till bolaget eller till enskilda medkontraahenter, är under dessa omständigheter likgiltigt, och ävenledes huruvida de avgivits av stiftare eller andra personer.¹⁵

Vad rättspraxis' ställning till förevarande spörsmål beträffar kan hänvisas till ett rättsfall från högsta instans (N.J.A. 1918 sid. 394), vari klart kommit till uttryck uppfattningen, att utfästelser av berörda art principiellt icke äro giltiga.¹⁶

¹³ Samma resultat hos *Augdahl* sid. 109; se för *tyisk rätt Staub-Pinner* 182 § 34 anm. med där anförda rättsfall.

¹⁴ Det må dock lämnas därhän, huruvida ersättningsskyldighet, motsvarande det s. k. negativa kontraktsintresset, kan uppkomma på grund av allmänna rättsregler om culpa in contrahendo (jämför N.J.A. 1918 sid. 624 och 1923 sid. 316, justitierådet Appelberg).

¹⁵ Att det kan ifrågasättas, om man icke i visst fall bör göra undantag från denna princip, har ovan sid. 11 (i not 16 och 17) berörts.

¹⁶ »Sedan mellan ett aktiebolag och X. träffats avtal att bolaget skulle å Folegsstörrens fatta beslut om ökning av aktiekapitalet med rätt och skyldighet för X. att teckna visst antal av de nya aktierna och

Ägnad att förringa betydelsen av nu angivna regel och därmed av aktieteckningens formbundenhet över huvud taget, är emellertid den omständigheten, att det endast är utfästelser att företaga *aktieteckning*, icke förvärv av aktierättigheter genom köp eller andra jämförliga fång, som beröras av lagens formkrav.¹⁷ Även köp av aktier, som ännu icke blivit av säljaren tecknade, kunna ske formlöst. Genom sådana rättshandlingar kunna stiftare eller övriga initiativtagare till bolagsbildandet placera större eller mindre aktieposter hos andra personer, innan någon som helst publicitet kommit till stånd rörande bolagets huvudgrunder. Förutsättningen för att en tillämpning av formföreskriften icke skall ifrågakomma är dock, att den från vilken aktierättigheter skola förvärvas antingen själv verkställt (resp. skall verkställa) teckningen eller ock härleder sin rätt från en aktietecknare. *Bolaget* kan sålunda icke »sälja» några aktier,¹⁸ en gentemot bolaget ingången förbindelse att från detsamma övertaga aktier måste anses gå ut på övertagande genom aktieteckning.

Att märka är vidare, att de i praktiken ganska vanliga avtal, enligt vilka en kontrahent förklarar att han åtager sig »garanti» för, att ett större eller mindre kapital kommer att uppbringas genom aktieteckning, synnerligen ofta — kanske t. o. m. i regel — undgå att drabbas av ifrågavarande formkrav även för den händelse att avtalet innebär, att garanten själv skall efter teckning övertaga de aktier, som icke

därefter erhålla de tecknade aktierna såsom till fullo likviderade genom ett av X. redan före avtalets slutande till bolaget inbetalt belopp, har X:s härigenom gjorda utfästelse ansetts icke vara för honom bindande, enär avtalet icke blivit av X. fullgjort genom teckning av de ifrågavarande aktierna på sätt i lagen om aktiebolag föreskrives, samt i följd härav bolaget förpliktats att till honom återbära inbetalta beloppet».

¹⁷ Se nyss anmärkta rättsfall (så vitt angår de sex preferensaktierna: »genom bolaget inköpta»).

¹⁸ Jämför argumenteringen från bolagets sida i sagda rättsfall. — Här bortses givetvis från de fall då bolaget undantagsvis ägt förvärva egna aktier.

kunna placeras i annan ordning.¹⁹ En analogisk tillämpning av 10 § AL lär nämligen vara utesluten i alla de fall då det syfte, som är bestämmande för dylika utfästelsers tillkomst, är ett väsentligt annat än vid förut berörda *pacta de contrahendo*, d. v. s. när det icke förhåller sig så, att den som gör åtagandet närmast föranledes därtill av utsikten att förvärva delägarskap i bolaget med de förmåner som därav kunna följa, utan när föremålet för avtalet är övertagandet av själva garantirisken, vanligen med hänsyn till ett betingat särskilt vederlag.²⁰ Om lagstiftaren formbundet aktieteckningen för att så vitt möjligt motverka, att personer utan moget övertäggande — och med tanke på förespeglade stora vinstutdelningar etc. — engagera sig i bolagsföretag, förefinnes knappast behov av motsvarande skydd i fråga om avtal, varigenom en kontrahent mot viss gottgörelse åtager sig att bära den ekonomiska risken av ett misslyckat försök till placering av aktier, med andra ord att svara för en viss eventuell »skada» i den meningen, att aktieteckningens verkställande är något som han har fördel av att undvika eller i allt fall något som han icke med sin utfästelse eftersträvar; dylika avtal äro icke till sin typ sådana, att man obetänksamt inlåter sig på desamma. Därest emellertid omständigheterna ge vid handen, att det är delägarskapet i bolaget som vederbörande med sin »garanti» i första hand åsyftar att förvärva — vilket särskilt kan inträffa, om läget är sådant att en placering av aktierna på annat håll är praktiskt taget omöjlig — ställer det sig annorlunda. Att »garanten» eventuellt erhåller ett vederlag för sin utfästelse, spelar då ingen roll, icke ens om vederlaget är så stort, att man kan säga sig att han eljest icke skulle ha reflekterat på att ingå avtalet. Ty formkravet kan rimligtvis icke sakna tillämplighet därför, att den som ansluter sig

¹⁹ Annorlunda *Augdahl* sid. 109.

²⁰ Den för garantiriskens övertäggande avgörande *causan* kan dock även vara *benefik*.

till bolaget eller förbinder sig att framdeles ansluta sig, till försäkras speciell gottgörelse härför och sålunda skulle bli delägare i bolaget mot lägre kostnad än tecknare i allmänhet.²¹ Behovet av skydd från lagstiftningens sida är i detta läge lika starkt som, ja kanske starkare än eljest.²²

Ytterligare må framhållas, att för *fullmakt* till aktieteckning icke kräves någon form. Såsom en allmän regel synes nämligen gälla, att den formbundenhet, som är stadgad för en viss avtalstyp, icke utan särskilt stöd i lag²³ får utsträckas till att avse jämväl fullmakt till ingående av sådana avtal.²⁴ En giltig aktieteckning kan företagas även på det sätt, att en person, t. ex. på grund av ett erhållet uppdrag, med begivande av huvudmannen tecknar dennes namn å teckningslistan utan att bemyndigandet framträder utåt.²⁵ I praxis fordrar icke heller registreringsmyndigheten vid ansökan om bolagets registrering företeende av eventuellt upprättade skriftliga fullmakter. Bemyndigande till aktieteckning kan meddelas på ett så tidigt stadium av bolagsbildandet som helst, alltså redan innan huvudgrunderna för företaget kungjorts för allmänheten. Även en generell behörighet att företaga rättshandlingar å vederbörande huvudmans vägnar är tillfyllest. En annan sak är, att starka skäl

²¹ Av det sagda framgår, att man icke utan vidare kan göra gällande, att alla *villkorliga* utfästelser att framdeles verkställa aktieteckning måste vara undantagna från formkravets tillämpningsområde. För ett sådant antagande har man intet stöd. Om det direkta syftet med avtalet är förvärv av aktierättigheter, ehuru blott under visst villkor, äro förutsättningarna givna för en analogisk tillämpning av 10 § AL.

²² Samma synpunkter, som nu anförts beträffande garantiavtal, torde gälla även för försäkringsavtal, vilka ju ganska ofta stå garantiavtalen nära.

²³ Se t. ex. 10 kap. 1 § jordabalken.

²⁴ Jämför uttalandet i denna fråga i motiven till 1915 års avtalslag: N.J.A. II 1915 n:r 5:1 sid. 191.

²⁵ Jämför (beträffande äldre rätt) N.J.A. 1877 sid. 440.

tala för att fullmakt till aktieteckning icke kan göras oåterkallelig.²⁶

Är kravet på viss form för aktieteckning uppfyllt därigenom, att en person utan något *på förhand* inhämtat samtycke tecknar aktier i annans namn och denne sedermera formlöst godkänner teckningen? Här synes man böra skilja mellan olika fall. Om den handlande uppträder såsom ombud för den å vars vägnar teckningen sker, lär man, genomsnittligt sett, kunna utgå ifrån att han är medveten om det ansvar, som kan komma att åvila honom, i synnerhet för den händelse godkännande icke lämnas, och om sin förpliktelse att tillgodose huvudmannens intressen; genom att representanten sålunda haft anledning och tillfälle att handla under moget övervägande för huvudmannens räkning, kan formen för själva aktieteckningen anses vara iakttagen, och då fullmakt till aktieteckning som nämnts icke är formbunden, bör det icke heller kunna krävas form för efterföljande godkännande.²⁷ Föreligger det åter en förfalskning, kunna dylika synpunkter icke anläggas, och ett formlöst godkännande bör alltså icke förläna teckningen giltighet. På motsvarande grunder torde en sådan omyndig, som har tillräckliga kvalifikationer att fungera såsom fullmäktig, kunna företaga en aktieteckning med verkan att denna blir bindande genom formlöst godkännande av förmyndaren eller av honom själv, sedan han blivit myndig.²⁸

²⁶ Augdahl p.a.st.

²⁷ Se beträffande tysk rätt 182 och 184 §§ B.G.B. — Medgivnas måste dock, att det finnes ett skäl, som talar för att man bör uppställa strängare fordringar på form beträffande efterföljande godkännande till ett formbundet avtal än beträffande fullmakt till detsamma. Väl har både en fullmäktig och en person som utan fullmakt handlar såsom ombud för annan möjlighet att ingå avtalet under moget övervägande, men den förre, som är av huvudmannen för ändamålet *utsedd*, måste som regel anses äga större förutsättningar än den senare att göra det på ett kompetent och omdömesgillt sätt. Avgörande betydelse synes dock icke böra tillmätas detta skäl.

²⁸ Jämför N.J.A. 1897 sid. 18. Detta rättsfall gällde köp av fast

Resultatet måste däremot bli ett annat beträffande aktieteckning av en omyndig, som är i avsaknad av dylika kvalifikationer.

Att en aktieteckning, där den ej göres å teckningslista, som uppfyller föreskrifterna i 10 § AL, är ogiltig, innebär, att den är utan verkan både mot bolaget och mot tecknaren.²⁹ Ogiltigheten upphäves icke därigenom, att tecknaren med kännedom om formfelet erlägger betalning för aktierna³⁰ eller att han deltagar som aktietecknare i överläggningar och beslut å konstituerande stämman. Godkännande av en aktieteckning, som icke tillkommit i laga form, torde icke kunna ske annorledes än genom att densamma i vederbörlig ordning företages på nytt.³¹ Å andra sidan möter för ett dylikt godkännande icke hinder därav, att den nya aktieteckningen verkställs efter den tidpunkt, då vidare teckning av aktier i bolaget annars ej får äga rum (d. v. s. efter det beslut enhälligt fattats om bolagets bildande eller omröstning beträffande frågan, huruvida bolaget skall komma till stånd, tagit sin början);³² det förutsättes då, att icke, som visserligen bort ske, tecknaren å konstituerande stämman avvisats såsom delägare eller det av honom tecknade beloppet eljest på hans eller bolagets initiativ kommit att frånräknas aktiekapitalet. Att aktieteckning i allmänhet ej må fortsättas senare, beror väl nämligen på, att det aktiekapital, på grundval av vilket bolaget bildas, ansetts böra vid ifrågavarande tidpunkt vara fixerat,

egendom, i vilket hänseende t. o. m. en dubbel formfordran skall uppfyllas: såväl för själva fastighetsöverlåtelsen som för fullmakt till densamma.

²⁹ *Skarstedt* sid. 24.

³⁰ N.J.A. 1918 sid. 394 och Regeringsrättens årsbok 1919 sid. 218.

³¹ Här gäller alltså icke samma grundsats som om aktieteckningen gjorts i laga form men av en person, som handlat såsom ombud å annans vägnar utan något på förhand inhämtat samtycke av huvudmannen.

³² *Bergelmer* sid. 38 f. och *Skarstedt* sid. 29 f.

och genom berörda godkännande föranledes ju icke — utan motverkas tvärtom — en förändring av detta kapital.

I 13 § AL meddelas emellertid — med hänsyn framför allt till tredje mans intresse av att bolaget är i besittning av tillgångar motsvarande det registrerade aktiekapitalet — den särskilda regeln att omförmälda grund för aktietecknings ogiltighet icke får göras gällande, utan så är att den hos registreringsmyndigheten anmälts före bolagets registrering. En anmälan hos *bolaget* från tecknarens sida är sålunda varken nödvändig eller tillräcklig. Bestämmelsen förutsätter, att en »aktieteckning» ägt rum, ehuru den på grund av formfel skulle vara i och för sig ogiltig; härav torde följa, att därest en person genom muntlig överenskommelse anslutit sig till bolaget, han icke blir bunden därav, även om det av honom övertagna aktiebeloppet kommit att ingå i det aktiekapital, som registrerats.³³ — Icke heller bolaget lär, med hänsyn till motivet till 13 §, ha möjlighet att efter det registrering skett låta aktietecknaren under åberopande av formfelet utträda ur bolaget.³⁴ I sin egenskap av undantagsbestämmelse synes 13 § AL böra tolkas restriktivt; har tecknaren sålunda anmält förhållandet, får han anses ha fullgjort vad på honom ankommit, och om anmälan, t. ex. av förbiseende, icke beaktas, är tecknaren, såsom också lagrummets avfattning närmast ger vid handen, obunden av teckningen.

³³ Så beträffande motsvarande, dock mera tydligt avfattade stadgande i *tysk rätt Staub-Pinner* 189 § 10 anm. — Fullt klart är det likväl icke, att man är berättigad att på detta sätt pressa ordet »aktieteckning»; att märka är att enligt 1895 års aktiebolagslag övertagande av aktier vid ökning av bolagets aktiekapital i praxis icke ansågs, trots att lagen även i detta fall använde uttrycket aktieteckning (22 och 23 §§), kräva någon viss form (N.J.A. 1905 A n:r 345).

³⁴ »Det har ansetts att rättssäkerheten skulle lida, om en aktietecknare, sedan bolaget registrerats, skulle kunna med tillämpning av berörda bestämmelser utträda ur bolaget eller *skiljas därifrån*» (Skarstedt sid. 27; kurs. här).

Den i 10 § AL föreskrivna formen för aktieteckning måste, när enligt 7 § för tecknade aktier skall tillskjutas fast egendom, kompletteras med den form, som enligt 1 kap. 2 § jordabalken är stadgad för fastighetsköp. Tillskott av sådan egendom innefattar visserligen icke ett köp, men det föreligger i allt fall en *överlåtelse*, varå sistnämnda lagrum bör analogiskt tillämpas.³⁵ I och för sig skulle teckningslistan, försedd med tecknarens *bevittnade* namnunderskrift, kunna vara behörig fångeshandling; i praktiken plägar emellertid en särskild överlåtelsehandling å den för det tecknade beloppet tillskjutna fasta egendomen utfärdas.

³⁵ Jämför, i skatterättsligt hänseende, N.J.A. 1922 sid. 441 och Eberstein, Om skatt till stat och kommun, I, 1929, sid. 156 f.

FJÄRDE KAPITLET.

Om aktietecknings ogiltighet.

I det följande må upptagas till undersökning den ur praktisk synpunkt viktiga frågan, på vilka grunder — om här bortses från åsidosättande av formföreskriften i 10 § AL — en aktieteckning kan vara ogiltig.

I.

Vissa personer (fysiska eller juridiska) kunna sakna rätt att genom teckning förvärva delägarskap i ett aktiebolag.

Såsom huvudregel gäller visserligen, att aktieteckning kan företagas av vilket rättssubjekt som helst, dock att vid simultanbildning ett krav på särskilda kvalifikationer hos aktietecknare kan härledas från stadgandet i 4 § AL om vilka som äro behöriga att vara stiftare. Ett undantag förekommer emellertid enligt 52 § andra stycket AL: i bolagsordningen (och stiftelseurkunden; 6 §) må, där aktiebrevens skola ställas till viss man, intagas förbehåll, varigenom rätten för aktiebolag eller annan samfällighet eller för annan än här i riket bosatt svensk medborgare att genom teckning (eller överlåtelse) förvärva aktie inskränkes. Betydelsen av stadgandet är huvudsakligen den, att bolaget äger i stiftelseurkunden och bolagsordningen intaga sådant förbehåll, som omförmäles i 2 § andra stycket av lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag (»inskränkningsslagen»), i syfte att härigenom bli i tillfälle att

utan Konungens tillstånd förvärva fastigheter m. m. Men lydelsen av 52 § andra stycket AL medger även, att i stiftelseurkunden och bolagsordningen införes ett förbehåll, som *utan* att syftet är det nu anmärkta¹ avser att — medelst inskränkning av samfälligheters,² utlänningars eller i utlandet bosatta svenska medborgares rätt till aktieförvärv genom teckning (eller överlåtelse) — motarbeta utländskt inflytande i bolaget.

Aktieteckning, som sker i strid mot förbehåll av angiven art, är ogiltig (se 3 § första stycket inskränkningsslagen). Ogiltigheten kan åberopas både av bolaget och av tecknaren; har denne för de tecknade aktierna erlagt betalning, äger han återkräva densamma. Att registrering av bolaget skett och teckningen medräknats vid bestämmandet av aktiekapitalets storlek, kan i det hänseendet icke inverka. Ty ingenting ger vid handen, att det så att säga mera offentlig-rättsliga intresset att förebygga ett övermäktigt utländskt inflytande i svenska aktiebolag enligt gällande rätt tillmätts mindre betydelse än det visserligen i aktiebolagslagen starkt framträdande intresset, att bolaget så vitt möjligt skall, såsom sin kreditbas, ha tillgångar motsvarande aktiekapitalet. Ej heller kan ett godkännande av teckningen å stiftarnas, konstituerande stämmans eller styrelsens sida förläna densamma giltighet.

Kan i stiftelseurkunden och bolagsordningen intagas ett förbehåll, vilket av *andra* hänsyn än nu berörts — d. v. s. behovet av skydd mot utländskt inflytande — från aktieteckning uteslänger vissa kategorier av rättssubjekt, som icke anses önskvärda som delägare, med påföljd att en i strid häremot gjord teckning saknar rättslig verkan? Svaret bör otvivelaktigt, på grund av den allmänna avfattningen av 52 § andra stycket AL, bliva jakande, därest förbehållet riktar sig mot »aktiebolag eller annan samfällighet». Och

¹ Jämför *Skarstedt* sid. 112.

² Även *andra* än de som omnämnas i sagda bestämmelse i inskränkningsslagen.

ej heller i övrigt lärer något hinder möta för att på detta sätt i själva författningen reglera villkoren för förvärv genom aktieteckning av delägarskap i bolaget.³ Man kan icke till stöd för ett motsatt antagande åberopa stadgandet i 52 § sista stycket AL: »Ej må på annat sätt, än ovan är sagt, rättigheten att förfoga över aktie inskränkas». Aktieteckning vid bolagets bildande⁴ kan icke gärna betecknas som ett »förfogande» över aktie. Vad som åsyftas med detta uttryck är givetvis — såsom ock framgår av det mot 52 § AL svarande stadgandet i 1895. års aktiebolagslag (28 §), vilket såsom enda undantag från ifrågavarande oinskränkta förfoganderätt upptog förutvarande aktieägares lösningsrätt — rättshandlingar å aktieägares sida, varigenom aktierätten *övergår* å annan person;⁵ det är alltså önskvärdheten av att den fria omsättningen av *redan utgivna* aktier icke bör kunna omöjliggöras eller försvåras, som är grunden för bestämmelsen i 52 § sista stycket. Här hävdade uppfattning om tillåtligheten av ett dylikt förbehåll synes ock i visst fall ha kommit till uttryck i rättspraxis.⁶ — Därest en aktieteckning skett i strid mot ett förbehåll, avseende att så att säga i bolagets mera enskilda intresse från delaktighet utsluta vissa rättssubjekt, torde den under givna omständigheter kunna taga åt sig giltighet. Vål lärer ett godkännande av teckningen å *stiftarnas* sida icke vara tillfyllest, då dessa icke kunna vara behöriga att dispensera från bestämmelserna i bolagets författning. Men har bolaget bildats och registrerats på grundvalen av ett aktiekapital, vari det av

³ Det praktiska behovet av att vid bolagets bildande kunna reservera aktierättigheterna för personer, som anses lämpliga såsom delägare, kan dock tillgodoses på andra vägar: genom simultanbildning, genom att stiftarna i det särskilda fallet vägra icke önskvärda personer att teckna aktier eller genom att åt stiftarna i teckningslistorna inrymmas befogenhet att antaga och avvisa gjorda aktieteckningar.

⁴ Annorlunda på sätt och vis vid nyemission (39 § AL).

⁵ Se även *Äldre bolagskommittén* sid. 117.

⁶ Regeringsrättens årsbok 1909 not F. n:r 155, anmärkt hos *Skarstedt* sid. 117 (»sedermera»).

vederbörande tecknade beloppet ingår — utan att det sålunda vare sig å konstituerande stämman eller senare före bolagets registrering gjorts gällande, att tecknaren icke är delägare — kan bolaget sägas ha »tyst» godkänt aktieteckningen, och tecknaren bör sedan icke kunna avvisas av bolaget eller få utträda ur detsamma.

II.

En aktieteckning kan vidare, i överensstämmelse med vad som gäller om rättshandlingar i allmänhet, vara berövad rättslig verkan på grund av att tecknaren saknar rättslig handlingsförmåga.

En omyndig kan sålunda i regel icke utan medverkan av förmyndaren teckna aktier i ett bolag. Teckningen må dock företagas av den omyndige på egen hand, om det tecknade beloppet skall inbetalas omedelbart och han för betalningen anlitar medel, varöver han jämlikt 5 kap. 4 och 5 §§ förmynderskapslagen äger råda.⁷ Skall betalning erläggas först senare, blir åter rättshandlingen ogiltig, eftersom ju den omyndiges förvaltningsrätt enligt nämnda lagrum icke inbegriper befogenhet att ikläda sig gäld med betalningsrätt i de av honom förvaltade medlen eller i andra tillgångar. Än vidare kan en omyndig, som efter uppnådd 16 års ålder med tillstånd av förmyndaren, eventuellt överförmyndaren, driver näring, verkställa aktieteckning, som faller inom området för rörelsen, oavsett om vid teckningen några tillgångar stodo till den omyndiges förfogande (5 kap. 6 § och 8 kap. 12 § samma lag). Göres aktieteckning av förmyndaren i den omyndiges namn, förutsättes principiellt för teckningens giltighet överförmyndarens samtycke till att den omyndiges medel i sådan ordning göras fruktbärande (8 kap. 5 § förmynderskapslagen, 5 § andra stycket i lagen om vård av omyndigs värdehandlingar). Skall för de

⁷ Jämför *Augdahl* sid. 75.

tecknade aktierna tillskjutas fast egendom, är även rättens tillstånd till överlåtelsen av nöden (8 kap. 15 § förmynderskapslagen).⁸ — Av särskilt intresse är, att aktieteckningens ogiltighet på grund av tecknarens omyndighet kan göras gällande även efter bolagets registrering och i förhållande till dess konkursbo. Härom råder enighet inom doktrinen,⁹ oberoende av de skilda uppfattningar som eljest, på sätt nedan skall beröras, framförts beträffande grunderna för

⁸ Vad som kan ge anledning till tveksamhet är emellertid, på vad sätt 5 kap. 8 § och 8 kap. 16 § förmynderskapslagen böra tillämpas å aktieteckning. Den omständigheten, att handlandet av eller för den omyndige enligt dessa lagrum icke är en nullitet utan för honom medför en viss »villkorlig» rättsverkan och att i 7 och 11 §§ AL meddelas särskilda bestämmelser om villkor vid aktieteckning, bereder visserligen icke i och för sig några svårigheter. Ty med »villkor» avses i sistnämnda stadganden icke sådana betingelser för ett avtals fulla giltighet, som måste vara uppfyllda enligt allmänna regler om rättslig handlingsförmåga, kompetens, behörighet etc. Ej heller synes det vara ägnat att inge betänkligheter, att inträdet av den högre grad av villkorlig bundenhet för den omyndiges medkontrahent (d. v. s. de övriga tecknarna eller bolaget), varom stadgas i 5 kap. 8 § *andra* punkten och 8 kap. 16 § förmynderskapslagen, skall vara beroende av, om *stiftarna* vid teckningen känt till, huruvida vederbörande var omyndig, resp. saknat anledning antaga, att han ägde behörighet att verkställa aktieteckningen, eller underlåtit att träffa i det senare lagrummet anmärkt förbehåll. De skäl, som, enligt vad nedan skall utvecklas, tala för att, med avvikelse från vanliga rättsgrundsatser, en aktieteckning är bindande mot bolaget trots vissa till stiftarna hänförliga förhållanden (t. ex. av dem utövat svek), kunna icke anföras i förevarande fall, där spörsmålet tvärtom gäller, huruvida tecknaren skall kunna förhindra, att aktieteckningen å bolagets sida frånträdes. Men man synes på goda grunder kunna ifrågasätta, om icke de speciellt aktiebolagsrättsliga principerna måste medföra den modifikation av ifrågasvarande stadganden i förmynderskapslagen, att en omyndigs aktieteckning alltid kan avvisas å konstituerande stämman, om icke dess förinnan godkännande av förmyndaren, överförmyndaren eller rätten erhållits; aktiekapitalets storlek bör nämligen då kunna exakt fastställas. Med andra ord: aktieteckningen skulle städse äga rum under det förbehåll, att ett eventuellt godkännande senast vid nämnda tidpunkt skall komma bolaget tillhanda.

⁹ Se t. ex. *Augdahl* sid. 63 och *Staub-Hachenburg* 2 § 31 anm.

aktietecknings ogiltighet. Rättsordningen tager sålunda hänsyn till den omyndiges behov av rättsskydd även på bekostnad av bolagsborgenärernas intressen.

Att en aktieteckning är ogiltig, när tecknaren handlat under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten, och att denna ogiltighet är av beskaffenhet att kunna åberopas mot bolagets borgenärer, är likaledes otvivelaktigt.¹⁰

III.

Jämväl beträffande frågan, i vad mån en aktieteckning röner inverkan därav, att tecknaren — t. ex. hustrun i ett äktenskap, vari makarnas ekonomiska förhållanden skola bedömas enligt äldre giftermålsbalken — saknar »kompetens» att företaga vissa rättshandlingar, äro allmänna rättsgrundsatser att tillämpa. Dessa föranleda då därtill, att hustruns aktieteckning icke är ogiltig i den meningen, att teckningen på berörda grund skulle kunna å hennes sida frånträdas.¹¹ Hustrun må nämligen enligt 11 kap. 5 § giftermålsbalken utan mannens samtycke ikläda sig gäld oavsett om hon vid tiden för avtalet har något förvaltningsgods såsom kreditbas för gälden eller ej. En annan sak är, att om hon för betalning av de tecknade aktierna obehörigen anlitar medel, över vilka hon icke äger råda, betalningen kan på yrkande av mannen komma att återgå (även till den del intrång ej kan sägas ha skett i dennes *ägenderätt*).¹² En

¹⁰ N.J.A. 1907 A n:r 461.

¹¹ Under vilka förhållanden aktieteckningen kan frånträdas av *bolaget*, skall här icke undersökas.

¹² Uppenbart är, att om någon såsom vederlag för tecknade aktier tillskjutit annan person tillhörig egendom, överlåtelsen kan komma att sakna bindande verkan, även om förhållandet uppdagas först efter registreringen av bolaget. Av motsvarande skäl bör det ock antagas, att om en aktietecknare försättes i konkurs, må under vanliga förutsättningar hans borgenärer, jämlikt 28—39 §§ konkurslagen, kunna

sådan återgång kan påfordras även efter bolagets registrering, utan avseende å bolagsborgenärernas till aktiekapitalet anknutna intressen. Detta måste gälla, vare sig man anser att grunden för ifrågavarande kompetensinskränkning företrädesvis är den, att hustrun befunnits vara *för sin egen skull* i behov av representation (låt vara icke i samma utsträckning som en omyndig), eller man anser att inskränkningen i första hand bottnar i hänsynen till *mannens* intresse av förvaltningens handhavande.¹³ Den senare grunden kan nämligen icke — lika litet som den förra — i avsaknad av något lagstadgande i sådan riktning tillerkännas mindre betydelse än den allmänna aktiebolagsrättsliga principen, att det registrerade aktiekapitalet så vitt möjligt bör motsvaras av reella tillgångar.

Principiellt ogiltig är däremot en aktieteckning, därest den som företagit densamma handlat å annan persons vägnar men icke varit behörig att företräda denne. Om t. ex. aktieteckning skett under åberopande av en skriftlig fullmakt, som, om den tolkas så som den från en medkontrahents synpunkt förnuftigtvis bör tolkas, icke förlänar behörighet av den omfattning att teckningen inrymmes därunder, saknar rättshandlingen bindande verkan, trots att stiftarna — och i överensstämmelse med deras uppfattning konstituerande stämman — utan skäl må ha ansett erforderlig behörighet vara förhanden och det tecknade beloppet härigenom kommit att ingå i det registrerade aktiekapitalet. Huruvida åter teckningen blir ogiltig, om visserligen behörigheten, så som den kommer till uttryck i fullmaktsurkunden, icke överskridits men fullmäktigen vid teckningen handlat i strid mot särskilda, av huvudmannen meddelade

föra talan mot bolaget eller dess konkursbo med yrkande om återvinning av egendom, som vederbörande presterat såsom betalning för de av honom tecknade aktierna (jämför *Staub-Hachenburg* 2 § 44 anm.).

¹³ Jämför i ämnet *Kallenberg*, Svensk Civilprocessrätt, III, 1922, sid. 550 f. och *Benckert*, Om exstinktiva förvärv av lös egendom i god tro, II, 1925, sid. 244 not 249.

»inskränkande föreskrifter» (11 § avtalslagen) samt stiftarna ägt eller bort äga kännedom om detta förhållande, är en fråga, som skall beröras i samband med motsvarande spörsmål här nedan under IV.¹⁴

IV.

Jag övergår nu till att undersöka, huruvida och i vad mån en aktieteckning kan bli ogiltig på de grunder, som omförmälas i tredje kapitlet i 1915 års avtalslag.

I *Tyskland* har i konstant rättspraxis sedan åtskilliga årtionden tillbaka, under anslutning av en så gott som enhällig doktrin, utbildat sig den uppfattningen, att en aktietecknare endast i undantagsfall kan göra gällande, att hans viljeförklaring är ogiltig på grund av »Willensmängel». Har han över huvud »velat» teckna aktier, så att han t. ex. icke trott sig företaga en rättshandling av helt annan art, betraktas teckningen som giltig, även om den framkallats låt oss säga genom tvång eller svikligt förledande å stiftarnas eller alla övriga aktietecknares sida. Till stöd härför anföras åtskilliga motiv.¹⁵ Än förfäktas det, att vad som stadgas om vanliga förmögenhetsrättsliga viljeförklaringar, som åsyfta att grundlägga, förändra eller upphäva *rättsförhållanden*, principiellt icke kan vara tillämpligt å sådana rättshandlingar, vilka i likhet med aktieteckning gå ut på att skapa ett nytt *rättssubjekt*. Än betonas, att aktieteckningarna icke riktas mot och icke äro bestämda för blott stiftarna eller övriga intressenter i bolagsföretaget; de sägas vara avsedda att verka långt utanför dessas krets, speciellt med hänsyn till att under offentlig myndighets medverkan registrering av bolaget på grundval av det tecknade beloppet såsom aktiekapital äger rum. Tecknarna vända sig alltså, heter det, till tredje man, till allmänheten; de kungöra

¹⁴ Se not 32.

¹⁵ Se t. ex. *Staub-Pinner* 189 § 25—27 anm., *Staub-Hachenburg* 2 § 34—38 anm., *Fischer* sid. 99 ff., v. *Tuhr* a. a., I, 1910, sid. 479 ff.

offentligen bildandet av en juridisk person och utbjuda ett genom teckningar hopbringat kapital som dess kreditbas. I denna deras »förklaring» ligger en i viss mån självständig rättsgrund, som tredje man måste kunna förlita sig på, lika väl som det under vissa förutsättningar bör antagas, att den som till handelsregistret avgivit en anmälan måste — även om registret icke åtnjuter »öffentlicher Glaube» — låta innehållet i anmälan, d. v. s. den däri innefattade viljeförklaringen, gälla mot sig. Än nöjer man sig slutligen med att åberopa, att starka rättspolitiska skäl, i synnerhet behovet av rättsskydd för bolagets borgenärer, framtvingit en sedvanerätt i angivna riktning. — På motsvarande ståndpunkt stå *schweizisk* teori och rättspraxis.¹⁶ I *Norge* ha *Platou*¹⁷ och *Augdahl*¹⁸ anslutit sig till enahanda betraktelsesätt, under det att den *danska* judikaturen står alldeles främmande för detsamma.¹⁹ Och för den *svenska* rättens del komma *Bergendal*²⁰ och *Nial*²¹ — med tyngdpunkten lagd på det rättspolitiska motivet — till resultat, som i väsentliga hänseenden överensstämmer med den tyska doktrinen.

¹⁶ *Silbernagel* sid. 134 ff., *Bachmann* 615 art. 7 anm. — I *engelsk* rätt däremot tillämpas härvidlag allmänna rättsprinciper (*Buckley* sid. 87 ff. och *Egli* sid. 108 ff.). Likaledes i *fransk* rätt, dock att en bolagsborgenär anses kunna föra en »action directe» mot vederbörande tecknare, varvid »viljebrister» i viss omfattning icke komma i betraktande. (*Pic* II n:r 879).

¹⁷ Sid. 72 ff.

¹⁸ Sid. 62 f. Närmast utgår dock författaren från en bestämmelse i den norska aktiebolagslagen (16 §, motsvarande 7 § AL); denna uppfattas som en konsekvens därav, att en aktieteckning er »overhovedet rettet til alle dem der paa en eller anden maate, for eks. som kreditorer eller aktionærer maatte komme til at træde i forhold til selskapet».

¹⁹ Se *Torp* sid. 212 not 18 och de hos honom sid. 218 not 29 anförda rättsfall, ävensom *Ugeskrift for Retsvæsen* 1921 sid. 450 och 988; jämför även samma tidskrift 1921 sid. 1005 och 1925 sid. 102 samt avd. B. 1926 sid. 205 ff. och 237 ff. Överensstämmande för *finsk* rätt *Chydenius* sid. 188.

²⁰ Sid. 66 f.

²¹ Sid. 95 f.

. De synpunkter, som i Tyskland varit utslagsgivande för uppfattningen i föreliggande ämne och här nyss refererats, kunna dock icke tillerkännas tillräcklig bärkraft. Beträffande först hänvisningen till att aktieteckningarna föranleda uppkomsten icke av rättsförhållanden utan av ett särskilt rättssubjekt, är detta ett av begreppsjurisprudens präglat argument, som må lämnas åt sitt värde. Vidare är det en ren fiktion att påstå, att en aktietecknare riktar något slags »förklaring» till tredje man. Tecknaren vill bli medlem av bolaget och vänder sig för detta ändamål till de andra blivande delägarna eller till sådana personer (stiftarna), genom vilka han kommer i förbindelse med dessa; för »allmänheten» intresserar han sig i regel icke alls. Det kan icke såsom stöd för att tecknaren riktar en viljeförklaring till tredje man göras gällande, att åtminstone de anmälningar till handels- eller aktiebolagsregistret, som för olika fall äro stadgade, måste uppfattas som till tredje man riktade rättshandlingar, och att aktieteckningarna med hänsyn till att bolaget registreras på grundval av det tecknade beloppet som aktiekapital måste jämföras med sådana. Ty dels är det ju en stor skillnad mellan att själv omedelbart avgiva en anmälan till ett offentligt register och att såsom aktietecknare företaga en rättshandling, varom genom andra personers försorg underrättelse meddelas till registret. Dels innebär även det påståendet, att dylika *anmälningar* utgöra till tredje man riktade viljeförklaringar, en fiktion.²² Detta hindrar likväl icke, att den som avger en anmälan av sagda art understundom må kunna, trots att brister vidlåda densamma, av *andra* orsaker bli förpliktad att i större eller mindre omfattning låta densamma gälla mot sig, i synnerhet om *vållande* kan läggas honom till last. Men det fordras då också, att sådana särskilda rättsgrunder kunna visas föreligga.

Nu invändes det kanske, att en tecknare dock vet eller

²² Se *Wieland*, Handelsrecht, I, 1921, sid 235 ff.

bör veta, att på olika områden inom aktiebolagsrätten gälla regler, som taga sikte på att gentemot åtgärder av bolagets organ och delägare bereda tredje man rättsskydd, och att aktieteckningen med hänsyn därtill kan sägas vara en viljeförklaring, som på ett speciellt sätt »appellerar» till tredje man. Denna konstruktion synes då gå ut på varken mer eller mindre, än att man skulle ha fog för att från vad man anser vara aktiebolagslagens »anda» *analogiskt* sluta sig till att tredje mans intressen även här måste tillvaratagas, på bekostnad av de enskilda tecknarnas. En sådan generell analogi lider utan tvivel av en ansenlig löslighet. Den omständigheten, att inom aktiebolagsrätten rättsskydd för tredje man genomförts på *vissa* punkter, medför ju ingalunda, att detta skydd även i övrigt är förhanden. Tvärtom förekommer det i åtskilliga fall — varpå ju redan den föregående framställningen givit belägg — att lagen ställer hänsynen till andra intressen framom hänsynen till tredje man.

Hur den här bekämpade föreställningen uppkommit, är för resten lätt att förstå. Man har en känsla av att tredje man, särskilt därför att aktiekapitalets storlek bringas till offentlig kännedom och aktieägarna icke äro personligen ansvariga för bolagets förbindelser, *borde* kunna lita på att mot detta kapital svarande tillgångar verkligen äro tillfinnandes — med andra ord en känsla av att tecknarna *borde* av hänsyn till tredje mans intressen vara bundna av sin teckning oavsett om detta står i strid med eljest gällande rättsregler. Eftersom nu det vanligaste fallet, då bundenhet uppkommer gentemot en person, är det, då vederbörande i förhållande till honom avgivit en viljeförklaring, fingerar man, för att nå det eftersträfvade resultatet, att tecknaren riktar en rättshandling till tredje man. I realiteten förutsättes alltså vad som skall bevisas; man utgår ifrån att den omdiskuterade rättsregeln existerar. Och om resonemanget vid första ögonkastet är bestickande, beror det bara på att regeln i sig själv förefaller önskvärd. — Det må tilläggas,

att någon sedvanerätt på området icke kan påvisas för vårt lands vidkommande. Ur rent rättspolitisk synpunkt kan det kanske för övrigt icke vara så lätt att motivera, varför det endast är de här ifrågavarande ogiltighetsgrunderna och icke jämväl vissa andra, som tecknaren skulle vara betagen möjligheten att åberopa.

Syftet med det anförda har varit att visa, att allmänna motiveringar av anmärkta art icke äro mycket att bygga på. Det låter sig icke bestrida, att aktieteckningen är en mot övriga aktietecknare eller mot stiftarna såsom representanter för dessa riktad rättshandling — med andra ord en rättshandling riktad mot »bolaget» på samma sätt som vid ingående av avtal om handelsbolag den enskilde kontrahentens viljeförklaring avgives mot de övriga handelsbolagsmännen eller mot bolaget. Vid sådant förhållande innebär det otvivelaktigt en avvikelse från eljest gällande rättsgrundsatser, om bolaget skulle kunna förvärva rätt genom exempelvis sådana aktieteckningar, som framkallats genom tvång eller svek å stiftarnas sida eller som tillkommit genom misstag, som dessa insett eller bort inse.

Skall man nu vid bedömandet av föreliggande spörsmål hålla sig till den gällande rätten och icke låta enbart rättspolitiska synpunkter vara bestämmande, torde det riktiga förfaringssättet vara, att man undersöker huruvida det ur något eller några stadganden i aktiebolagslagen kan hämtas stöd för en sådan avvikelse från allmänna rättsregler varom här är tal. Att det icke av avtalslagen eller dess förarbeten framgår, att föreskrifterna i lagens tredje kapitel skulle sakna omedelbar tillämpning å aktieteckning, är nämligen så mycket mindre avgörande, som det i åtskilliga fall uppenbarligen är ogenomförbart att utan väsentliga modifikationer tillämpa sagda föreskrifter på rättshandlingar inom associationsrättens område (t. ex. på beslut å bolagsstämma).²³

Inledningsvis må då utmönstras möjligheten av att man

²³ Jämför *Bergendal* p.a.st.

under hänvisning till 130 § AL skulle kunna anse, att invändningar om aktietecknings ogiltighet av ifrågavarande art avskäras genom bolagets *registrering* som sådan, på grundval av visst aktiekapital (med åtföljande kungörande i allmänna tidningarna). De lege lata kan registreringen icke tillerkännas en så vidsträckt betydelse, att (godtroende) tredje man äger lita på att det registrerade aktiekapitalet täckes av behöriga aktieteckningar. I svensk rätt gäller nämligen ingalunda, att aktiebolagsregistret (eller handelsregistret) åtnjuter offentlig trovärdighet i den meningen, att »en var, som träder i något rättsförhållande till den registrerade», är »berättigad att utgå från, att de uppgifter, registret innehåller, äro riktiga och fullständiga». Ett uttalande av lagrådet vid tiden för tillkomsten av 1910 års aktiebolagslagstiftning, enligt vilket en dylik rättsverkan skulle vara förbunden med registreringen, kan näppeligen, såvitt det ej föreligger blott ett bristfälligt uttryckssätt, förklaras annorlunda, än att man missuppfattat det mot 130 § AL svarande stadgandet i Aktiebolagskommitténs förslag och därmed korresponderande lagrum i 1895 års aktiebolagslag samt i firma- och föreningslagarna.²⁴ Givetvis finns det ock större anledning att uttolka en sådan bestämmelse som 13 § AL e contrario än ex analogia. En motsatt åsikt rörande räckvidden av 130 § AL skulle för övrigt ha till konsekvens, att även aktieteckningar av omyndiga, sinnessjuka o. s. v. ansåges bindande.

Ett lagbud, som däremot är av stor vikt i förevarande sammanhang, är 7 § AL, enligt vilken i stiftelseurkunden

²⁴ Uttalandet, varifrån nyss anförda citat är hämtat, återfinnes hos *Skarstedt* sid. 277 och i N.J.A. II 1910 n:r 14: 1 sid. 154. Se närmare angående innebörden av motsvarande lagrum i *tysk* rätt (15 § H.G.B.) t. ex. *Wieland* a. a. sid. 230 ff. och *Ehrenberg*, *Handbuch des gesamten Handelsrechts*, I, 1913, sid. 613 ff. Därav, att tredje man i regel ej behöver låta mot sig gälla ett icke registrerat och kungjort faktum, följer icke omvänt, att han kan förlita sig på vad som är inregistrerat och kungjort, även om det icke överensstämmer med verkliga förhållandet.

skall fullständigt angivas varje bestämmelse, som må hava träffats därom, att stiftare eller annan skall äga teckna aktier »med villkor», vid äventyr att bestämmelsen är utan verkan mot bolaget. Ur detta stadgande kan till en början härledas den jämförelsevis säkra rättssatsen, att det icke till förringande av en aktietecknings giltighet må göras gällande, att densamma företagits *för skens skull*. Det är uteslutet, att en tecknare för undgående av betalningsskyldighet gentemot bolaget eller dess konkursbo skulle äga åberopa, att han överenskommit med stiftarna, med den blivande styrelsen eller med samtliga övriga aktietecknare att endast formellt stå som tecknare.²⁵ Är det med hänsyn till tredje mans intressen icke möjligt att genom ett avtal vid sidan av aktieteckningen (och urkunden) *modifiera* densammas innehåll, bör det nämligen icke heller kunna överenskommas, att teckningen skall vara *helt och hållet* utan giltighet.²⁶ Behovet av rättsskydd för tredje man är i det senare läget lika starkt som i det förra. Ur tecknarens (liksom medtecknarnas och stiftarnas) synpunkt är det visserligen en stor skillnad mellan det fall då dylika modifikationer avtalas och det fall då hela aktieteckningen såsom simulerad avses skola sakna rättsverkan.²⁷ Detta förhållande är dock icke ägnat att väcka tvivel om riktigheten av nyssnämnda

²⁵ Av samma anledning kan en tecknare icke till befrielse från betalningsskyldighet invända, att han tecknat aktier visserligen i eget namn men för annans räkning, och att stiftarna eller annan å bolagets vägnar utfäst, att detsamma skall hålla sig blott till huvudmannen såsom den verkliga aktietecknaren. Även aktieteckningar av »Strohmänner» (»hommes de pailles») äro giltiga (*Staub-Pinner* 182 § 12 anm.).

²⁶ Jämför *Makower*, *Handelsgesetzbuch*, I, 1906, 182 § II d. 2.

²⁷ Hade det huvudsakligen rört sig om vad hänsynen till *kontrahenternas* intressen kan motivera, skulle det alltså ställa sig annorlunda. Man får t. ex. icke av den omständigheten, att enligt 2 kap. 1 § nyttjanderättslagen uti avhandling om upplåtelse av arrende skola upptagas samtliga villkor som betingats och att ändring eller tillägg som ej avfattas skriftligen är utan verkan, sluta sig till, att en kontrahent är berövad möjligheten att framställa invändning om att avtalet tillkommit för skens skull.

slutsats: att de båda fallen böra jämföras med varandra. Ty tecknarens (och övriga kontrahenters) intresse av att skenteckningen behandlas såsom ogiltig är i en helt annan mening illojalt än det intresse hos tecknaren (resp. medkontrahenterna), som lagen, då villkor enligt 7 § saknar verkan, lämnar utan beaktande. Tecknaren har ju medvetet avgivit en viljeförklaring, som står i strid mot vad han velat. Ett sådant illojalt intresse är rimligen icke starkt nog att göra den av hänsyn till tredje man betingade analogiska tillämpningen av 7 § å aktieteckning för skens skull obefogad. Motsvarande illojalitet återfinnes däremot icke i de fall då påstående framställles om aktietecknings ogiltighet på grund av tvång, svek, misstag etc. Vilken ståndpunkt man än intager till frågan om en tecknares befogenhet att göra sistnämnda ogiltighetsgrunder gällande, är det alltså tydligt, att det vid aktieteckning för skens skull är i högre grad än i dessa fall motiverat att tillgodose tredje mans intresse på bekostnad av tecknarens. Att simulation intager en särställning i förhållande till andra ogiltighetsgrunder — då tredje mans rätt är i fråga —, bestyrkes ock därav, att när under förarbetena till avtalslagen spörsmål uppstod därom, huruvida rättsskydd för tredje man borde meddelas i de lägen, då denne förvärvar rätt på grund av en ogiltig rättshandling (genom överlåtelse av den enligt rättshandlingen berättigad), stannade man för att endast beträffande ogiltighet i anledning av simulation upptaga en bestämmelse om sådant rättsskydd i lagen, nämligen i dess 34 §.²⁸ Grunderna för detta lagbud tala alltså för att en invändning om skenteckning bör lämnas utan avseende. — I samma riktning leder följande tankegång.²⁹ En aktietecknare lär icke vinna befrielse från sin betalningsskyldighet på grund av teckningen därigenom, att stiftarna, styrelsen eller andra representan-

²⁸ Se Avtalslagskommitténs motiv i N.J.A. II 1915 n:r 5:1 sid. 234 f. och 264 ff.

²⁹ Jämför *v. Tuhr* a. a. I sid. 481 vid not 18 a) och II: 1, 1914, sid. 564.

ter för bolaget *efter* teckningen överenskommit med honom att teckningen ej skall för honom föranleda några förpliktelser (se, förutom 7 §, jämväl 29 § andra stycket, 30 § andra stycket andra punkten och 31 § AL). Tecknaren bör då — av hänsyn till tredje mans intresse och eftersom hans eget motsatta intresse som sagt här icke förtjänar rättsskydd — ej vara bättre ställd, om han, såsom vid simulation, redan samtidigt med teckningen fritagits från förpliktelser enligt densamma.

Men det kan vidare ifrågasättas, om man icke ur samma stadgande i 7 § kan härleda, att även åtskilliga andra av avtalslagens ogiltighetsgrunder icke må åberopas av aktietecknare. Stadgandet utsäger ju, att en villkorlig aktieteckning, därest villkoret icke upptages i stiftelseurkunden (och ej heller av tecknaren anmärkes å teckningslistan; 11 § andra stycket), skall behandlas så som om den vore ovillkorlig. Häri ligger obestridligen, att en person kan bli bunden av en aktieteckning trots att han icke alls åtagit sig sådan bundenhet. Ty vad tecknaren velat blott under visst villkor, kan han, när villkoret ej uppfylles, sägas icke alls ha velat.³⁰ Vid sådant förhållande innebär det allenast, kunde man anse, ett analogiskt uttänjande av en i aktiebolagslagen direkt fastslagen princip, om man gör gällande, att tecknaren är berövad möjligheten att åberopa vissa brister i sin viljeförklaring.

Vilka ogiltighetsgrunder skulle då, om detta resonemang är bärande, falla bort? Även härvidlag är ledning att hämta från 7 § AL. Det talas om »bestämmelse, som må hava träffats därom» etc. Vad stadgandet riktar sig mot är att *genom medverkan av stiftare eller »annan»* — varunder inbegripas även alla övriga tecknare — det värde, som en aktieteckning skulle representera för bolaget och dess borgenärer, går om intet eller förminskas. När alltså enligt all-

³⁰ Jämför *Lassen*, Haandbog i Obligationsretten, Almindelig Del, 3 uppl., I, 1917, sid. 116.

männa rättsregler en aktietecknings ogiltighet skulle följa därav, att bolaget måste låta mot sig gälla något till stiftarna eller »annan» hänförligt förhållande, borde den icke kunna åberopas. Rättshandlingen skulle icke mista sin verkan mot bolaget t. ex. därför, att stiftarna framkallat aktieteckningen genom svikligt förledande eller dock insett eller bort inse, att tecknaren blivit till densamma svikligen förledd. Bolaget skulle icke anses sakna god tro till följd av att stiftarna göra det. Stiftarna borde i *detta* hänseende — då det rör sig om en *inskränkning* i bolagets rätt — betraktas såsom jämställda med vilken tredje man som helst, och det skulle förty icke strida mot 30 § avtalslagen, om en dylik aktieteckning tillades giltighet.³¹ Men när enligt allmänna regler för ogiltighetens inträde icke förutsättes, att just medkontrahenten handlat otillbörligt mot vederbörande eller ens att han »medverkat» genom sin onda tro, skulle »viljebristen» även vid aktieteckning vara relevant. En tecknare skulle sålunda kunna invända, att hans teckning vore ogiltig på grund av s. k. råntvång enligt 28 § eller befördringsfel enligt 32 § andra stycket avtalslagen, men icke att den vore ogiltig på grund av t. ex. sådant tvång som avses i 29 § eller felskrivning eller därmed jämförligt misstag enligt 32 § första stycket eller ett mot tro och heder stridande förhållande enligt 33 §.³² Huruvida bolaget är regi-

³¹ För att illustrativt framställa denna sålunda genom analogi från ett visst lagbud utvunna rättssats, kunde man naturligtvis välja det *uttryckssättet*, att aktieteckningen i förevarande avseende (men icke i andra avseenden) bedömes så som om den vore en gentemot tredje man riktad rättshandling. Detta innebure alltså, att fiktionen icke toges till utgångspunkt för härledning av regeln i fråga utan att den begagnades som ett pedagogiskt hjälpmedel för att uttrycka ett resultat, som erhållits genom annan metod.

³² I överensstämmelse härmed skulle det sakna betydelse, om den, som i egenskap av fullmäktig för en annan verkställt aktieteckning, handlat visserligen inom ramen för sin behörighet men i strid mot särskilda inskränkande föreskrifter av huvudmannen och stiftarna eller alla övriga aktietecknare varit eller bort vara underkunniga om för-

strerat eller icke, borde härvidlag vara likgiltigt;³³ 7 § ger ingen anledning att fästa avseende vid denna omständighet.³⁴

Emellertid kan man framställa vägande erinringar mot befogenheten av nu ifrågasatta analogiska lagtillämpning. Den anknytningspunkt, som 7 § AL erbjuder för att genomföra en begränsning av möjligheten att å aktieteckning tillämpa avtalslagens ogiltighetsgrunder, är ganska svag. De rättslägen, som lagstiftaren vid tillkomsten av 7 § haft i sikte, äro tydligen — förutom sådana, där teckningen, om ingen aktiebolagsrättslig särbestämmelse funnes, vore fullt verksam men ändock för bolaget och dess borgenärer kunde vara av farlig beskaffenhet³⁵ — sådana, där teckningen enligt allmänna rättsregler skulle föranleda uppkomsten av ett »svävande» tillstånd. Merendels skulle t. o. m. rent ob-

hållandet. Ej heller uppkomme frågan, om understundom ett väsentligt eftersättande av huvudmannens intressen å fullmäktigens sida (annorledes än genom överträdande av dylika föreskrifter) må kunna föranleda aktieteckningens ogiltighet (jämför 54 § kommissionslagen).

³³ Annorlunda från sin utgångspunkt *Nial* p.a.st.: då »kreditbasen utbjudes» gentemot tredje man först i och med bolagets registrering, går tecknaren förlustig rätten till invändningar av åsyftad art först genom registreringen. Enligt denna åsikt uppstå åtskilliga svårlösta spörsmål, såsom beträffande verkan därav, att medan ännu frågan om aktieteckningens ogiltighet är beroende på domstols prövning, registrering av bolaget mellankommer, eller beträffande rätta förfarandet å registreringsmyndighetens sida, därest densamma genom anmälan av tecknaren eller eljest vinner kännedom om att sådana invändningar framställts. I *Tyskland* äro meningarna delade på förevarande punkt (såsom i texten: *Staub-Pinner* och *Fischer* p.a.st., annorlunda *Goldschmit*, *Die Aktiengesellschaft*, 1927, 189 § 26 anm. och *Staub-Hachenburg* 2 § 34 anm.).

³⁴ Även vid nyemission kunde här skildrade rättsgrundsatser antagas (se 37 § AL). Vad styrelsen gentemot de enskilda aktietecknarna må ha låtit komma sig till last skulle alltså icke beröra bolaget; skadeståndsanspråk på denna grund kunde riktas blott mot vederbörande styrelseledamöter personligen.

³⁵ »Villkoret» kan t. ex. bestå i blott en viss inskränkning i aktietecknarens förpliktelser enligt teckningen (jämför nedan vid not 41).

jektivt sett frågan, huruvida aktieteckningen blir verksam eller icke, vara svävande, nämligen till dess det visat sig, om villkoret uppfylles eller icke. Och i alla händelser skulle det ur *kontrahenternas* synpunkt uppkomma ett sådant tillstånd. Icke blott aktietecknaren utan även hans medkontrahenter, d. v. s. vanligen stiftarna såsom representanter för de andra tecknarna, skulle vid rättshandlingens företagande utgå ifrån, att bundenhet i enlighet med tecknarens vilja *kan* komma att inträda. Det föreligger nu uppenbarligen en högst avsevärd skillnad mellan aktieteckningar, som skulle ge upphov till ett dylikt svävande tillstånd, och aktieteckningar, som enligt allmänna rättsregler skulle vara *ogiltiga* på grund av att tecknarens medkontrahenter redan från början³⁶ insett eller dock bort inse, att inträdet av rättsverkningarna är stridande mot hans vilja.³⁷ En sak är att behandla *eventuellt* överksamma aktieteckningar såsom under alla omständigheter verksamma (resp. fullt verksamma men för bolaget och dess borgenärer till sin typ farliga aktieteckningar såsom teckningar av ordinär art), en annan sak är att behandla rent ogiltiga aktieteckningar såsom giltiga. Starka skäl tala ock för att icke utsträcka tillämpningen av principerna i 7 § till att avse jämväl de ogiltiga aktieteckningarna. Att med stöd av detta stadgande beröva en aktietecknare den möjlighet att åberopa »viljebrister» i en rättshandling, som eljest står en kontrahent till buds, kan vara ägnat att rent av premiera svek och annat otillbörligt förhållande å stiftarnas sida. Vidare kan det sägas, att 7 § i viss mån vilar på den tanken, att det är tecknarens eget fel, om han inlåter sig i ett rättsförhållande av ifrågasvarande art utan att draga försorg om att villkorligheten anmärkes i stiftelseurkunden, och att tecknaren därför bör få vidkännas den påföljden, att hans viljeförklaring be-

³⁶ Det bortses här från den mindre betydande modifikation, som 39 § avtalslagen härvidlag kan medföra.

³⁷ Jämför *Stangs* lära om »synbar viljesmangel» i Norsk Formueret, I, 1911, sid. 446 ff. och i Tidsskrift for Retsvidenskap 1930 sid. 90 ff.

traktas såsom ovillkorlig. För denna synpunkt finns det uppenbarligen föga utrymme i förevarande fall. Det kan icke gärna tänkas, att tecknaren skulle skyddas mot tvång, svek etc. genom klausuler i stiftelseurkunden. Och för tredje man är behovet av rättsskydd icke ens tillnärmelsevis så stort beträffande de ogiltiga som beträffande de i praktiken naturligtvis vida vanligare villkorliga aktieteckningarna.

Resultatet skulle alltså enligt denna ståndpunkt bli följande. Om en aktieteckning framkallats exempelvis genom i 29 § avtalslagen omförmålt tvång eller genom svikligt förledande samt tvånget eller sveket utövats av stiftarna eller dessa dock vid tiden för teckningen haft eller bort hava vetskap om att tecknaren blivit av annan tvungen eller förledd, skulle teckningen icke tillerkännas giltighet. Motsvarande borde gälla beträffande de övriga i avtalslagen reglerade ogiltighetsgrunder, varom här är tal. Icke heller skulle rättsverkan tillkomma en aktieteckning, som — till den del fallet ej vore att bedöma redan enligt 30 eller 33 §§ avtalslagen — enligt allmänna rättsprinciper skulle vara ogiltig till följd av att tecknaren handlat bestämd av en till det förflutna eller närvarande hänförlig förutsättning som är oriktig, eller en till framtiden hänförlig förutsättning som brustit, och stiftarna känt eller bort känna till, att förutsättningen var oriktig eller måste komma att brista.³⁸ Däremot måste det otvivelaktigt antagas, att om tecknaren handlat under inflytande av en oriktig eller bristande förutsättning utan att stiftarna haft sådan kunskap som nu nämnts, teckningen är absolut bindande även när den enligt eljest gällande rättsgrundsatser skulle vara eller bli overksam.

³⁸ Här avses följaktligen sådana rättslägen, som av *Stang* hållas utanför den s. k. förutsättningsläran (se nyssnämnda artikel i *Tidskrift för Retsvidenskap p.a.st.*). Med det sagda tages givetvis icke ställning till spörsmålet, om man som *generell* regel kan uppställa, att ogiltighet inträder redan i och med att medkontrahenten *bör* känna till, att den förutsättning, som är för den handlande bestämmande, är oriktig eller måste komma att brista (jämför *Lassen a. a.*, I sid. 142).

Förutsättningen bör alltså betraktas som obefintlig. Häri ligger visserligen, att man i detta avseende tillmäter 7 § AL vida större räckvidd än dess lydelse ger vid handen. Men några betänkligheter mot *denna* utsträckning av stadgandets tillämplighetsområde torde icke kunna resas. Det vore orimligt att under nämnda förhållanden tillägga förutsättningar större betydelse än i stiftelseurkunden ej upptagna villkor. Särskilt må uppmärksammas, att om medkontra-
henterna vid teckningen icke ens tagit i betraktande möjligheten av att inträdet av rättsverkningarna kan komma att strida mot tecknarens vilja utan rättshandlingen för dem framstår såsom utan vidare förenlig med denna, situationen väl snarast är *mera* ägnad att föranleda en regel om ovillkorlig bundenhet för tecknaren än i de fall då det enligt allmänna rättsregler skulle uppkomma ett ur kontrahenternas synpunkt svävande tillstånd.

Icke desto mindre finns det all anledning att förmoda, att svensk rättspraxis, med bortseende i tredje mans intresse från sagda betänkligheter mot ovan (sid. 83—85) skisserande analogi från 7 § AL och under inflytande av den tyska rättsutvecklingen på området, kommer att godtaga de resultat, vartill en sådan analogi leder. I denna riktning föreligger för övrigt redan ett rättsfall från högsta instans under senare tid.³⁹ Ett av en aktietecknare i rättegång mot bolaget framställt yrkande, att hans teckning skulle förklaras vara utan verkan och att han måtte återbekomma ett på grund av teckningen inbetalt belopp, blev av högsta domstolens dömande ledamöter enhälligt ogillat under motivering, att även om vederbörande blivit till aktieteckningen förledd av oriktiga uppgifter i en av stiftarna vid teckningslistan fogad handling, denna omständighet icke kunde föranleda, att han ägde undandraga sig de förpliktelser, som på grund av aktieteckningen ålåg honom gentemot det sedermera bildade

³⁹ N.J.A. 1918 sid. 398.

bolaget.⁴⁰ Att bolaget *registrerats* på grundval av ett aktiekapital, vari det ifrågavarande tecknade beloppet ingick, betonades icke i motiveringen.

V.

Enligt 11 § andra stycket AL är aktieteckning »med villkor» ogiltig, där ej, efter ty i 7 § säges, bestämmelse om sådan teckning intagits i stiftelseurkunden.

I stadgandet avses, såsom redan av denna hänvisning framgår, icke blott villkor i egentlig mening utan över huvud särskilda inskränkningar⁴¹ i aktietecknarnas förpliktelser eller särskilda förbehåll till förmån för tecknarna. Grunden till ogiltigheten är hänsynen till, icke blott att aktiekapitalet bör motsvaras av ett »effektivt» tecknat belopp, utan även att det är angeläget att söka förekomma de tvister och den osäkerhet, som villkorliga aktieteckningar i olika avseenden visat sig vara ägnade att framkalla.⁴²

Beträffande förhållandet mellan 7 § och 11 § andra stycket AL är att iakttaga, att under det senare lagrummet faller villkorlig aktieteckning allenast för den händelse villkoret, utan att ha upptagits i stiftelseurkunden, av tecknaren anmärkts å teckningslistan. Har eljest aktieteckning skett med villkor utan att bestämmelse därom influtit i stiftelseurkunden, är teckningen giltig och villkoret betraktas

⁴⁰ Att högsta domstolen skulle, såsom *Nial* p.a.st. antager, ha förklarat »en på *svikligt* förfarande från stiftares sida grundad invändning av aktietecknare om teckningens ogiltighet icke kunna göras gällande mot bolaget» (kurs. här), är ej så säkert. Men uttalandet riktar sig i varje fall mot att en oriktig förutsättning, vars oriktighet insetts eller bort inses av stiftarna, tillägges betydelse till förringande av bolagets rätt.

⁴¹ I motsvarande stadgande i *tysk* rätt användes uttrycket »Beschränkung» (189 § H.G.B.).

⁴² Se härom *Äldre bolagskommittén* sid. 113 och *Aktiebolagskommittén* sid. 14.

jämlikt 7 § som obefintligt.⁴³ Innehåller åter stiftelseurkunden en klausul om rätt till aktieteckning med villkor, torde det icke vara av nöden, att tecknaren å teckningslistan angiver villkoret, för att detsamma må äga full rättslig verkan.⁴⁴

⁴³ *Aktiebolagskommitténs* uttalande (sid. 16), att stadgandena i 11 § äro »en följd» av föregående bestämmelser i lagen och närmast 7 §, är därför något vilseledande. Riktigare hade varit att säga, att 11 § andra stycket i viss mån innefattar ett undantag från vad som föreskrives i 7 §.

⁴⁴ Den motsatta åsikten, som företrädes av *Skarstedt* (sid. 24), äger, efter vad det synes, icke stöd i lag. Tvärtom lär av 7 § AL följa, att det i förevarande avseende är tillfyllest, att bestämmelse om den villkorliga aktieteckningen meddelats i stiftelseurkunden, och något annat ger icke heller 11 § andra stycket AL vid handen. Det är också svårt att inse, vilket rimligt skäl som skulle kunna andragas för att en person, som tecknar aktier å en teckningslista, av vilken klart framgår — genom däri innefattade avskrift av stiftelseurkunden — att teckningen må äga rum under visst villkor, skulle behöva erinra om villkoret vid själva teckningen. I praktiken underlåtes det ock synnerligen ofta att göra en sådan erinran. En annan sak är, att omständigheterna i det särskilda fallet undantagsvis kunna ådagalägga, att tecknaren frånfallit rätten till villkorlig aktieteckning. De av *Skarstedt* åberopade rättsfallen torde icke kunna tillerkännas avgörande beviskraft till förmån för den av honom hävdade meningen. Med hovrättens domsmotivering i rättsfallet i *Svensk Juristtidning* 1918 sid. 73 behöver icke anses vara utsagt mera än det ovan vid not 43 anförda. Och vad beträffar det i *N.J.A.* 1909 sid. 561 refererade rättsfallet, som är att bedöma enligt 1895 års aktiebolagslag, synes det knappast framgå, att högsta domstolens åsikt skulle ha varit, att rätten att med annat än penningar gälda tecknat aktiebelopp måst, för att komma i betraktande, både omnämnas i stiftelseurkunden (resp. inbjudningen till aktieteckning) och av tecknaren förbehållas å teckningslistan. Snarare torde man kunna läsa domen så, att utgången i målet skulle ha blivit en annan, om *antingen* stiftelseurkunden (resp. inbjudningen) innefattat bestämmelse i ämnet *eller* vederbörande å teckningslistan gjort dylikt förbehåll. Det förra skulle ha varit tillräckligt för att villkorligheten hade kunnat åberopas; huruvida även i det senare fallet möjlighet att göra villkoret gällande skulle ha förelegat eller om hela teckningen, trots att 1895 års lag saknade motsvarighet till 11 § andra stycket AL, hade varit ogiltig, är ej fullt klart.

Ifrågavarande ogiltighet kan hävas därigenom, att tecknaren före eller å konstituerande stämman förklarar sig avstå från att åberopa villkoret. Och har det tecknade beloppet (felaktigt) inräknats i det kapital, på grundval varav bolaget bildats, bör en sådan förklaring med samma verkan kunna avgivas även senare, före registreringen.⁴⁵

Ytterligare stadgas i 13 § AL, i likhet med vad som gäller om aktieteckning som är behäftad med formfel, att ogiltigheten ej må göras gällande, utan så är att den hos registreringsmyndigheten anmälts före bolagets registrering. Aktieteckningen är sålunda, om anmälan uteblivit och av förbiseende å myndighetens sida det tecknade beloppet kommit att ingå i det registrerade aktiekapitalet, giltig. Men vad innebär detta? Ligger häri, att teckningen bör bedömas på samma sätt som om uppgift om villkoret i vederbörlig ordning influtit i stiftelseurkunden? Härav skulle då bli en följd, att bolaget vore pliktigt att uppfylla villkoret och att, om så icke skedde, tecknaren ägde utträda ur bolaget och återfå vad han för de tecknade aktierna må ha inbetalt.⁴⁶ Eller är det meningen, att aktieteckningen

⁴⁵ Jämför *Staub-Hachenburg* 2 § 41 anm. ävensom Regeringsrättens årsbok 1919 sid. 218 och 1921 sid. 45.

⁴⁶ Det skulle måhända kunna invändas, att även när i stiftelseurkunden träffats bestämmelse om villkorlig aktieteckning, tecknaren vid bristande uppfyllande å bolagets sida av villkoret väl kan påyrka åläggande för bolaget att fullgöra villkoret men icke äger utträda ur bolaget och återfå det av honom tecknade, i aktiekapitalet ingående beloppet; motsvarande skulle då gälla även i här förutsatta fall. Så långt sträcker sig emellertid säkerligen icke det till aktiekapitalet anknutna rättsskyddet för tredje man. Lagen ulgår uppenbarligen ifrån, att när villkoret upptagits i stiftelseurkunden och sålunda erforderlig publicitet åvägabragts, bolaget och tredje man måste ~~finna~~ ^{finna} sig i de konsekvenser, som villkorligheten enligt allmänna rättsregler medför (jämför N.J.A. 1920 sid. 638). — Ett näraliggande spörsmål är, huruvida, när för tecknade aktier skall erläggas annan egendom än penningar, bolaget äger på grund av avtalsbrott å tecknarens sida (fel eller brist i den tillskjutna egendomen etc.) icke blott kräva skadestånd utan även *häva* aktieteckningsavtalet. En sådan befogenhet

utan vidare skall behandlas såsom ovillkorlig? Vilket intresse som här bör tillerkännas företräde — den enskilde tecknarens å ena, bolagets och tredje mans å den andra — är ett ganska vanskligt spörsmål. Den senare tolkningen synes dock ha de starkaste skälen för sig. Enligt den avfattning 13 § äger uttalas i densamma allenast, att stadgandet i 11 § om villkorlig aktietecknings ogiltighet icke skall tillämpas; det säges ingalunda, att jämväl tillämpligheten av föreskriften i 7 § om att ett i stiftelseurkunden ej upptaget villkor är utan verkan mot bolaget, skall vara utesluten. Att anse, att lagstiftarens syfte varit att i förevarande läge avstå från kravet på den publicitet, varom föranstaltas i 7 § och vid vilken eljest fästs så stor vikt, vore ock knappast försvärbart.⁴⁷ Man synes därför böra falla tillbaka på sistnämnda paragraf och jämlikt densamma betrakta teckningen såsom ovillkorlig. Det innebär icke heller någon obillighet, om tecknaren, som har tillfälle att genom en anmälan till registreringsmyndigheten förebygga registrering på grundval av det av honom tecknade beloppet, får umgälla sin försummelse härutinnan — i de undantagsfall varom fråga är — med att gå miste om rätten att återropa teckningens villkor-

måste anses stå bolaget öppen. Se angående detta i *tysk rätt* omtvistade spörsmål *Crisolli*, Die Rechtsnatur der Sacheinlageverpflichtung etc. i Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht, Bd 93, 1929, sid. 226 ff., med hänvisningar till litteratur och rättsfall.

⁴⁷ Det kan lätt tänkas, att villkoret är av sådan beskaffenhet, att dess uppfyllande skulle tillskynda bolaget och dess borgenärer större skada, än om aktieteckningen vore ogiltig. (*Aktiebolagskommittén* motiverade bestämmelsen i 7 § AL bl. a. därmed att enligt äldre lag det missbruket kunde förekomma, att majoriteten å konstituerande stämman godkände ett vid en aktieteckning fäst villkor, vars uppfyllande å bolagets sida kunde »medföra dess ruin»; sid. 14). I dylika fall skulle alltså, om först ifrågasatta tolkning godtoges, den i 13 § stadgade inskränkningen i möjligheten att göra ogiltigheten gällande föranleda — tvärtemot vad med densamma avsetts — att bolagets och bolagsborgenärernas intressen bleve sämre tillvaratagna än om 13 § saknades.

lighet.⁴⁸ Även följande argument torde böra tillerkännas en viss betydelse. Av allt att döma förutsattes det i 13 §, att det är tecknaren och icke bolaget, som har intresse av att göra anmälan till registreringsmyndigheten.⁴⁹ Men förhölle det sig så, att den förstnämnda tolkningen av lagbudet vore riktig, och sålunda berörda föreskrift i 7 § här icke borde tillämpas, skulle det för tecknaren egentligen icke föreligga någon anledning att vända sig till myndigheten med en anmälan. Ty visserligen bleve, om han uraktlåte detta, teckningen icke ogiltig, men han vunne vad han i regel eftersträvar: delaktighet i bolaget under det av honom stipulerade (icke offentliggjorda) villkoret.⁵⁰

⁴⁸ Om han ingivit anmälan till registreringsmyndigheten men registrering ändock, utan beaktande av densamma, skett, bör däremot aktieteckningen anses ogiltig (jämför ovan sid. 66).

⁴⁹ Jämför departementschefens yttrande i anslutning till förevarande paragraf i N.J.A. II 1910 n:r 14:1 sid. 22.

⁵⁰ Emellertid vill det synas, som om lagrådet, på vars initiativ 13 § tillkom, snarast omfattat en annan åsikt i förevarande fråga än den som här framställts, ehuru något klart uttalande i ämnet icke gjordes. Efter att ha förordat, att tillämpningen av bestämmelserna i 11 § om aktietecknings ogiltighet borde i så måtto begränsas, att dessa ej kunde göras gällande, i händelse bolaget blivit registrerat, yttrade lagrådet: »Tydligt torde vara, att ett stadgande i nu angivet syfte icke inverkar på bedömande av frågan, huruvida den, som tecknat med villkor, är pliktig att, om av förbiseende registrering ägt rum, kvarstå i bolaget, ehuru villkoret ej uppfylles» (N.J.A. II 1910 n:r 14:1 sid. 21; se ock *Skarstedt* sid. 27). Helt uteslutet är icke, att lagrådet tänkt sig, att bolaget visserligen icke kan åläggas att fullgöra villkoret men att tecknaren, om fullgörande ej sker, äger utträda ur bolaget och återfå det tecknade beloppet. Något stöd för en sådan mellanståndpunkt är dock svårt att finna. Man kan icke gärna till förmån för densamma åberopa uttryckssättet i 7 § AL: att det blott är »mot bolaget», som ett i stiftelseurkunden icke anmärkt villkor är utan verkan. *Skall* över huvud 7 § jämväl i nu dryftade fall tillämpas, måste väl resultatet bli, att teckningen bör behandlas såsom ovillkorlig. Det synes nämligen vara skäligen godtyckligt att inskränka stadgandets räckvidd därhän, att ett uppfyllande av villkoret å bolagets sida icke kan uttvingas. Villkoret skulle ju ha en mycket kraftig »verkan mot bolaget», jämväl om ett sådant uttvingande icke vore möjligt men teck-

naren ägde taga underlåtenheten att fullgöra villkoret till intäkt för att utträda ur bolaget. Och än betänkligare vore, om den antydda ståndpunkten tillika skulle innebära, att bolaget hade *rätt* att ställa sig villkoret till efterrättelse, fastän det icke upptagits i stiftelseurkunden, så att vederbörande bolagsorgan icke härigenom kunde ådraga sig ansvarighet, och så att bolaget, om det på ett eller annat sätt erkände villkoret såsom för sig bindande, sedermera icke skulle kunna frångå denna sin ståndpunkt.

Litteratur.

Följande arbeten citeras endast med författarnamn eller med här nedan särskilt angiven förkortning.

- Förslag till lagar om enkla bolag och handelsbolag, om aktiebolag m. m.*, Stockholm 1890. (Äldre bolagskommittén).
- Förslag till lag om aktiebolag m. m.*, Stockholm 1908 (Aktiebolagskommittén).
- BERGELMER, E., Lagen om bankrörelse den 22 juni 1911, Stockholm 1911.
- BERGENDAL, R., Aktiebolagets författning och dess yttre rättsförhållanden enligt svensk rätt, Lund 1922.
- HAGSTRÖMER, J., Om aktiebolag enligt svensk rätt, Uppsala 1872.
- KÖERSNER, A., Om aktiebok, inregistrering av aktier och aktieförvärv, Stockholm 1929.
- NIAL, H., Om aktiebrev och andra aktierättsliga dokument, Stockholm 1929.
- SKARSTEDT, S., Allmänna aktiebolagslagen, 5 uppl., Stockholm 1925.
- TJERNELD, J., Kort handledning vid tillämpningen av nya aktiebolagslagen 1910, Stockholm 1912.
- AUGDAHL, P., Aktieselskapet efter norsk ret, Oslo 1926.
- PLATOU, O., Forelæsninger over norsk Selskabsret, II, Kristiania 1911.
- TORP, C., Den danske Selskabsret, Köpenhamn 1919.
- CHYDENIUS, W., Nyare inhemsk lagstiftning, Civilrätt: Aktiebolag, i Tidskrift utg. av Juridiska Föreningen i Finland, 1897.
- FISCHER, R., Das Aktienrecht, Leipzig 1916.
- LEHMANN, K., Das Recht der Aktiengesellschaften, I, Berlin 1898.
- STAUB'S Kommentar zum Handelsgesetzbuch, bearb. av PINNER, A. m. fl., I: 2, 10 uppl., Berlin 1920 (citeras: STAUB-PINNER).
- STAUB'S Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, bearb. av HACHENBURG, M., 3 uppl., Berlin 1909 (citeras: STAUB-HACHENBURG; vid hänvisningar till detta arbete anmärkes ej särskilt, att uttalandena i detsamma icke avse aktiebolag utan ifrågavarande, aktiebolaget närstående bolagsform).

BACHMANN, G. m. fl., Das schweizerische Obligationenrecht, II, Zürich 1915.

SILBERNAGEL, A., Die Gründung der Aktiengesellschaft nach deutschem, schweizerischem, französischem und englischem Aktienrecht, Berlin 1907.

BUCKLEY, H. B., The law and practice under the Companies Act, 1908, and the Limited Partnerships Act, 1907, 9 uppl., London 1909.

EGLI, H. W., Die Gründung der Aktiengesellschaft im englischen Recht, Zürich 1923.

HOUPIN, C. & BOSVIEUX, H., Traité général théorique et pratique des sociétés civiles et commerciales, I—II, 5 uppl., Paris 1925.

PIC, P., Des sociétés commerciales, II, Paris 1914.

Härjämte förkortas: Lagen om aktiebolag den 12 augusti 1910 = AL; Nytt juridiskt arkiv = N. J. A.; Handelsgesetzbuch 1897 (Tyskland) = H. G. B.

